

EGYETEMES REGÉNYTÁR
IV. ÉVFOLYAM. XV. KÖTET

A SZIVÁRVÁNY

ELBESZÉLÉS

IRTA
KAZÁR EMIL

BUDAPEST
KIADJA SINGER ÉS WOLFNER KÖNYVKERESKEDÉSE

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2016
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-111-9 (online)
MEK-16317

I.

A nagy, komor szobában, melynek vastag falába oly mélyen esett a két ablak, hogy szinte sikátor vezetett hozzájuk, ütemszerűn, kimért léptekkel járt föl és alá egy vén, megtört ember, nyugtalanul föl-fölkapva fejét és vizsgán, alattomosan s rendkívüli óvatossággal nézegetve, hol a bolthajtásra, hol a tölgyfa-padozásra; majd meg ismét folytatva a járás-kelést, oly tempóra, hogy öt lépésnél soha sem tett többet, s akkor megint visszafordult öt lépésre. Jött és ment, alá és föl, mint az óra ingája.

A szoba egyik sarkában feketebőrös ódon karosszékben, összeesett asszonyosság szunyókált; legalább ezt lehetett hinni mozdulatlanságából, és a lankadt fejtartásból. Homlokára zöld selyem ernyő volt kötve; az elfedte arcának felső részét. Száraz, éles vonások, beesett ajk, és fájdalmasan összeszorított, keskeny szájszélek látszottak az ernyő alatt.

Az ablakmélyedésben pedig fiatal, erőteljes lány ült, egészen elfoglalva valami himzéssel, melyen gépiesen dolgozott. Csak olykor kelt föl, hogy a függönyön annyit igazítson, mennyivel a napnak mindig más- és máshol belopózó sugarait vissza lehetett tartani.

Az öreg ember fáradhatatlanul méregette az öt lépésnyi távolságot. Hirtelen támadt szél-fuvalat, melyet az ablak egyik szárnya hajtott be, papírszeletet sodort a szoba közepén. A vén ember szemei nagyot villantak, zavart, de örvendező tekintettel fürkészett körül, s a mint meggyőződött, hogy senki sem látja, a papírdarabkát fölragadta, mohón zsebébe dugta, a hol sok hasonló papír zörgött.

- Papirosom és czeruzám is van! - mormogta magában, eltelve örömmel s kabátja oldalzsebéből egész maroknyi dirib-darab czeruzát vett ki. - Csak a levelet is kézbe csempészhessem.

Aggódalmasan nézett körül.

- Még tíz év van hátra; hanem azt nem tudom, melyik napon végződik az esztendőm. Októberben kellene kezdődni igazság szerint, akkor fogtak el, de ki gondolhat most igazságra. Oh bizony, senki, senki!

Oly fájdalmasan fohászkodott, hogy a fiatal hölgy is meghallotta.

- Kivánsz valamit, nagyapó?

A tiszta, csengő hangra az aggastyán mintha álomból riadt volna fel.

- Itt vagy, Éva? kiáltott olyan hangon, mintha röstelné, hogy észre nem vette. Oh, hiszen te mindig mellettem vagy. Hol is jár az eszem, én istenem!

Leült, szivarra gyújtott s a zsebében rejtegetett papírszeleteket és czeruzadarabokat szégyenkezve a diván alá dobta. Még a lábaival is igyekezett minél jobban hátrább rejtegetni. Egy előtte heverő hirlapot bontott szét és olvasni kezdett.

Mély csend következett, mely e régi butorzatu szobában oly szomorú tudott lenni. Csak egy nagy falióra ketyegett. Ez szólt közbe először is, kongó hangon hirdelve, hogy ismét elmúlt egy óra.

Az öreg asszony megmozdult.

- Utálatos óra - szólt egy gyöngé, de szerfölött ingerlékeny hang. - Minek hoztátok ide? Hol van a másik? Az legalább zenélt.

- Elromlott, édes anyám - mondá csillapítólag a lány.

- Hát a mi barátunk, Béla mire való, nem tudná megcsinálni! A nagyapó zsebóráját is megcsinálta. Köztünk legyen mondva, azt hiszem, hogy tökéletesen elrontotta, mert mikor kedden a szerint szedtem orvosságot, kétszer annyit kellett bevennem abból a förtelmes kotyvalékból, mint egyébkor.

A fiatal leány fölállt, a beteghez ment. Nagy és sugár alak volt, gazdag gesztenyeszin hajjal, melyet görögös kontyban hordott, ékes kiegészítőjeül kifogástalan természetnek.

- Jöjj, anyám, az ablak elé. Nagyon szép az idő.

Fölsegitette anyját, ki megczirógatta a lány haját és arcát.

- Kedves gyermekem!

Oda vitte maga mellé s ott leültette.

- Érzem a jó meleget, a jó illatot! - kiáltott gyermekes örömmel, s izgalmat árult el minden mozdulata. - És csak legalább téged láthatnálak még egyszer, csak még egyszer! - folytatta, hirtelen megváltozott gyöngéd szóval, és hevesen feltolva homlokáról a zöld ernyőt, két üveges szem nézett a lányra, oly kifejezésten, mint a hal szeme. Soha sem látlak én többé téged, soha! Ha egyszer valaki kisírta a szeme világát, semmiféle szerrel meg nem gyujtják többé.

A fiatal lány bámulatos önmegadással hallgatta a fájdalmas kitörést. Szeretettel megcsókolta anyját és vigasztalta.

- Pedig gyógyulsz, édes anyám. Szép, áldott szemed van. Még egy kis türelem. Az orvos egész bizonyosan mondta.

- Mit mondott, beszélj!

Oh, igen, az orvos meg volt győződve minden jóról. Éva pedig el tudta mind azt mondani, azzal a dunnyogó hanggal, azokkal a furcsa szavakkal, a hogy Törteli orvos szokott beszélni. A vak asszony egészen fölvidult.

- Lesz mit néznem! Ugy-e, hogy szép vagy, Éva? Én istenem, mennyi változhatott azóta. És Éva, - szólt sugva, - milyen színben van a nagyapó?

- Piros és hatalmas, - válaszolt a lány, szomorun nézve a szánandó aggastyánra.

- De még mindig sétál, mindig, mindig. Éjjel is hallom.

- Megszokta.

- Éjjel kopogtatja a falat.

- Ugy szokták volt ők.

- Ők, ők! - sóhajtott a vak asszony, összekulcsolva kezét, s ráhajtva állát, mintha imádkoznék.

- Már akkor is öreg volt, mikor elfogták. Oh, istenem, ilyen öreg embert nehéz tömlöczbe zárni! Ilyen öreg embert, a kinek a fiát is...

- Hallgass, édes anyám! - kiáltott a lány kicsattanó fájdalommal.

Az üvegesült szemek, melyeket hiába magasztalt Éva, belemeredtek a levegőbe. A sovány arc minden izma reszketett, a kékes szájszélek vonaglottak, mint a lobogó lángtól vetett árnyék.

- Egész éjjel virrasztottunk és sirtunk - szólalt meg ismét a beteges asszony, csukló hangon. - Egyszer csak zörgettek a kapun. Én kitaláltam, hogy engem keresnek, velem akarnak valamit tudatni, valami borzasztót. Hirtelen kinyitottam az ablakot. Egy katonát láttam. Odahívtam az ablak alá, mondja meg, kit keres, mit akar? Nyersen beszéltem vele, mert gyűlöltem, és

tudtam, hogy semmi jót nem várhatni azoktól, kik egyenruhában járnak. Mondtam neki, hogy ki vagyok, fogjon be engem is, vigyen el a bölcsőtől az uramhoz... Te feküdtél a bölcsőben, Éva. Azt mondta: «adjon tiszta ruhát az urának, mert holnap reggel vége lesz!»

A vak asszony összecsapta kezét; azután az ég felé fenyegetett vele és rikácsoló hangon átkozódott. Éva átölelte anyját, puha kezeivel lefogta az átkot hintő sovány kezeket, ajkával elnémitotta a szidalmazó száját.

- Ne folytasd tovább, édes anyám!

Az ütemszerű lépések ismét hangzottak a hátok mögött. A vak asszony a fejével arra felé intett és tovább beszélt:

- Ő a tömlöczben tudta meg. Valamelyik rabtársa úgy tudatta vele, hogy a falon átkopogtatta a szörnyű ujságot. Szegény nagyapót őrlöngve találta a profós és kiderült, hogy a rabok beszélgetni szoktak egymással, különben honnan tudta volna meg a fia halálát. Lánczba verték mind. Szegény nagyapó! Mit csinál most?

- Nagyapó! - kiáltott a lány oly vidáman, melynél nagyobb ellentétet képzelni sem lehet s e hangra az öreg ismét megremegett, mintegy eszméletre tért. Jőjj ide mellénk, nagyapó.

Az agg ember igyekezett fölegyenesíteni termetét és összemorzsolt egy papírszeletet az ujjai közt.

- Igen, igen, gyermekeim. Mindig köztetek akarok lenni.

Leült közéjük. Rendkívüli gyöngédséggel és szeretettel nézte Évát.

- Oh milyen gyönyörű vagy.

Senki sem mondta volna e pillanatban, hogy ennek az embernek az elméjét egy borzasztó csapás és egy nehéz fogság emléke tartja hatalmában.

II.

A fekete, czifra pántos ajtón kopogtak. Három különböző hang mondta, hogy «szabad». Az öreg ur pedig abban a pillanatban kirántotta zsebóráját.

- Hat óra, bizonyosan Béla barátunk.

Vidám mosolygású ur lépett be, keresetten öltözködve, nagybokru nyakkendővel, szarvasbőr keztyűben. Napsütött egészséges ember volt, széles, kövér vállakkal, telt arczczal, haja rövidre nyírva, hogy fejbőre is látszott. Husos arcza meglehetősen kopasz és jóságos. Ritkás szakála és bajusza alkalmasint több szolgálatot tett arra nézve, hogy fiatalabbat mutasson, mintsem hogy diszül szolgáljon.

- Ah Düleő ur! - szólt a vak asszony, hátravetve fejét.

- A ki nagysádtok kegyességével mindennap visszaél, - szólt a látogató erős, nagy hangon, de nagyon alázatosan, kezét csókolván a hölgyeknek, mialatt Évával titokzatos szembeszédet váltott, s egyszersmind oldalzsebére integetett, honnan írások látszottak ki.

Az öreg ur hévvel és nem kis erőködéssel, játszó-asztalt czipelt elő, mellé ült s egy csomag kártyát kezdett keverni sovány ujjai közt. «Revanche, revanche, kedves barátom!»

- Ugyan nagyapó, hagyja egy kicsit velünk Düleő urat.

- Nos, nagyapó, idább huzzuk az asztalt, és mindnyájok parancsoljanak velem.

Mialatt ezeket mondta Düleő Béla, a hölgyek közelébe vitte a játszó-asztalt. Az öreg ur türelmetlenül osztotta szét a kártyát.

Éva orvosságos üveget vett elő. A vak asszony a dugó pattanásáról, meg a kiszabott időről rögtön megtudta, hogy mit akar Éva.

- Nem tudom bevenni, borzasztó rossz. Nem kell! - tiltakozott nyugösen.

- Hogyan, az orvos valami rosszat adott volna? - kérdezte Düleő szigorú, fenyegető hangon. - Alig hihetem, nagyságos asszonyom. Nekem megígérte az orvos, ünnepélyesen megígérte, hogy a legkellemesebb orvosságokat rendeli.

- Vegyen csak egy cseppet nyelvére s meglátja! - válaszolt ingerülten a nagyságos asszony.

- Egész kanállal! - kiáltott elszánt lelkesedéssel Düleő.

- Játsszunk, játszunk! - türelmetlenkedett az öreg.

Düleő nehézkes meghajlással, de a mi elég jól illett neki, egy kanálka orvosságot könyörgött Évától, a kire áhitatosan ráfüggeszté szemeit és hősieen elnyelte a kanál tartalmát. Egy kicsit fintorgatta utána a képét, de csak addig, míg ismét Évára tekinthetett.

- Nem rossz, sőt kellemes. Egész palaczkkal hozatok magamnak. Valami kitünő is van benne. Mily óriás haladás az orvosságok kellemessé tételében! Méltóztassék, méltóztassék...

Maga vitte oda az orvosságot. A vak asszony bevette.

- Nem épen valami jó, de az imént mégis egész másnak találtam.

- Oh, minden kanál jobb lesz.

Éva hálás tekintettel vette el Düleő kezéből az ezüst kanalat. Düleő a másik pillanatban már az öreg urral kártyázott s nagyszerűen vesztett.

- Megkoppasztlak Béla öcsém, megkoppasztlak! - ismételte szenvedélyesen az öreg, és nagyokat kaczagott.

- Kifoszt, tökéletesen kifoszt! sopánkodott Düleő Béla és most nincs más hátra, mint hogy elmondjak valamit, a mit akkorra tartogattam kárpótlásul, ha netán én nyerek.

- Mi az? kiáltott a vak asszony kíváncsian.

- Ma volt ám az egyházkerületi gyűlés, a hol szépen megemlékeztek Kopári László uramnak az érdemeiről.

- Én rólam? Ki emlékezett meg? - riadt föl az öreg.

- És megválasztották örökös tiszteleti főkurátornak.

- Hogyan, engem? kiáltott reszkető hangon az aggastyán. De hát kinek jutottam én eszébe?

- Hát, László bátyámuram, hogyne jutott volna eszébe mindenkinek, mikor olyan hely betöltése jött szóba, mely egykor az öné volt.

- Régen, nagyon régen! - sóhajtott az öreg.

- Arra akkor mást kellett választani.

- Derék ember volt.

- Sokáig is éltette isten, s most hogy nincs többé, előállt valaki, s azt mondta: adjuk meg az igazi érdemnek a magáét, és ha az előhaladt kor miatt egy bizonyos nagyérdemű férfiú tényleg nem is vezetheti ezen kerület ügyeit, de mint tiszteletbeli kurátor...

- Hahó, öcsém, ez egészen a te stylusod! Volt a ki ellent mondott?

- Senki.

Kopári László megszorongatta Düleő kezét. Boldog volt, mint egy gyermek.

- Édes gyermekeim, - fordult ezután leányához és unokájához. - Ezt meg kell hálálnunk. Addig, a míg józan értelmem fölött rendelkezhetem, valami alapítványt szeretnék tenni.

- Illő is! - mondá a nagyságos asszony, bizonyos nagylelkű hidegséggel, mert ő és leánya nem protestáns vallásuak.

- Alapítványt! - mormogta Düleő Béla, akaratlanul is Évára vetve egy erős pillantást, mely Éva arcán aggodalmas kifejezéssel találkozott. - Ah, bátyám, hisz ön elég sokat tett.

- Nem, nem! - mondá röviden és határozottan az öreg ur. - Viszonozni akarom a figyelmet és meghálálni.

- Mindenki éljenzett, - vágott közbe Düleő, kitérőleg.

- Tehát még emlékeznek rám! Annál inkább kötelességem.

- Nem is akarja tudni, ki lett a kurátorunk? - kérdezte Düleő hirtelen.

- De már hogy ne akarnám tudni, hisz mindig érdekelt az egyház ügye.

- Jó ismerősünk, Gáborlány Miklós.

- Kitűnő ember, kitűnő választás. Nagy ember lesz belőle.

Az aggastyán egy Pontifex fensőbbségével nyilvánította megelégedését.

- Már régen nem volt nálunk, ugy-e, Éva? szólt közbe a vak asszony, ki nem szerette, ha sokáig beszéltek egy tárgyról jelenlétében.

- Kész bocsánat legyen neki minden mulasztásért, mentegetőzött Düleő Béla. Ha százfelé tépné magát, sem lehetne mindenütt, a hol szívesen látják.

- Nagyon gazdag, ugy-e? kíváncsiskodott a nagyságos asszony.

- Meglássuk, milyen alapítványt tesz, hangzott ismét a Kopári László mély hangja. Az öreg ur a kártyát is félretolta s nagy meglepéssel elmélkedett a hallottak fölött.

- Iskola-avatásnál, kisdédóvó alapkőnél, jubileumi lakománál és egy sereg egyleti gyűlésen mindig ott kell lennie, - szólt Düleő, elővéve egész harsogó hangját. - Bátyám uramat hivatalosan majd ő értesíti a választásról.

- Magam is elmegyek még én a gyűlésbe, - mond szilárd elhatározással az öreg. - Diszruhát öltök, kardot kötök. Édes barátom, rendeljen nekem egy diszruhát, ha a városba megy. Majd a többi elintézi Éva. Ugy-e, kis angyalom?

- Istenem, és én nem láthatom azt a pompás ruhát! - sohajtott a szerencsétlen vak asszony.

Éva nyugtalankodott. «Majd megbeszélünk mi ketten mindent», szólt nagyapjához, de Düleőre függesztvén türelmetlen tekintetét.

A szolgálatkész és jóságos Düleő Béla a családnak mindig keze ügyében szokott lenni és e pillanatban is Éva oldala mellett állott, hogy rendelkezék vele rögtön.

- Mit suttogtok? - kérdezte Éva anyja türelmetlenül. - Mért nem beszéltek hozzám?

- Azt kérdezem a mi jó barátunktól - nyugtatá meg Éva - hogy vajjon elterjed-e tudománya a zenélő órákig.

- Helyes, helyes! Kérem, Béla, igazítsa meg az óránkat.

Az aggastyán elmerült saját világának abba a legujabb és fényes vidékébe, melyet Düleő Béla szerzett meg neki, azután az ősi birtokot nézte végig, keresvén alkalmas részt az alapítványra. És a mint gyönyörködött, a mint szemlélt és tervezett, megint bejutott abba az öt lépésnyi téres, sötét, nyirkos zugba, melynek kőboltozata mindig és mindig fölépült feje fölött, bár-hogyan mosolygott is rá isten szabad ege és bár-hogyan igyekeztek is jó emberek végképen széthordani azokat a nehéz falakat.

A vak asszony elcsöndesült. Az alkony langyossága, az ablakot elálló árnyak, a kert halk zsongása és az orvosság hatása szenderrel vették körül.

Éva és Düleő a másik ablak fölkéjébe vonultak.

- Nos, mondja, mit végzett? - kérdezte Éva türelmetlenül.

- Minden rendben van, - válaszolt Düleő, kabátja zsebéből kiszabadítva az írásokat. - A bérlet meg van ujitva, még pedig öt esztendőre. Itt van róla a szerződés.

Éva el nem titkolhatta örömét.

- Aggódtam. És lám, öt évre. Köszönet, köszönet, édes barátom! mondá a legmelegebb hangon és oly sugárzó arccal, hogy Düleő Béla kéjes gyönyört érzett. A lány gyorsan átfutotta az írásokat s aztán meglepetve kiáltott föl: Hogyan, négyszáz forinttal több évenként, mint eddig?

- Gondolnom kellett, hogy kegyednek egy kis gombostűpénze is legyen.

- De hát ki ez a mi bérlőnk, ez a Nettel? Én még eddig soha sem láttam.

- Valami pesti gabnakupecz, vagy olyasmi. Ő maga bizony nem igen szokott ide járni. Sokfelé bérel a megyében.

- Már ebben az utolsó évben alig művelte a földet, azt gondoltam, nem is ujtja meg a bérletet.
- Gondolom, dinnyét akar termesztetni nagyban, azért hagyta ugaron, vagy talán pipaszárat. Oh, az nagyon kifizeti magát. Tudja az ilyen ember, hogy mit kell tenni.

Düleő Béla nagy vidáman föl is számolta, hogy micsoda roppant hasznot hajt a meggyfa-pipaszár termesztés. Teljes gyönyörűséggel beszélt s Éva komoly arcza mind jobban kiderült.

- Hanem a nagyapó alapítványa, a diszruha! - szólt végre közbe. - Mit tudja ő, hogyan vagyunk. Ha az öreg valamit a fejébe vesz, makacsul tartja. Néhány nap előtt vadászni látott valakit a Laposon, s rátámadt, hogyan merészel az ő réjtén vadászni idegen. Nem tudja, hogy ez már nem a mienk; nehéz is volna vele megértetni. Azóta mindig követeli, hogy a csőszöket állítsuk elébe, hadd szidja le. A csőszöket! - istenem, honnan vegyek én csőszöket.

- Hiszen ha csak az kell, hogy egy néhány embert lehordjon az öreg! - szólt Düleő felhuzva vállait, a mi nála a semmibe nem vevést jelentette. - De kegyed, Éva kisasszony, kegyed igazán bámulatos teremtés, a ki úgy rendben tart mindent, még pedig nemcsak a kezével és az eszével, hanem a szívével is, mert csupa szív, csupa szeretet, csupa kellem, csupa elbájoló fenség, csupa...

Düleő Béla valószínűleg a végtelenig tudta volna folytatni és pedig fokozódó elragadtatással ezt a lelkesült fölszámolást, ha éppen akkorára hatalmába nem keríti Éva kisasszonynak egyik kezét, s le nem győzi e kéz ellenállását. A sorozatot tehát a meleg kéz ujjaira szórt csókkal pecsétlé le.

- Elég, elég! - tiltakozott élénken a fiatal hölgy, s e tiltakozás a pazarul osztott czimek és ép oly pazarul osztott pecsétek ellen szólt. - Ön nem mindig elég jó, Düleő ur.

- De néha mégis úgy találja, hogy jó vagyok? - kérdezte Düleő Béla nagy elteltséggel.

- Oh, jó sáfár, kitűnő sáfár! Nem szeretném elveszteni! - felelt a hölgy nevetve.

- Örök esküvel kötelezem magam! - mondá Düleő oly zajosan, hogy Éva csendre intette ujjai-val.

- Mégis, szeretnék térdre borulni, és megesküdni, hogy örökre kész szolgája vagyok, - folytatta Düleő, de most már egészen más hangon. Remegett az s csodálatos bensőséggel birt.

Éva elkomolyodott. Arcza egyszerre szigorú lett. Hirtelen összehajtogatta az írásokat.

- Az ügyletet elintéztük, a szerződést a szekrénybe zárjuk.

Nagy, diófaszekrény foglalta el a szobának csaknem fél oldalát. Fölnyitotta és sokáig rendezgetett benne. Többféle írást kiszedett, azután megint visszatett.

Düleő Béla ez alatt ott állt az ablak fülkéjében, megvetve széles vállát a falnak s izmos két kezét oda szorítva nagy mellére, mely hatalmasan emelkedett s megrengette az egész embert, kinek arczán tűz és a lemenő nap vörös fénye égett. A míg Éva ott rendezgetett, mohón nézte mozdulatát s mikor egy piros napsugár, mely eddig a szekrényen játszadozott, hirtelen a leány fejére szállt és szikrázó fénynyel vette körül haját, Düleő Béla megittasulva a látománnytól, elbűvölten rázta fejét és suttogetta:

- Az ilyen angyal csak álmainkban száll le hozzánk. Álom, merő álom, hogy engem valaha szerethessen.

A nagy, erős ember elérzékenyült, de a jóságos arczra most sem tudta felerőszakolni magát valami keserűség.

Éva végre bezárta a szekrényt. Kopári László csendesen Düleő mellé sompolygott és oly közömbös arcczal, minő egy halotté, papírszeletet nyomott kezébe.

- Pszt! meg ne lássa az őr! suttogta és tovább ment.

Düleő, ki bizonyára nem most először kapott ily papírszeletet, szórakozottan nézett bele. «Éjfélkor áttörjük a falat.» Ez volt ráírva, s aztán mindenféle titkos jegyek következtek.

- Nem játszunk-e tovább? kérdezte hirtelen Düleő az öreg ur elé állva.

Kopári László rámeredt; egy pillanatig úgy nézte, mintha sohasem látta volna. Azután bosszusan végig simította kopasz homlokát.

- Éva, ugy-e aludtam én most? - kérdezte kételkedve.

- Egy kicsit, nagyapó.

A beszélgetésre fölébredt megint a vak asszony is.

- A mi barátunk mennyire van már a zenélő órával? - kérdezte éles, beteges hangon.

- Nem igen sokra mentem vele, - volt a Düleő kész hazugsága. Az valóságos remekmű, a mihez én kontár vagyok.

- De mégis, öcsém uram, tegyen vele valamit.

Düleő Bélának hozzá kellett fogni a zenélő órához.

Egész este bontotta, összerakta, zengette, de nem ment vele semmire, mert még soha sem látta efféle szerszám titkait. Azonban e különös urnak sajátsága volt, hogy mindenbe bele ártotta magát, semmiféle felhívást vagy megbízatást nem utasított el, lett legyen az savanyu orvosság, vagy bomlott óra.

Hanem épen ez az óra nagy keserőséggel és boszusággal töltötte el és végre is be kellett vallania:

- Nem bírok vele, nem megyek semmire, nem is fogok vele semmire menni soha, de soha! Ostoba és ügyetlen vagyok. Ide igazi órás kell, valódi művész.

Már sötét este lett, mikor eltávozott, nehéz szívvvel, de még sem komoran, mert van az emberekben oly érzés, melynek folyton táplálkoznia kell; egy szempillantással és egy kézszorítás melegével jól lakik, ennyi már elteti; mely kedvesnek talál mindent, a mi távolabb veti az igazságtól, a bizonyosságtól, mihelyt érzi, hogy ez a bizonyosság fájó volna.

És ez az érzés ma is ki volt elégitve Düleő Béla kebelében, mint mindannyiszor, valahányszor az uri lakban látogatást tett. És a bizonyosságtól ma is ép oly távol ólálkodott, mint évek óta.

- Nem szeretném elveszteni! - Évának e szavai zúgtak ma szívében. - De hát mért nem is borultam én akkor térdre előtte, mikor azt mondta, hogy nem szeretne elveszteni: és mért nem mondtam: örökre melletted akarok élni, mert kimondhatatlanul szeretlek! Hogyis ne! - kiáltott föl azután, jót kaczagva tüdeje mélyéből. - Ha erre kereken azt mondta volna: nem! Akkor aztán se ő, se az ábrándok. Végre is az egyiket meg kell őriznem addig, a meddig lehet.

III.

A zord uri lakban, két szerencsétlen lény oldala mellett, kik szívéhez forrtak - így élt már évek óta Éva. Mióta emlékezni képes, mély gyász és oszlatlan szomorúság vette körül.

Feketébe öltözött, kesergő anya virrasztott gyermeki ágya fölött, s a dolgozó lámpa egész éjjel sem aludt el az asztalon. A mellett zokogott és varrt az özvegy. Férje vagyonát elkobozták; apja vagyonát elkobozták. Hol voltak a rokonok? Sokáig nem tudta senki. A szegény asszonynak legelőször is anyai rokona, egy plebános került elő, a kit meg tudott oltalmazni az egyház, de a következményektől még sem volt képes megmenteni. Nyomorúságos, félreeső faluba tették ki. A lelkész ide vette magához rokonait, az özvegyet, ki egyre súlyosodó idegbántalmakban szenvedett és kis leányát.

A mint Éva növekedett, föl kellett cserélnie a plebánia bokros udvarát, lejtős kertjét egy barátságatlan épülettel. A városba, az apácza-zárdába vitték nevelésbe, honnan csak a nyári szünetekre tért haza anyjához, kit ezenkívül is csak ritkán, a nagy ünnepeken látott, ha ugyan a testben-lélekben megtört asszony a zárdában fölkereshette. Anyját soha sem látta derülni; még abba az örömbé is, melylyel leányát magához ölelte, fájdalom vegyült. Anyja előtt mindig az apa képmása elevenült meg a gyermekben. Soha sem látta egészségesnek.

A plebánia falusias csendje és a zárda rideg magánya közt nem sok különbséget talált Éva. Sőt a zárda növendékei közt inkább lelhetett magához való környezetet. A zárdában szigorúan kiszabott szórakozások és örömek határtalanoknak tündek föl előtte. A kerti játékok, a templomi ének és szertartás, a farsang egyetlen táncmulatsága - melyre jó családokból való urfiakat is hívtak meg - annyira kielégítette, hogy semmire sem vágyott.

Nagyapjáról sokat hallott beszélni és mindig várta, hogy mikor látogatja meg. De Kopári Lászlót a fogságból egyenesen tébolydába vitték. A visszanyert vagyon zürzavaros viszonyait a plebános kezdte rendezni. Nem igen értett hozzá, s abba is hagyta nemsokára, oda térve, a hol nincs semmi rendezni való, csak öröklét. Az özvegy most ismét egyedül maradt.

Éva már tizenhatodik évében járt, mikor elhagyta a zárdát. Sirva vett búcsút az apáczáktól, társnőitől, a fehér falaktól, a téglapadozatu mély folyosóktól, a kis, aranyos templomtól, melyet oly dusan borítottak az apácza-virágok. Ehez képest egyhangubb, zordabb volt a nagy falusi épület hosszu, disztelen, tornáczával, sötét ajtóival, a kőboltozatu szobákkal, ódon butorokkal s a harsány viszhanggal, melyet a léptek, a beszéd, az ajtók nyitása keltettek föl, mint valami haragvó szellemet, mely mindannyiszor kiáltoz, zug, valahányszor hangosan háborgatják az ő megszokott, régi csöndjét.

A cselédek, a házi állatok, az udvar, a major, az istálló zaja - mily profánus ellentéte a zárda környezetének. Hiába várta a csengő harangszót, az apáczák reggeli friss énekét, az orgona zsongását, mely annyi ideig ébresztője volt, s melyet úgy nélkülözött. Nem értette, hogy miért érdeklődik annyira édes anyja, ily betegesen is, minden iránt, a mi oda künn az udvaron történik; hogyan képes úgy elvesződni az otromba cselédekkel.

Annál jobban várta nagyatyja hazaérkezését, egy férfi jelenlététől nagy változásokat remélvén. Most már bizonyosra mondták, hogy megjön nemsokára. Azt hitte, nemcsak minden meg fog változni, hanem föl is derül e folytonos egyformaság.

És látott megtört, tehetetlen aggastyánt, a ki szánalommal töltötte el szívét, s megborzadt, mikor kezét csókolva neki, az valamit ujjai közé csusztatott és fülébe sugta: «Senkinek egy szót se, csak mi ketten tudjuk.» Éva reszketve bontotta ki a papircsomagot, s abban egy rozsdás szeget talált; a papírról pedig olvasta: «Ez a tömlöczöd kulcsa.»

Egy megtévelyodott ember!

Le tudta küzdeni a tartózkodást e természetellenesség iránt, de érezte, hogy a gyöngédség, a figyelem, a szeretet folytonos gyakorlása miként meríti ki szíve ifjúságát, miként foglalja el a közönséges örömeiktől is.

Anyja még betegesebb lett. Abban is annyi fölriasztó rendellenesség volt.

- Éva, menj csak távolabb tőlem. Ne olyan messzire, hisz látni akarlak, - mondá egyszer anyja.

- Alig mentem három lépést.

- Hát te vagy ott az a sötétség?

- Ej, édes anyám, kék ruha van rajtam.

Édes anyja zokogni kezdett.

- Jőjj ide, egészen hozzám. Ide, ide, gyermekem, kedves édes leányom!

Ráborult, zokogott. Ő nem tudta mért.

Anyja mindig sötét szobában ült, még a jóleső tavaszi langy sugárt is el kellett fogni az ablaknál.

- Este van-e már? - kérdezte sokszor anyja.

- Fényes nappal van.

Anyja ismét sirni kezdett, keservesen, úgy, hogy a fiatal lány szíve majd meghasadt.

- Mért sirsz, jó anyám?

- Nem foglak már soká látni.

Éva felsikoltott. Anyja elővette minden erejét, hogy megnyugtassa. Elmondta, hogy az orvosok nem tudják megőrizni szemét. Az anyai szív egész gyöngédségével elbucsuzott tőle s a lány azt hitte, hogy ketté reped szíve.

- Ez az egyik halálom, mikor elvesztelek. Más anya csak egyszer hal meg. Nekem kétszer kell meghalni. Én sem foghattam le apád szemét. Az én szememet se lesz szükség lefogni. Átkozott legyen szerencsétlenségem és keservem okozója!

Egy vak anya, a ki mindig átkozódott.

Éva ápolta nagyapját és anyját, s azonkívül fiatalságának minden óráját igénybe vette a ház, a tűzhely. A mi még fenmaradt számára, abban a kis könyvtárban töltötte, mely a plébánosnak ugyyszólván összes hagyatéka volt. Itt virrasztott, éberkedett, hogy mindenkinek közelében legyen, a betegeknek, cselédeknek és tulajdon magának.

Legszebb évei gyorsan szálltak. Már nem volt fiatal leány. A kik azt jósták, hogy soha sem fog férjhez menni, mert tulságosan komoly és hideg, azok úgy mondták, hogy most már túl érett is, huszonnégy éves lehet. Elveszett szépség, mely senkinek sem virit.

Szépségét nem is ragyogtatta. Soha, semmi alkalomkor nem lehetett látni, a hol a nők a bájak fokozásában versenyeznek. Hogy anyjának örömet szerezzen, olykor elment vele a régi ismerős családokhoz. Nyilvános helyen, kivéve a templomot, nem jelent meg.

A kik meglátogatták őket, részvétből tették, vigasztaló szólásokat szórva szét, s a felebarátiság formáit hagyva magok után, melyek oly üresek valának. Évában pedig a szánakozó kérdések viszhangja maradt meg: «Az istenért gyermekem, mért temeti el magát?» - «Nem

találja elviselhetetlennek ezt a helyzetet?» - «Kedvesem, az önfeláldozást nem kell tulságig vinni.»

A leánynak ideje sem volt udvarlásokat fogadni. Mint a falusi asszonyok, éppen úgy gazdálkodott és vesződött. Csakhogy ő kevésbé ért rá, mint azok. Csodálkoztak, hogy mégis megőrizte az előkelő finomságot s a büszke eleganciából soha sem esett ki.

Ilyen volt Évának külső élete.

Egyforma és csak kötelességekben változatos élet.

Senki, még az igazán nyomorult sem panaszkodhatik, hogy ne lett volna életének legalább egy pillanata, melyre a verőfény aranyos, ragyogó porát nem szórta. És ez annál tündöklőbb, minél nagyobb a sötétség körülte. Olyan, mint a csillag. A kiknek nincs derült napjok, van a sötétben csillagjok; el-eltűnő, de ismét föltetsző. Fölgyulnak szikrázón, de messze s mindig feljebb és feljebb vonulnak a multnak tovaszálltával, az elérhetetlenség firmamentumára, az égi testek közé, mint külön bolygó világok, mint lángoló üstökösök.

Éva lehunyta szemeit, lelke mélyébe fordította, és látott.

A zárdában volt; szobájában még három társa. Körültök habzó fehér mousseline ruhák. Diszesebbek csipkében, szalagban dusabbak, mint a minöket templomi ünnepekre szoktak felöltetni. Már napok óta várták, hogy mikor hozzák haza, s reggel óta, mikor végre elhozták, mindig próbálgatták. Ma meg volt engedve, hogy csupán önmagokkal foglalkozzanak, s ők ez engedélyt igénybe vették már előtte való este, mikor papír-rudacskákra göngyölgették hajokat. Mily gyorsan röptül ez a nap s mégis mily türelmetlenül várták, hogy este legyen.

Tulfeszült idegekkel hallották a refektóriumból áthangzó zörgést, székek dörömbölését, kalapácsok csattogását, a nagy óra ütését, mely ünnepélyes kongással oszlott szerteszét a szűk folyosókon. A téli este hamar megérkezett. Mindenki elé külön szál gyertyát tettek. Annak világától valóságos bódulatba estek. Siessünk, siessünk! A zárda előtt elrobogó minden kocsi megriasztotta őket. A fagyon csikorgottak a kerekek, a lovak körmei szinte zengtek. Mind-egyre több és több kocsi állt meg. A lépcsőkön recsegték a léptek. A folyosón ide-oda futkároztak, az ajtókkal csapkodtak; zürzavaros, szakgatott kiáltásokat lehetett hallani; sűrű, apró lépésű kopogások hangzottak a téglán, és sebesen suhogtak a ruhák. «Kisasszonyok, kisasszonyok, még sincsenek készen?» Ah, ez a jó soror Francziska. «A vendégek érkeznek.» Ezt a figyelmeztetést pedig mater Nepumuczena hangoztatja.

Végre! végre! Dobogó szívvel, kábult fejjel, lüktető vérrel inkább kiszakítják magokat szobájukból, mintsem önkényt elhagyják s belépnek a nagy terembe, hol elszorul lélekzetők, kápráznak tekintetök, s ők mindnyájan önkénytelenül összerebbennek a terem egy sarkába, mint a félős báránysok.

Valami bódító világot zárnak most ezek a hideg, meszelt falak. A megfényesített tölgyfa-padló még egyszer akkora magasnak tünteti föl. A gyertyák sugárzó udvart vetnek a fény-mázra, az egyszerre nagyon mélynek és izzónak tűnik föl. Ah, mater Johanna átengedte pompás kaméliáit, melyekre oly féltékeny. Az egyik ezt veszi észre, a másik pedig azt, hogy a fejedelemasszony bársonyos székei is mind itt vannak.

A jelenlevők rendkívül idegenítőleg hatnak. A lányok alig merik rávetni szemüket. De negédesen mutatják, hogy ők fölötté otthonosak s mindnyájan azzal foglalkoznak, hogy vagy a maguk virágját igazgatják a hajokban, vagy a szomszédnéjukét. De ime, itt van a zongoramester, a tánczmester, a kiket annyiszor boszantanak. Most pedig megörülnek nekik, körülveszik és egész szivességi készletüket rájuk pazarolják. A sok lenge fehér mousseline és virágos fej közt megjelenik az apácák lapos ránczu fekete ruhája, a fehér homlokkötőkkel. Nélkülük talán körül sem mernének nézni, szentül hiszik.

Amott a mamák, a nénik, mindenféle színű selyemben. Kiki keresi a maga lányát, vagy a hozzátartozót, s jaj be jól esik, hogy ezek közé lehet menekülni, a kik elárasztják rögtön szőzőzönnel, dicsérettel, megjegyzéssel. De a legszigorubb is oly ünnepélyesen jóságos. A fejedelemasszony sem kivétel.

A fiatal urfiak egészen feketében, fehér keztyűvel, felsütött és ragyogóra olajozott hajjal, a lábszárukat rázzák, lakkos czipőiket recsegtetik és férfias öntudatukban bizonyára csak oly zavart éreznek, mint e serdülő kisasszonykák, kik az egész télen zsebkendővel tanultak táncolni, azaz hogy zsebkendőt kötöttek annak a lánynak karjára, a kit a francia négyesben férfi számba kellett venni. E szent helyen az uracsok egy kicsit kényelmetlenül érzik magukat, de büszkéek, hogy a kiválasztottak közé tartoznak, kik előtt megnyílt a zárda ajtaja.

A párfüm, a virágillat, a keztyűk és uj czipők, a viaszos padló szaga, a gyertyák gőze összevegyül, átmelegszik. A zongoramester keringőt intonál. A kisasszonyok megint összefutnak, az urfiak szerte mennek; a mamák, az apácák félrehúzódnak; a tánczmester a középre áll. Kimondhatatlan izgalmas pillanat. A legyezők által támasztott fürgetegen kívül nem lehet egyebet hallani. Azután zizegnek a ruhák, pattognak a kemény szoknyák; csusznak, kopognak, recsegnek a czipők s csattog a zongora hangja.

Éva már közel volt ekkor tizenhatodik évéhez, de csak oly elfogultságig meghatott, mint legfiatalabb társnői. Mindenkinek volt itt valakije, anyja, rokona, csak neki nem, senkije.

A mint a francia négyest kezdték, fiatal ember állt meg háta mögött, korosabb azoknál, kiket a tánczmester szigorú belátással kiválogatott erre az alkalomra, mikor először adják magokat fiatal lányok férfi karokra. Nem is vett részt a tánczban, kétségkívül rokona valamelyik kisasszonynak. Éva észrevette, hogy a fiatal ember néhányszor már megnézte. Hogy most háta mögött állt meg, az előbbi viselet folytatásának vette, és nagy zavarba jött.

Mialatt a tulsó oldal tánczolta az alakzatokat, a fiatal ember megszólította Évát.

- Bélpáli kisasszony? Azt hiszem, megismertem virágjairól.

Éva gyorsan hátrafordult. Neki nem küldtek virágot, mint a többi lányoknak, hanem egyik társnője ajándékozta meg, a ki pedig nem is volt barátnője.

- E virágokról? - kérdezte meglepetéssel és lángba borult arcza arra a gondolatra, hogy ismeretlen fiatal ember virágait viseli. - Vilmától kaptam.

- Vilma unokatestvérem. Én kértem, hogy ossza meg virágait kegyeddal, Bélpáli kisasszony.

- Vilma csakugyan megosztotta velem. Reményilem, hogy önnek többé semmi igénye ezekhez a virágokhoz? - kérdezte ezután emelt hangon a leány.

- Csak addig volt, a mig elárulták azt, a ki viseli. Szülőim körében sokszor hallottam emlegetni családját. Ők kétségkívül ismerték egymást. Vilmától tudom, hogy kegyed szintén e zárdában van. Anyja, rokonai nincsenek itt. Kis leánynak oly könnyű örömet okozni egy pár szál virággal. Nem akartam magamat megfosztani attól, hogy Vilma mellett még más valakinek is megszerezzek ily örömet. Egyebet semmit sem jelentenek a virágok, mint a mit maguk a virágok rejtenek magukban: ártatlan, üde ékességet, a legillőbb diszt egy fiatal leányhoz.

Éva komolyan, zavartan hallgatta. A fiatal ember nevetve tette hozzá abban a pillanatban, mikor Éva is tánczba kezdett:

- Azt sem tudtam szőke vagy barna. Soha sem láttam eddig.

A négyest követő szünetben Vilma elvitte Évához unokabátyját és bemutatta: Tállyai Henrik. Hallotta-e Éva ezelőtt már a Tállyai nevet, nem birta eldönteni. A fiatal ember megnyugtatta, hogy semmi esetre sem hallhatta sokat. Szülői már régen Bécsben élnek; ő is ott növekedett. Most egy rokona látogatására jött ide.

- Lásd Éva, - szólt Vilma, - és Henriknek mégis eszébe jutott, hogy van itt egy ismerős, a kit ő nem ismer. Ugy kóválygott ma az a kis eszem, hogy a virág történetét egészen elfelejtettem elbeszélni neked. Ugyan Henrik, nem tánczolsz? Éva elég nagy lány már, elviheted, s ha velem is tánczolsz, semmit sem veszítesz előttem nagybátyai komolyságodból.

Akármit gondolkozott is Tállyai Henrik e tánczmulatság és nagybátyai komolyságról, mint udvarias ifjunak ez egyenes felszólítás elől nem lehetett kitérni. Előbb Évát, aztán Vilmát tánczoltatta meg s ezzel rendkívüli népszerűséget vívott ki a fiatal lányok közt, hogy egy komolyan urnak vehető vendég is a tánczosok közé avatá föl magát az ő feledhetetlen báljokban.

Mert feledhetetlen lett ez, kizárólagos beszéd tárgya, sok leczkenemtudás oka, merengő szemektől váltig keresett gyönyörűséges mult, pihegő sóhajtozások forrása. Vilma egy negyedik gymnazistáról határozottan kimondta: legkülönb volt a férfiak közt, s nagyon számított rá, hogyha sétálni mennek párosával az utcára, mindig találkoznia kell vele. A tüzes képzelődésű leány Évát választotta titkárul, s neki számolt be, ha vajjon ama bizonyos fiatal ember csakugyan látható volt-e az utcán?

Éva soha sem kérdezősködött tőle unokabátyjáról. De Vilma annál többet beszélt. Mint valami csecsebecsével, folyton kérkedett rokonával.

- A Henrik papája tábornok. Egyszer láttam, de soha sem felejttem el. Ugy tele volt a melle rendjelekkel, mint a legjobb kotillontánczosnak a mi bálunkon. Mindig az udvarnál él. Henriknek is katonának kellett volna lenni, de nem akar. Henrik tudós fiu és sokat utazott. Oh, mennyit tud beszélni a tengerről, a török szultánról és valami tűzokádóról. Én bizony nem igen értem.

Vilma nagy barátságot kötött így Évával s mikor az iskolai év végén hazamentek, addig kérte barátnőjét, hogy náluk töltött vagy négy napot, a mi annál könnyebben megeshetett, mert Vilmáék birtoka utközben mintegy pihenőül kínálkozott.

Éva nem tért vissza többé a zárdába. Vilmáról két évnél tovább mitsem hallott. Ekkor levelet kapott tőle, melyben tuláradozva, tömérdék kellemetes helyesírási hibával elmondta, hogy nagyon boldog és meghívja menyegzőjére. - Valamennyi leánykori pajtását meghívja, a kik jók voltak hozzá. Évának az egyik nyoszolólányi tisztet szánta. Fogadja el, nagyon kéri, különben egy lap hiányzani fog boldogsága történetéből, melyből az első kötet ime most végződik, reményli, hogy diszkötésben és hogy még számos kötettel fog bővülni. Természetesen, ama gymnázista tanulórol már szó sem volt a levélben.

A meghívást Éva elfogadta, és Vilmának egyik rokona jött el érte, mert Bélpáliné egészsége nem engedte meg, hogy leányát elkísérhesse.

Vilma vagyonos lány volt s általános vélemény szerint jó választást tett. A menyegzőre sokan gyűltek össze a nagy kiterjedésű rokonságból. Megjelent Tállyai Henrik is, ki az egyik vőfély volt.

A harmadfélévi idő éppen abban a korban találta a fiatal urat, mikor a legényéveket a férfiaság kezdődő szaka cseréli föl. Elegans férfivá lett; arcának kifejezése tartalmas; viseletében is meg volt az a nyugalom, melyet értékes súlylyal lehet mérni.

Mint régi ismerőst köszöntötte Évát és köznapi bókokkal halmozta el, ép úgy, mint a többi hölgyeket. Az emlékezetes bál részesei előtt fölelevenítette a pompás estét, mely most is úgy tűnik föl előtte, mintha gyöngé jég fölött történt volna. Mindenki úgy viselte magát, mintha minden pillanatban a gyöngé jég leszakadásától félné. Egy óra hosszáig foglalkoztatá ezekkel az emlékekkel a hölgyeket. A végén Éva észrevette, hogy Henrik egy gyöngé ásitással és félreismerhetetlen unatkozással vonult el a társaságtól s átment a másik szobába, a hol a férfiak politizáltak.

Az egész nap a hölgyek rendkívüli izgalma közt folyt le, mert a másnapi esküvőre kellett készülni. Éva még alig beszélt néhány közönyös szót Tályyai Henrikkel e napon s este mégis azt sugta neki Vilma:

- Tudod-e, hogy mit mondott rólad Henrik. Rámutatott a fejére meg a szívére s így szólt: Annak a kisasszonynak itt és itt nagyon rendben van.

Éva visszaemlékezni akart, hogy mit is beszélt hát a fiatal urral, a mivel ezt a véleményét kiérdemelte. De csupa jelentéktelen kérdésekre és megjegyzésekre birt emlékezni.

Az esküvő órájáig a hölgyek képzelhetetlenül el voltak foglalva, s az urak a szilvásba szorultak ki a vőlegénynyel együtt, ki igen diszes és nagyon izgatott volt, s e válságos pillanatokban (melyeket a hölgyek készülődése órákká tett) nem tudott egyéb foglalkozást találni, mint hogy mindegyre megnézte, rendben vannak-e a kocsik. E közben megmutathatta magát az utcán összegyűlt kíváncsi falusiaknak is, a kik megéljeneztek.

Az esküvőről Éva és Henrik ugyanegy kocsiban tértek vissza.

- Mindig ilyen komoly? - kérdezte Henrik, mikor már mondani kellett valamit.

- Ugy hiszem. Ez rendes természetem, s ha ön komolynak találja ezt, akkor csakugyan annak kell lennem.

- Nem merem mondani, hogy ez mennyire illik Éva kisasszonynak, s mennyire megkülönbözteti.

- Köszönöm, - szólt vidoran a leány. - Ha zajos kedvem volna, ép úgy számíthatna az ön hizelgő következtetéseire.

- Bizonyára. Minden fiatal hölgynek leghódítóbb bája a természetesség, - válaszolt nevetve Tályyai.

A beszélgetésnek végét szakította az utcai tömeg, mely körülfogta a kocsikat, és a menyasszonyra marokkal szórta a gabnaszemeket, hogy termékeny áldás szálljon az új párra. Mivel azonban a vén asszonyok az áldás-szórásban épen nem voltak szűkmarkuak, sőt valósággal pazarolták minden kocsira, a hölgyek csipkéi, hajbodrai nem sokára megteltek buza- és rozs-zemekkel, hiába védelmezték magokat a napernyővel, vagy integettek, hogy más kocsit illet ez az alkalomszerű áldás.

Éva mellfodrai és haja is tele lett gabnaszemekkel.

- Pesten is voltam egy esküvőn, - szólt Henrik - ki kalapjával védelmezte magát. Ott riskásával szórták le a templom előtt a menyasszonyt s aztán tenyeröket tartották ajándékért. De azt hiszem, a buza mégis inkább helyén van, mert azt úgy hívja a magyar ember általában, hogy «élet».

A mint az áldás zónájából kiértek, mindenki igyekezett minél előbb megtisztulni az áldástól. Henrik a csipkékből akarta volna kiszedni. Éva a legyezőt borította mellére.

- Ne foszszon meg az áldástól.

Henrik visszadőlt a kocsi másik sarkába, hallgatagon, komolyan. Nagy lélekzettel szivta magába a nyári hőtől melegített s egy szép hölgy közelségétől édes levegőt. De tekintetét hatalmasan vonzotta a szomszédság s a mint rávetette, ellenállhatatlan erő fogta le, hogy hosszasan ott pihentesse az édes, illatos lég forrásán. A leány a tarka népséget nézte.

Éva hányszor visszaemlékezik e pillanatra, mikor a lassu dübörgésű hintó ringatta, a templom tömjénes és izzasztóvá forrott levegőjét langyos szél futta le róla, s érzékei fölszabadulni kezdtek a zsibbadtságtól, melybe egy ünnepélyes szertartás nagy jelentősége ejtette. Jóltevő, kéjelmes érzés volt ez, hasonló az egészséges ébredés első pillanataihoz. Engedte, hogy a hintó párnái közé omoljon, hátradőljön, fejét lanyhán nyugassza és otthonos legyen a zugban, a mit elfoglalt. Nézte a tejszinű felhőket, melyek mint valami szétriadt nyáj borították el a sötét kékséget.

Érezte a fiatal ember tekintetét. Ez háborgatta, mint valami dongó. El akarta riasztani. Rá emelte szemét, visszanézte, s a mint így ránézett, hirtelen le kellett csuknia szemét, mert a nap éppen akkor tört elő a felhők közül, kápráztatott és égetett. Sütötte arcát, s a forróság végigcsikázott egész valóján. A legyezővel védte magát, arcza elé vonva; hanem a perzselő áramlatot érezte mellén, karjain, a hol a keztyű és csipke nem fedte, s czipője hegyén, mely kibujt a fodrok alól. Egy pillanat alatt lángzó hőséget vertek vissza a kocsi párnái, a fehér falusi házak, a barna nádtetők. A csipkék, a fodrok, az akácok, a bodzafák, a fű perzselődtek. A haj mintha égő koszuja volna.

Valami kábulatos szendert erőszakolt a hőség. Évának csukva kellett tartani szemét.

A kocsis leszólt a bakról:

- Esőnk lesz.

- Ostoba! - dörmögte boszusan Tállyai Henrik, fölriadva.

Végre a lakodalmas házhoz érkeztek, melyet galyak, lombfüzerek ékítettek. Az udvar árnyas és hűvös volt. Éva kimenekülhetett a legyező oltalma alól. Henrik gyorsan karját nyújtotta, megragadta kezét, lesegítette a kocsiból, aztán karjára füzte.

Az egész ünnepélyen mindig közelében maradt. Az asztalnál mellette ült. Sokat táncoltak. Alkonyatkor, mikor a társaság a szabadba kívánczozott, együtt sétáltak a kertben.

Az este már oly társaságra köszöntött, mely bele szokott a vigasságba, sok új ismeretséget szőtt és melegített meg és nem volt többé közönyös senki, hanem eltelt a nap változatos-ságaival, a zene kábító mámorával, s körül volt véve közeledésekkel.

Éva fáradtan tért nyugalomra. Ide is elhallatszott a mulatozás zsvaja, a zene hangja, a szenvedélyes zaj, melylyel az egész ház telve vala, mint a méhkas.

Későre járt az idő, de úgy tetszett, hogy csak azért, mert ezen a napon nagyon sietett.

Éva inkább a magányra vágyott, mint a pihenésre. Csaknem az elsők közé tartozott, ki félre vonult. Képtelen volt már elviselni, hogy akárki is vigye tánczra, rövid beszélgetésre. Rendkívül sóvárgott, hogy visszakapja önmagát; minden gondolatával, minden érzékével rendelkezessen, és ne kelljen mindenfelé bólintgatnia fejével, hanem hadd nyugtassa le a kezére, hadd hűtse le halántékait tenyerével, és hadd kérdezze meg önmagától: mi történt?

És mi történt?

Megismerkedett Tállyai Henrikkel. E nap oly dus volt az időben, hogy e pillanatban szinte régi ismeretségnek tűnt föl. Már ismeri rendes szólamait, ifjúsága folyását, a jövőt illető terveit, a nélkül, hogy tüzetesen beszélt volna valamiről. Mióta először találkoztak a zárdában, Keleten járt s konzulságoknál volt alkalmazva. De a Keleten nem akar maradni; Bécset sem

szereti. El van határozva, hogy itt, ezen a vidéken telepszik meg, hol egy gazdag rokona lakik, a kinek egyedüli örököse. Ha valakire gazdag örökség vár, nem szükség egészen apróra elkészíteni a jövő tervét, majd csak megtalálja, hogyan él meg. Lehet kitűnő vadász, híres ember, nagy hazafi.

Éva kitárta az ablakot, mely a kertre nyílt, a hol alaktalan homályban csak a gyümölcsfák sötét tömegeit, s a kert szélén őrt álló hosszú jegenyéket lehetett megkülönböztetni. Az ég sárgás-szürke volt, s a csillagok homályosak. Zümmögő bogarak csapdostak a világos ablakhoz és a denevérek kezdték meg rájuk a hajsztát. Az utálatos vadászoktól Éva nem riadt meg. E szoba oly kiállhatatlanul tele volt (isten tudja, mi szorult bele), hogy szellentyűztetni kellett, mint valami gőzgépet.

Az éji harmat nyirkossága, a fák kesernyés párázata behatolt a szobába is. A lány kissé megborzongott a hűvösségre. Szilárdul eltökélte, hogy aludni fog s mivel a nyitott ablak bebocsátotta a mulató ház zsivaját, bezárta azt, lefeküdt, lecsukta szemeit s elaludt.

Aludt addig, míg a nap benyújtotta aranyos karját az ablakon, és csillámló fényt szórt szerte-szét.

Éva mély álomból ocsudott föl, hirtelen fölült ágyában. Kivül az udvaron lovak kapálóztak.

Tudta, hogy ma kora reggel az urak el fognak távozni vadászatra. Sietett az öltözködéssel.

Tállyai Henriket a gangon találta. A többiek már eltávoztak, de ez az egy itt maradt.

- Nem akartam bucsuzás nélkül elmenni, szólt, ajkaihoz vonva Éva kezét.

Éva azt kérdezte, ha most már sietve visszatér-e ismét Bécsbe?

- Nem sietve, válaszolt a fiatal ur.

Azután lovára ült és elvágtatott a többiek után. De többször visszanézett.

Valamennyi vendég eloszlott e délelőtt. Éva szintén haza sietett.

A nagy mezei munkák ideje volt, s azt Évának kellett intézni.

Egy hét mulhatott el.

Éva könnyű nyári öltözetben, fején nagy szalmakalappal, kiment az aratók közé vén cselédjével. Maga járt utánok és zsémbelt velők. Az idén vette át a gazdasági ügyeket. Meg akart ismerkedni mindennel.

Dél körül egy uri lovast látott közeledni. Még jó távol volt. Kérdezte, hogy ki ismeri? Nem ismerte senki. A lovasnak még egy völgyön is át kellett jönni, s mikor abból kiért, akkor Éva fölismerte. A lovas letért az utról, s a tarlón egyenesen arra tartott, a hol Éva volt az aratókkal. Nehány percz mulva Tállyai Henrik ugrott le a lóról, melyet bojtorkján és fűmag lepett be.

- Azt mondták, hogy itt legbiztosabban megtalálhatom Éva kisasszonyt, - szólt a fiatal ur, - tehát itt kerestem föl.

- A munkás népben soha sem lehet megbizni. A gazda szeme rajtok legyen - válaszolt a fiatal kisasszony, nem kis meglepetéssel.

Henrik semmit sem értett a mezei munkához, s mindenről kérdezősködött. Éva mindent megmagyarázott.

- Oh, mennyi költészet! - kiáltott föl Henrik elragadtatással.

- Forróság, fojtó por és verejték! - tette hozzá Éva nevetve. - És tudja-e, hogy mért nem nagyobb egy kalász, mint a mennyit az ember markával eltakarhat?

- Honnan tudnám?

- Legenda van róla. - A zárdában tanultam.

- Mondom, hogy a mindennapi kenyér csupa poézis közt terem.

- A rossz emberek megharagították a Mennybélit. Akkor még a tövétől kezdve kalászosodott a buza. A jó isten büntetésül azt mérte ki, hogy többé ne teremjen a buza semmit. Szűz Mária esedezett, hogy legalább annyit engedjen teremni, a mennyit egy emberi marok eltakarhat. A jó isten megkegyelmezett a buzának, azóta nem nagyobb a kalásza, mint a mennyit meg lehet markolni, de minden buzaszemen rajta van a Mária képe. Nézze, nézze, itt a hegyiben, ebben a parányi medaillonban. Ezért szent a buza, a kenyér.

Éva egy kalászból kifejtett buzaszemeket oda tartott a tenyerén Henrik elé. Az szépen megfogta a kezét, úgy szedegette ki belőle egyenkint a szemeteket és megvizsgálta.

- Oh, ez a buza valóban szent.

Tépett egy kalászt, hogy csakugyan igazolja-e a legendát, nem nagyobb-e egy marokfogásnál. Ő is megmérte, Éva is. Henrik akkor a kalászt, meg vele együtt az Éva kezét a maga kezével fogta át.

- Oh, ez a drága kalász!

Összevissza csókolta a kezét.

A lány reszketve vont el. Az aratók már messze vágják a rendeket. Utánok sietett.

Henrik a gomblyukába tűzte azt a kalászt, mely a legendát annyira igazolta.

Szedtek buzavirágot és tele rakták vele Éva kalapját.

Henrik esedezett, hogy Éva sajátkezűleg tűzzön a kalász mellé még buzavirágot is. Meg lehetett-e azt tagadni, mikor ott nyílt a lábuk előtt.

Később uzsonnát hoztak ki Évának, fehér cipót, gyümölcsöt. A vendéget meg szokás kínálni. Együtt fogyasztották el egy vad körtefa árnyékában. Még a vén Sára asszony ült a sávós abrosz mellé, Éva hűséges cselédje. Jó étvágya, jó kedve volt mindenkinek.

- Már alkonyodik! - kiáltott Tállyai az uzsonna végén.

Csodálkozott, hogy hová lett ez az idő. Eltűnt oda, a hová a nap; az ég és föld közé. Majd feljön ismét, mint hajnal.

A ló az ér partján volt megkötve. Az már régen türelmetlenkedett. - Éva kocsisa elővezette, gazdája megsimogatta, s a kisasszony czukorral hizelkedett neki. A gyerekek számára mindig tartogatott a zsebében. Évának nagy kedve telt benne, hogy ficzánkolt a paripa, a mint gazdája a nyeregbe ült.

- Még mindig nem sietek Bécsbe, - szólt Tállyai, nem figyelve paripája nagy menő kedvére.

- Én sem örökké a mezőn élek, mint valami vadvirág.

Sára az uzsonna maradványainak összeszedésével volt elfoglalva.

A türelmetlen állatot Tállyai alig tudta fékezni. Ágaskodott, rágta a zablát. Éva visszahúzódott.

- Szeretem, szeretem! - suttogta ekkor feléje Tállyai Henrik szenvedélyesen, s e pillanatban tágra eresztve a kantárt, a paripa elszáguldott vele.

E nagy rónaságon, mely épen most tárta ki adományait, mely oly nyílt volt, s melyen a nagy világos-sárga vetés-táblák, a fehéres-szürke tarlók oly tisztán, mocsoktalanul terültek el -

őszintének, világosnak látszott minden, s e vallomást mintegy beigtatták a tágan kitért könyvbe, melyre az ég derűlten tekintett alá, s a nap mintegy felkapaszkodott abból a megmérhetetlen távolságból és mélységből, hogy még egyszer végig nézzen és lásson.

A mezők soha sem szünetelő zsidongása nekielevenülten e szózatból, az örök-melódiát tovább adta fűszáltól fűszálnak, a rengő kalászkórtól a bokroknak; az omlós rögöktől a mesgyék kemény, kopogó kérgének, az utakon lengedező pornak. A bogarászó fecske egészen a földet érinté, s mint a nyíl szállt fel onnan magasba, a fészükbe térő többi madarak közé, melyek minden szárnymozdulása mintha tűzziporkát szórna szét, a mint a nap utolsó fényében lebegnek.

Föld, levegő hallotta a vallomást. Éva szívébe fogadta.

A távolság, az est kék köde eltakarta Tállyai Henrik alakját.

Ráborult hosszú idő is, fölé tornyosultak évek.

Nem jött elő ismét, csak megjelent, mint vízió, melyet sóvárgás és vágy epedve idéz, melynek visszamondja a vallomást: «szeretlek, oh hát én is szeretlek». De ez az álomkép, ez a vízióbeli alak megszólíthatatlan, hiába mondja neki hogy: «jöjj».

Nem jött, nem jön.

Hónapok múltán Éva találkozott Vilmával, ki szülői látogatására jött, s fölkereste őt is, hogy tele fecsege fejét és elbűszkélkedjék, mily hódításokat tett a farsangon.

- És az én kedves, szeretetreméltó rokonom, Henrik! - A farsangon nem találkozhattam vele. - Ah, tökéletesen hasznavehetetlen ember lett. Karácsonkor láttam utoljára, mikor játékos bazárt rendeztek Bécsben. Japáni kosztümöm volt, s az orosz követ feleségével árultunk egy butikban. Nagyon sikerült a fotográfiám. Neked is japáni kosztümöt ajánlok, az még nincs elkoptatva.

Évának végig kellett hallgatni az egész bazár történetét; az pedig nem volt rövid.

- Henrikre rá nem ismernél, mióta az apja meghalt.

- Meghalt?

- Még nem mondtam! - csodálkozott az asszonyka. - Szélütötte, sokáig kinlódott, beszélni sem tudott. Szóval csuf halála volt. Némelyek azt mondják, megérdemelte. Tudod, lelkem, rossz hazafinak tartották. Ah, édesem, én láttam mindenféle nemzetbeli jó hazafit Svájcban. Emlékezel rá a földrajzból, meg a mappából? Minő hegyek, és minő bolondos öltözet (de csinos ám!) ha az ember hegymászásra indul. - Hol is hagytam el? A nászutat éppen Svájcban töltöttük, az alatt halt meg Henrik apja.

(- Tehát nem sokkal az után, mikor utolszor találkoztunk, - gondolta Éva, ki most mohón és türelmetlenül leste Vilma szóáradásának apadását, mialatt ideje volt összevetni az eseményeket. - Ha Henrik apja sokáig betegeskedett, mint Vilma mondja, akkor Henrik már egyenesen a betegágyhoz érkezhett, - a hová bizonyosan sürgősen hívták.)

- Nem, mégsem! - folytatta a csacsogást az asszonyka. - Olaszországban voltunk, a hol bizony elég sok szőke nő van. - Svájcot csak a jó hazafiak végett hoztam föl. - Valami különös szeretetreméltót nem találtam rajtok; míg Henrik apja mindig gavallér volt. - Hanem hát ez politika. - Az újságok irtak akkor valamit a tábornok haláláról; valamit, édesem, a miről - mint az én Gézám mondja - Henriknek otthon nem igen dicsekedtek, s a mivel Henriknek itthon nem lehel büszkélkedni. Talán ne is beszéljünk erről. Untatlak, ugy-e édesem?

Éva nagyon kérte, hogy csak beszéljen. Édes a szó ajkairól.

- Szegény bolondos fiu, nagyon a szívére vette. Négyet se szólt, a míg együtt voltunk.
- És semmit sem kérdezett?
- De igen. Hogy hova megyünk? Pestre, télen csak nem megyünk falura. Gyönyörű tél volt, hó, fagy, szánka, korcsolya és tömérdék bál. Édes kedves, jöjj fel a télre hozzám.
- Bátyád haza akart jönni?
- Nem tudok róla semmit. Magáról sem tudok semmit.

Ennél többet nem tudott meg Éva sem Tállyai Henrikről.

Vilma az ország tulsó részén lakott, vagy Pesten. Éváról tökéletesen megfeledkezett, habár megígérte, hogy gyakran fog írni neki.

Tállyai Henrik egészen felolvadt abban a vallomásban, elenyészett mint élő lény, de megmaradt ábrándképnek. A titokzatos homály szívárványnya alakult körülötte, a növekedő mult mesévé változott.

Egy fiatal lány első és legszentebb érzelmének hőse lett, a kit az emlékezés, a képzelődés titokban dicsőített, a kiért teljes szabadsággal rajonghatott, mert hiszen voltaképen nem létezett és mert ráért rajongni a zavartalan, nagy magányban, melyben háborithatatlanul lehunyhatta szemeit. Szenvedélyes fölhevüléssel törekedett, hogy kicsikarjon egy eszményt a multról, egész önfeláldozással felügyeljen rá, gazdag képzeleti emlékekkel vegye körül, fölmagasztalja, oltárra emelje, az óriások mértékével illesse, higgyen elérhetetlenségében, utólérhetetlenségében, legyen olyan, mint a kedves halott, a kit a tulvilág nagy köde választ el, az enyészet megszentel s a ki nem fog eljönni, hogy lerombolja a legendát, melyet forró szívek ápolnak róla a rögök közt.

IV.

Düleő Béla mindig a láthatáron tartózkodott, de homályban, a mi alkalmasabb a lappangáshoz.

A nyakkendőt mindennap rendkívüli gonddal kötötte fel és elégtelenül bontotta szét. Szidott bizonyos piperkőcz urat, de mentségül mégis fel-felhozta mellette, hogy a természet nem volt hozzá elég kegyes s a piperkőcz ur olyan állapotba jutott, hogy általános elnézésre tarthat számot mindenki.

Naponkint sokszor zsörtölődött ezzel az urral, kinek jó tanácsokat szokott osztogatni, korholta, de semmire sem mehetett vele.

- Nagyon szép, kedves barátom, szokta neki mondani, a nyakkendő bonyolult műtétének eligazításakor, nagyon szép, de az ön nyakkendője nem sokat ér. Ugyan mutasson nekem csak egy hitvány rezeda-szálat, a mit ön a gomblyuka számára meghódított.

(- Hitvány! De hiszen nem volna az hitvány, mihelyt odatűzné.)

- Hej, te Fajankó, tanácslom, ma legyen a napja, hogy megfogd annak a leánynak a kezét, s így szólj hozzá...

Értsd meg, hogy mit kell mondani...

(- Dehogy fogom én azt elmondani!)

- Dehát pajtás, mit is akarsz te?

(- Szerelmes vallomást nem tenni, pedig jól esnék ám. Nem vagyok rá elég fiatal. De várom, hogy jobb alkalom legyen.)

- Ohó, te vén imposztor! - kiáltott Düleő Béla, csodálatos módon kitalálva amannak a gondolatát, - tehát valami fortély! Azt gondolod, hogy az a bizonyos személy, a ki ragyogó fiatalságát éli, minden nappal veszít valamit fiatalságából. Azt gondolod, vagy nem? te szerencsétlen, te szántásra vagy favágásra született ficzko!

(A válasz vidám dudolás volt.)

- Mennyi ideig tudnál várni?

(- Örökké!)

- Te bolond, te! Egyáltalában nem gondolod, hogy eljött volna már az idő?

(Nagy sohajtás és hosszan tartó csend.)

- Igazad van, szegény barátom. Jó, tehát várj. Az elhamarkodást sohasem lehet helyrehozni. Várd be az órádat.

Több tavasz fakasztott már virágokat abban a kis kertben, melyet Düleő Béla maga szokott berendezni Éva kisasszony nagy gyönyörködtetésére, meggyesegette benne a rózsafákat, ha kellett gyomlálta, öntözte, megszedte a magvakat, papírzacskóba helyezte, épen azokkal az érzelmekkel, mint az előbbi ősszel, számítva a tavaszra, mikor azok pompáskodni fognak, s ékesítik szive felséges királynéjának keblét, haját. Minden időt itt töltött, a melyről úgy hitte, hogy akkor talán alkalmatlan lehetne Évának, vagy mikor másképen nem tudott szolgálatot tenni. Várta azt a maga óráját.

A derék ember máskülönben a lehető legnyugodtabban élt, magányosan, mert senkije sem volt, és szerepelhetési vágyak nem gyötörték. Birtokát bérbe adta, a mi jövedelmet kapott,

rendesen elköltötte. Egy kicsit utazott, egy kicsit vadászott; részt vett minden társaságban. Így teltek napjai, melyekről régen elismerte, hogy jobban is telhetnének, de neki nem sok kellett, hogy jól érezze magát.

Évek előtt kijavíttatta már házát, egy nagy, hosszú és dísztelen épületet, melyet oszlopos háznak neveztek a környéken, mert az udvar felől oszlopos tornácz volt, s azt messziről lehetett látni. Olyan volt, mintha egy nagy szekrény egy sor rekeszre lett volna osztva.

- Utálatos vén láda! - kiáltott föl egyszer. - Nem hagyom így. Épen dombon van, mindenkinek szemébe ötlük.

Ezen a nyáron aztán minden megváltozott a vén ládán. Az oszlopos tornácz rekeszei üvegtáblákat nyertek s a közepén veranda is támadt. Az ablakok megnagyobbodtak, a tetőt újra csinálták. Az oszlopos ház oly vig külsőt öltött, hogy mindenki szerette volna megszólítani: «mi lesz ott?» A tornáczot csement koczkákkal rakták ki; a szobákat tölgyfa-padozattal és kárpittal látták el. A kalapács késő ősziig csattogott. Nagy társzekerek mindenféle butort szállítottak.

- Hej, barátom, - mondá Düleő Bélának az ő beszélgető társa, - nincs neked szükséged ilyen házra, ilyen lakásra. Nem lennél oly szives, hogy őszintén bevalld, mi a célod. Mert itt nagy ám a pompa. Minek neked hét szoba? Minek főképen az a kék szoba, selymes butorokkal? Te akarsz ülni azokon a vékony lábu székeken? Neked kell az a sok mindenféle szekrény? Talán a pipádat teszed a kristályüveges ajtók mögé. Aztán az a másik szoba? Tagadni mered, hogy ott még varrósasztal is van?

De Düleő Béla a faggatásokra vállat vont és daczosan hallgatott.

Tavaszkor virágokat ültetett az udvarba. Májusban el kezdtek nyilni a rózsák és egész ősziig balzsamossá tették a levegőt. A kik látták ezt a változást, eleinte gyanakodtak, de mivel a gyanu nem teljesült, azt mondták: Düleő Béla érzi az agglegénységet, mulatja magát, a hogy tudja.

Mindennap bement abba a bizonyos kék szobába, hol a butorokat fehér lepel takarta. Megnézte, hogy rendben van-e minden. Egy-egy kicsit leült az elegáns divánra is, ráhajtotta fejét, azután nagyot sohajtván ugrott fel. Bement a másik szobába, mely oly világos és oly barátságos, s a hol csakugyan volt egy dolgozó asztal is, mindenféle, a női munkához való szerekkel. Düleő Béla megállt az asztal előtt levő szék háta mögött, fél könyökével ránehezedett, gyöngéden előrehajlott, és arcza ragyogott.

- Így teszel majd, ha valaki ül azon a széken? - szólította meg a disputáló szellem. - De ugyan mikor ül?

Düleő Béla benyitott még egy harmadik szobába is, de annak csak a küszöbén állt meg, s úgy nézte a nagy és faragványos ágyat, melyet drága szőnyeg borított, a minek az árát Béla egy kicsit drágálta.

Valahányszor bement a városba, mindig hozott magával valamit, valami csinosat, a miről gondolta, hogy ékesíteni fogja ezeket a szobákat. Még porcelánokat és számos lámpát is vásárolt.

Ezekbe a szobákba nem volt bejárása senkinek. Maga szellőztette, sőt maga porolta. Nagy kedve telt benne, pedig valahányszor kijött innen (és elzárta, mint egy pénztárt) mindannyiszor fölötte neki komolyodott.

- Minden rendben volna!

Hányszor mondta ezt, mi közben megvakargatta fejét, megcsóválta és türte, hogy a jó barátja össze vissza szidja, elmondja hóbortosnak, gyávának. Csak néha pattant föl.

- Készen kell lenni. A mit soká várunk, rendesen váratlanul érkezik... ha megérkezik! - tette hozzá csöndesen.

Egyik este mindenféle iratot és vászonba kötött könyveket nézett végig. Ezek voltak az ő bérleti szerződései és számadásai.

- Jöjjünk tisztába, hogy mennyit költhetünk.

Egész éjjel számolt.

- Na megélhetünk, természetesen takarékosan. Fényűzéshez nincs hozzászoktatva egyikünk se. Hanem itt - szólt, a könyv egyik sorára mutatva, - mégis kellene tenni valamit. Ez a Nettel bérelő nagyon nyomja a mérleget. Nettel? van-e ilyen ember? Ő neki senki sem fizetne ilyen bérletet. Furcsa gondolat is, hogy én bérelek, mikor magam is bérbe adok. Azt hiszem, egy kis adósságot kell csinálnom. Ej, nem költök magamra annyit. Minek is nekem annyi pénz. Rézi mindent természet. Rézi bejárhatna a vásárra és eladhatná, a mi fölösleges. Zsugorgatni kell. Oda át meglehetősen rosszul állnak a számadások. Az a szegény vak asszony, az a szerencsétlen öreg ember! Oh bizony, a mikor én nem béreltem: onnan származik a baj Éva jól tudja. Oh, szegény Éva, mi fölötte kell neki gyötrődni. Azt mondja Éva: ha eladnák a birtokot... Hiszen már eladtuk a javát. Azt akarja mondani az öregeknek, hogy jobb volna, ha a városba költöznének, a hol hires orvos van, meg lovaslegényt sem kell tartani a gyógyszertár kedvéért. Elköltözni innen! Nem fogom engedni. Majd ha még egyszer előhossa Éva, akkor egész nyíltan szólok neki. Megkérem - igen, megkérem, hogy nézze meg csak az én házamat. Megmutatok neki mindent; azokat a kedves szobákat is. Vajjon mit fog szólani? Mindegy, akármit. Én fogok szólani. Férfiasan szólok: ha akarja, ez nagyon boldog otthon lehet. Láss, lássa, mennyit gondoltam én kegyedre; tekintsen meg mindent.

Düleő Béla mély meghatottsággal ismételte: «lássa, lássa, és maradjon itt!»

Az öreg Rézi pedig kezdett panaszkodni mindenkinek, hogy az ur fősvénykedik; már pénzt sem ad a kezébe.

Valóban, Düleő Béla annyira fősvénykedett, hogy most még a városba se járt, nehogy költségek csábuljon. Sőt arról is megfeledkezett, hogy diszruhát ígért az öreg urnak. Csak akkor jutott ez eszébe, mikor Gáborlány kurátortól levelet kapott, a mely tudatta vele, mint a tisztelgő küldöttség egyik tagjával, hogy melyik napon jelennek meg az öreg Kopárinál. De ekkor már későn volt. Nem maradt egyéb hátra, mint valósággal meglepni az öreg urat és szidni előtte a szabók pontatlanságát.

A küldöttséget maga a kurátor, Gáborlány Miklós vezette. A szegény öreg reszketett és sirt, mikor a szép szavu Gáborlány elmondta előtte az ünnepélyes beszédet. Mindenkit megölelt, kedves gyermekének szólított; azután hirtelen fölegyengette magát, a padlóhoz feszítette lábát s a lehető ünnepélyes állásból tekintett körül. A jelenlevők közt voltak, kik visszaemlékeztek, hogy hajdan is látták így Kopári Lászlót, mikor szónoklathoz készült.

Éva aggódva nézett nagyapjára s midőn az megszólalt volna, hozzá sietett, karját nyújtotta neki, hogy rátámaszkodhassék.

- Nagyatyus, ismered ezeket az urakat. Nézd, ez itt...

De az öreg ember heves mozdulattal elhallgattatá unokáját.

- Uraim, kedves barátaim! - így szólt mély, reszkető hangon. - Én ezt a megtiszteltetést viszonzni akarom. Tízezer forint legyen az egyházé, legyen az emlék, hogy az egyháznak egyik hű fiát Kopári Lászlónak hívták.

- Helyes, nagyon szépen cselekedtél! - hangzott Belpáliné szava, ki ez ünnepélyre szintén bevezetteté magát.

Éva lecsukta szemeit s nyugodtan állt nagyatyja mellett, pedig ebben a pillanatban arról az összegről volt szó, melyre ő a jövőendő terveit alapította.

Düleő Béla elvörösödött és nem mert Évára nézni. Elfelejtett éljenezni is, pedig a többiek mind éljént kiáltottak.

Gáborlány megköszönte az alapítványt, azután Évához fordult, felajánlotta neki karját, mert a vak asszony felszólalt: «Uraim, menjünk át az ebédlőbe».

Düleő Béla a legutolsónak maradt:

- És ez mind az én művem! - kiáltá akadozva.

V.

Az egész ünnepélyes jelenet nagyon megrendítette Béla barátunkat. Tusakodva elmélkedett és minden vigsága fölemésztődött az aggodalomban, mely úgy körülvette egyszerre, mint valami üldöző falka, és még Évától is elzárta. - Mit fog mondani Éva? Kétségtelenül nem valami köznapit, hanem magasztosat, mégis azt szeretne volna legjobban, ha erről a dologról épen-séggel nem kellene beszélni semmit.

- Ha csak egy kis éjszaki szél fú, az öreg ur nem olyan nagy urnak érezte volna magát, és nem lett volna ajándékozó kedve. Legfeljebb egy darab papirost ad a főkurátornak. Isten bocsáss! Igaz részvétet érzek az öreg ur baja iránt, de egy kis éjszaki szél abban a pillanatban, mikor olyan kevélyen neki tűzte magát a padimentumnak, meg a bolthajtásnak - szerencsésen elfújja ezt a zivatart.

Eltávozott a küldöttséggel együtt, a nélkül, hogy Évával beszélt volna.

Semmitmondó arczczal, mely azonban bűnös képmutatás volt, kérdezte Gáborlány Miklóstól:

- Mennyit is tett fundációra az öreg? Kétezeret vagy hármát?

- Tizet, tizet, - válaszolt élénken a kurátor.

- Oh, dehogy! Hiszen mit tudja ő. Hátha százezeret mondott volna, hátha kétszázezeret. Azt ugyan honnan venné, azt ugyan soha sem kérné az ekklézsia. Tudod-e, Miklós, hogy ez is sok egy kicsit; sőt úgy sejtem, hogy nagyon sok.

- Én is úgy tudom, - felelt Gáborlány.

- Na hát akkor szép és becsülendő az öreg ur szándéka, ugy-e Miklós? Hanem épen úgy vesszük, mintha azt mondta volna: Kötözzük össze a börtönőrt. Hiszen szegény öreg, alig van neki világos percze.

Gáborlány Miklós a zsebébe nyult, kivett egy hosszan összehajtott iv papírt és odaadta Düleő Bélának. Szabályszerűleg kiállított alapító levél volt az, finom, szép írással, alól pedig a Kopári László neve reszkető vonásokkal, alig olvashatón. Düleő Béla jól ismerte azokat a finom vonásokat. Éva írása volt. A nemzetségi pecsét is rá volt ütve a levélre.

- De hisz ez az írás végkép elpusztítja őket! - kiáltott föl, megdörzsölve izzadó homlokát.

- Tudja ezt Éva kisasszony? - kérdezte Gáborlány.

- Csakis ő tudja igazán. Mindent tud. Istenem, hogyne tudná, hisz Éva kisasszony valóságos kasznár azonkívül, hogy angyal. Földi és égi mindenest. De az öreg nem tudja, nem is képzei. Ugy se volna képes felfogni.

- Ha Éva kisasszony tudja és mégis megírta sajátkezüleg ezt, akkor mi hiába tépjük szét, hiába mondjuk, hogy nem is értettük, mit mondott az öreg.

- Hiszen ha nem volna egyéb baj is! - fakadt ki Düleő. - El kell nekik adni mindent, nem marad semmijük. Kivánhatja-e ezt az ekklézsia?

- Kivánhatja-e Éva kisasszony?

Düleő Béla nagyot fohászkodott. Közeledett a perc, mikor az oszlopos ház titokzatos rejtélyét föl kell fedezni legalább egyetlenegy élő lény előtt. De a körülmények, melyek sürgették, rendkívül nyugtalanságot okoztak. - Mindazonáltal hirtelen egy ékes tollazatu papagájra gondolt, melyet meg fog venni a kék szoba számára, s oda helyezi az ablak elé, réz póznára. Rögtön észrevette azonban, hogy a papagáj árulója lenne a kék szobának. Tehát

fölhagyott vele rögtön. És így gondolataiban már foglalkoznia kellett tovább is, hogy mit kell tennie, mert kényszerítő volt nagyon az alkalom.

Legelőször is minél előbb föl kell keresni Évát. Nem is volna illő, hogy most késlekedjék, mikor ő az egyetlen, ki Kopári László nagyszerű alapítványának gyöngé gyökerét is oly jól ismeri.

Másnap a szokott időben meg is jelent, komoran és mély megilletődéssel. Nem a jókedvű, mosolygó arcú ur volt. Valami nagyon nyomta a feje tetejét és feszítette a mellét. Együtt találta az egész családot. Az öreg ur rámosolygott.

- Mi újság? Mit beszélnek? - kérdezte a látogatót türelmetlenül.

Düleő zavarba jött. Azt mondja-e, hogy magasztalják a nagylelkűségét? Akkor csak még makacsabbá teszi ezt a vén gyermeket. Éva felelt:

- Eddig is mindenki szeretett, nagyapó. Most azt mondják, igazuk volt, hogy szerettek.

Hogy örült ennek az a vén gyermek.

Éva tehát teljesen belenyugodott. Düleő Béla azonban nem tudta magának megmagyarázni, hogy mibe nyugodott bele. Elszánta magát tökéletes szegénységre?

Kopári László belebódult a mámorba, mely eltöltötte. Kezdett ismét öt lépéses sétát tenni és alattomos arcot öltetni.

A vak asszonynak is fecsegő kedve jött. Tegnap hallotta az uraktól, hogy Düleő Béla milyen szép lakást építtetett. Ha ő azt láthatná! Vajjon Éva látta-e már? És vajjon Düleő ur emlékszik-e Vilmára, az Éva barátnéjára, arra a vidám asszonykára? Attól hallotta egyszer, hogy miféle bájos, paradicsomi lakást rendezett be neki a férje.

Düleő Béla hatalmas lélekzetet vett, hogy könnyítsen magán. Mintha a vak asszony belátott volna az ő szívébe és házába.

- Volt neki egy kis rózsaszínű szobája - folytatta Belpáliné. - Éva is azt mondta, mikor Vilma beszélt róla, hogy az nagyon szép lehet. Rózsaszínű selyem butorok. Nincs is annál szebb. «Istenem, ha kék lett volna!» - kiáltott föl az a csacska asszonyka. Tudja, Düleő ur, Vilma szőke, egy kicsit szőkebb, mint Éva. Így mondták nekem. De hiszen mit tudom én, mikor láttam én Évát!

Hirtelen sirni kezdett. Düleő Bélának pedig akadozott a lélekzete, és tekintet nélküli szemekkel bámult a levegőbe. Tehát rózsaszín szobát kellett volna berendezni!

- Várjunk, várjunk még egy kicsit. - dörmögte.

- Nekem nincs semmit se várni, csak a halált, - fakadt ki keservesen a vak asszony.

Düleő Béla artikulátlan hangon mondá: «nem úgy értettem». Bizony nem úgy értette. Nem fog ő most semmit sem szólani. Még várni kell. A rózsaszín szoba nem lehetetlenség.

Belpáliné arrafelé intett fejével, honnan Kopári László lépteit hallotta.

- Az ő egészsége is aggaszt, - szólt suttogva. - A városba kell költöznünk. Az orvos tanácsolta. Mindnyájan oda megyünk. Milyen rossz lesz megválni innen, a hol jól ismerem minden küszöböt, minden szögletet; vezető sem kell. Ugy-e Düleő ur, akkor is meglátogat bennünket?

Düleő Béla megcsókolta az öreg asszony kezét.

Éva tehát már megtette az előkészületeket. Megnyugtatta anyját, hogy innen elmenjenek. Ránézett Évára, a ki gyümölcsöt rakott anyja elé. A fiatal hölgy komoly volt, de nem szomorú. Isten tudja, neki minden új báj tudott adni: komolyság, vidámság, a gyöngédség vagy a szilárd eltökélés.

- Elköltöznek innen? - kérdezte az izmos ember gyermeteg meghatottsággal.

- Az orvosok tanácsolják, - felelt Éva.

Düleő felállt. Az öreg asszony hozzálátott az uzsonnához. Düleő az ablakhoz lépett, s meghatottan nézett Évára, mintha el kellene vesztenie. Meg volt győződve, hogy e pillanatban bevallana mindent, ha nem kellene tartania, hogy Éva a részvét és nagylelkűség jelét fedezhetné föl érzelmeiben, s a külső körülmények sugalnák elhatározását.

Éva hozzá ment. Düleő szokatlan hevességgel szólt:

- Már! Hiszen nem oly sürgős. Istenem, ily gyorsan! Az én tanácsom az, hogy az alapítvány után elég az évi kamat és majd később...

- Én nem akarok arra gondolni, hogy majd ha meghal nagyatyám. Én is meghalhatok előbb. Legyen neki teljes öröme.

- Hiszen így!... - Düleő nem folytatta tovább, mert Éva úgy is kitalálta, mit akar mondani.

- Semmink se marad, vagy legalább nagyon kevés. De vajon nem vagyok-e én semmire se képes? Tudok zongorázni, himezni.

- Csodákra is képes! Eltölti az ő életüket szeretettel, önfeláldozással, mint a hogy eltöltené mindenki életét, a ki közelébe jutna, a ki ebből a dicső szívből magára tudna vonni egy kis sugárt, nem többet, mint a mennyit a jóindulat önfeláldozással juttat. Oh, az is milyen egész életet földerítő volna, milyen forró és milyen üdvöztető! Éva kisasszony, ha van ilyen halandó, a ki iránt a jóindulat hajlandóságát érzi, ha van ilyen - az térdre borul, esedezik, hadd ossza meg ő is a kegyed kötelességeit, hadd legyen az neki egész életre való feladata, éppen olyan mértékben, mint kegyednek.

Düleő Béla térdre ereszkedett, megragadta Éva kezét. Szemét megfényesítették az elnyomott könyek.

Éva ijedten vont el az egyik kezét, és a másikkal szorította meg barátságosan Düleő Béla kezének csuklóját. E mozdulattal kényszerítette arra is, hogy fölálljon.

- Ne most, ne most határozzon! - rebegte a szerelmes ember. - De majd máskor, akármikor. Bocsássa meg, ha értésére adtam, hogy nem kellene innen távoznia, hogy nem érzéketlen, a mi itt van, hogy nem volt itt a nélkül, hogy el lehetne felejteni, hogy csak vissza kell kívánnia.

Valami új és szokatlan báj ragyogott ismét Éva arcáról az esengő felé, a ki egész vallásos ihlettel telt el, mintha magasztos kijelentésben részesült volna, mely misztikus, mint az oltári kegyelmek, és nem csupán erre az életre szólnak, hanem egy másvilági lét üdvösségének hitével is eltöltenek. Megvigasztalódott, mint a ki ájtatosan kiimádkozta magát s megnyugtatta lelkét töredelmes és alázatos föltárással.

Kopári László közeledett.

- El ne felejtsetek figyelmeztetni, ha a hírlapok is írnak valamit.

VI.

Düleő Béla mélyen meghatva a bizalom által, hogy fölkeretett a Nettel nevű bérlő rábeszélésére: mondana le az több évre kötött bérleti szerződéséről, ezt oly kitűnően teljesíté, hogy rögtön jelenthette az eredményt. A bérlő egészen Éva kisasszonyra hagyja, hogy akár felbontottnak, akár pedig érvényesnek tekintse a szerződést. Bizonyára igen elragadtatott bérlő lehetett, kinek mindenekfölötti célja volt, hogy szolgálatot tehessen az urnőnek. Kissé kellemetlenebb föladat volt már Bélának, kipuhatolni a szomszédokat, hogy nem volnának-e hajlandók megvásárolni egy kitűnő és árvizmentes birtokot. A hajlandóság nem hiányzott, de mindenki tisztában lévén vele, hogy annak a birtoknak ugy is el kell adatni, mentül kevesebbet ígértek, s mikor Düleő Béla összevetette az ajánlatokat, ijedve látta, hogy Évának nem lehet megmenteni semmit.

Erről oly rossz hírekkel szolgálhatott volna, hogy szinte került Évát, és csak a láthatárig közeledett, abban a virágos kertben, hol ismét a magvakat szedte kis zacskóba, bus gondolatok közt, hogy vajjon jövő évben ki fog itt kertészkedni, és ki fog örülni a szép lugasnak, melyet ő ültetett.

Éppen nagy kétségek háborgatták, hogy ne messe-e el a lugas felfutóinak gyökerét, mikor megpillantotta Gáborlány Miklóst, a ki sebes vágatva jött az udvarba, és Bélának azt is eszébe juttatta: milyen hatalmas egy ember ez a Miklós, és ugyan mikor házasodik már meg? Megörült neki, mert néha jól esik, ha van valaki oldalunk mellett. Az imádás láza is csak olyan, mint egyéb láz, és érzi az enyhítés szükségét.

Otthon találta ő magát e ház körében s megszokta a bódító hatást, melybe Éva közelléte varázsolta. Ugy tetszett most, mintha nagyszerűen kéjelmes szender lepné meg, a mint helyet foglalt a társaságban, és semmi egyébbel nem kellett foglalkoznia, mint a néma csodálattal. Mert Gáborlány Miklós igénybe tudott venni mindenkit; lénye szétáradt, mint a tömjénfüst. Ártatlan irigységgel hallgatta és nézte Düleő Béla, de mégis csak azt gondolta: Ha én olyan gazdag lennék, mindjárt megvenném ezt a birtokot.

Mikor Gáborlány távozott, Düleő Béla is vele ment egy darabig. Ott lépegetett a ló mellett.

- Eladják a birtokot? - kérdezte Gáborlány.

- Eladnák, ha lehetne. Az a baj, hogy minél előbb el akarják adni.

- Te jól ismered a családot. Végképen elpusztult?

- Nem tudom, mit értesz azalatt, hogy végképen? Koldulni csak nem fognak. Éva kisasszony fejedelmeket is hódíthat.

- Valóban szép. Házasságra számít?

- Ha jobban ismernéd, nem így beszélne róla.

- Alkalmasint jobban is megismerhetem. Szobráncziéknál leszek, míg az agarászat tart, és talán többször is eljöhettek.

Elváltak egymástól. - Gáborlány poroszkálva ment tova. Béla utána nézett. A leghiresebb ember volt a környéken: eszes és gazdag; kitüntetett és népszerű.

Düleő Béla egy kis emelkedésen állt, a honnan már látszott az oszlopos ház, s be lehetett látni az Évák udvarába is.

- Ott születtem, itt élek! - szólt, mind a két hely felé hosszú pillantást vetve - Istenem, olyan kedves mind a kettő.

Sulyosan lehorgasztotta fejét.

Most már nem sürgetheti Évát, hogy ne távozzék innen, csak fedelet cseréljen. Megigérte, hogy várni fog. Ha Éva szegényül marad, ő még jobban a közelében lesz. De nem veszi-e el akkor végképen. A milyen büszke Éva, még alamizsnául tekinthetné az ő kezét. Annyira még sem szabad jutni Évának, hogy zongora-leczkéket adjon.

Ezen az éjen megint nézte a számadásokat. El is aludt mellette és azt álmodta, hogy egy kis majorban lakott, a hol Rézi nagyon pörlekedett, ő pedig nagy szalmakalapban a veteményes kertet kapálta és salátát vacsorált. Ebből az álomból azzal ébredt föl:

- Egy cseppet sem volna rosszabb sors, mintha Rézi csörtetése helyett a zongorát kalapálná valami vékony ujjú kisasszony, és Éva egész éjjel ott ülne a lámpa mellett, varrásra görnyedve.

Másnap azt mondta Évának: «Nettel valami embere, mintha érdeklődnék a birtok iránt».

- Szeretném, ha ide jönne, - szólt Éva.

- Mennyire siet elhagyni minket!

- Ön tudja, hogy meg kell történni.

Düleő Béla csakugyan tudta, hogy a telekkönyvi számok torzsalkodnak, mint a dagályos hullámok.

- Majd beszélek azzal az emberrel.

Be is ment a városba, a hol eltöltött vagy három napot. Mikor hazajött, kiment egy kis félre-eső majorba, ott jól megnézett mindent, még a gyümölcsfákat is, hogy mennyit teremnek. A kert jó rendbe volt tartva. Rézi sok gondot fordított rá. Most is ott babrált.

- Öreg Rézi, ha magának meg volna még az ura, el tudnának itt élni ketten?

- De el ám.

- Rossz idők járnak, öregem. Meglehet, hogy ide költözünk.

Az öreg asszony felegyenesedett a paradicsom közt.

- Uramfia!

Az ur azonban nem beszélt tovább. Azt látta, hogy valamiben töri a fejét, mert nagyon komolyan ment odább.

A rendkívül bizalmas viszony nál fogva, melyben Düleő Béla élt a sokszor emlegetett Nettel bérlővel, tudomással birt róla, hogy e vállalkozó szellem ajánlatot tett az eladó birtok megvásárlására, egyenesen Éva kisasszonyhoz intézvén levelét, s kérve, hogy a válasz ne késsék soká. Az ajánlatban meg volt nevezve az illető megbízott, kivel az alkudozások megindíthatók.

Éva kisasszony maga is értesítette erről Düleő Bélát, mint a ház bizalmas barátját.

- Az ajánlat nagyon megnyugtató, - szólt a kisasszony.

- Elfogadja?

- Ugy hiszem, csak a nagyapóval kell még valamit megbeszélni. Szegény! - sohajtott Éva, - ő ezt sem fogja tudni. Hazudunk és alakoskodunk, hogy ne zavarjuk. És mennyit kell majd hazudnom anyámnak is, hogy semmit észre ne vegyen és újabb fájdalmak ne bántsák.

- De úgy találja Éva kisasszony, hogy a kegyed jövőjéről gondoskodva van?

- Ha magam is gondos leszek.

Hogy az egész adás-vevés mennyire érdekelte Düleő Bélát, azt képzelni lehet. Sietett a városba Nettel ügynökéhez. De az még nem kapott választ.

Három napig várt ott, mikor végre este a posta csakugyan elhozta a választ. Az az ur, ki Nettel ügynöke volt (látni nem lehetett, mert a lámpa ernyője olyan árnyékot vetett rá, mintha derekától kezdve egészen sötét anyagból volna) néhány pillanatig kezében tartotta a levelet. Nyilván az abból háromló jó üzletet mérlegelte, ha ugyan Nettelről az eddigi tapasztalatok után önző üzleti tulajdonság képzelhető. Utoljára gyorsan felbontotta.

«Uram! Köszönet az ön eddigi előzékenységeért. Az ajánlatra nézve azonban tudatnom kell, hogy a birtok eladása épen ma már megtörtént.

Bélpáli Éva.»

Düleő Béla a legnagyobb meglepetéssel értesült Éva levelének tartalmáról.

Mi történhetett?

A mint hazaért, rögtön Évához sietett.

- Kisasszony, a Nettel ügynökétől tudom...

- Gáborlány Miklós vásárolta meg.

VII.

Novemberi alkonyat volt, ködként gomolygó felhőkkel; nyirkos, csipős levegővel; sáros utakkal. A templom tetejét vijjogva szállták körül a varjak s a lelkészlak előtt álló jegenyéket a verebek lármás serege lepte meg.

Az országutról egy szekér tért le a mellékutra, mely a plébániához vezetett. Egyenesen oda hajtott s mielőtt a kaput felnyitották volna, egy pap sietett ott hagyni a szekér kényelmetlen ülését. A plébános után kérdezősködött. A szobában, melybe vezették, már lámpa égett. Az asztalnál egészen ősz ember ült és olvasást hagyott abba, mikor a látogató belépett.

Ez magas alak volt, nagy-galléros bő köpenyben. A harmincz éven nem sokkal lehetett tul. Az üdvözlő mozdulat, melylyel az Isten nevével történt köszöntést követte, a formátlan köpenynek is bizonyos előkelő életet látszott adni.

Az öreg pap szemüvegén keresztül nézett rá s fájdalmasan mutatott lábára, melyet bepólyázva egy széken nyugtatott.

- Már kitaláltam, hogy ki ön, tisztelendő barátom, - szólt, kezét nyujtva, és forrón megszorítva a látogatóét. - Mennyire örvendek, hogy megismerhetem. Ha ez a baj nem történik velem, - szólt, lábára vonva a figyelmet, - nem engedtem volna, hogy ide fáradjon, hanem rögtön fölkeresem, a mint levelét megkaptam.

A látogató részvétellel kérdezősködött. A plebános pár hét előtt lábát törte, mikor temetésről jött haza a szomszéd faluból, s a szekér az árokba borult. Most már jobban van, de nem tudja, mikor állhat lábra.

- Az ég hozta valóban, tisztelendő barátom, - fordult nyájas szivességgel vendégéhez. - Az egyháznak úgy sincs ép szolgálja most köztünk. Káplánom is régen beteges s ma ágyba feküdt. Épen aggodalmakkal gondoltam erre.

A kötelességek miatt való aggodalmaknak e feltüntetésében nyilatkozott valami udvarias készség, hogy a látogatás értékét az öreg lelkész még a véletlen közreműködésével is kiemelje.

A fiatal pap levetette kettős köpenyét, s a plebánossal szemközt foglalt helyet. Férfias és érett vonásainak a piros szín erőt adott, s a kékes hamvasság, melyet a borotva hagyott maga után, előkelő finomságnak látszott, mint minden jel, mely az összhangzatot képes elősegíteni.

- Ritkán látogatja meg e vidéket, - folytatta a beszédet a plebános.

- Fiatalabb koromban többször voltam itt, a honnan szülőim is származtak. De mióta örökölttem éppen itt, nem volt alkalmam, hogy eljöjjek, csak most. Most is azért, mert körülményeim nem engedik, hogy hosszasabban itt időzzem, és a főtisztelendő urat kell kérnem szivességre. Köszönöm, hogy levelében előre biztosított kérésem teljesítéséről.

A plébános figyelmesen hallgatott.

- Szülőim idegen földön haltak meg. Én azt akarom, hogy itthon porladjanak.

A pap pillanatig szünetet tartott, mintha alkalmat akarna nyújtani, hogy hallgatója közbeszóljon, vagy megjegyzést tegyen. De a plébános néma maradt.

- Kápolna hamvaik fölé: ez a szándékom. A tervek készen vannak, az építők megkezdik a munkát. A főtisztelendő ur lesz-e oly szives, hogy átveszi tőlem a költségeket és felügyel?

- A cél kegyes, a bizalom megtisztelő.

- Én néhány nap múlva már Olaszországba utazom.

- Tudom, levéltári kutatásokra, szólt a plébános. Ismerem nagyérdekű munkásságát, s üdvözölöm a tudóst is hajlékomban.

A látogató átadta az iratokat, egy bizonyos pénzösszeget, évenkénti miséről szóló alapítólevelet s melegen megköszönte az öreg pap előzékeny érdeklődését.

Még a vacsora előtt meglátogatta a káplánt is, a kit nagy lázban talált. Szomorún nézte, mert észrevette, hogy mellbaj sorvasztja.

A vacsoránál sokáig fenmaradtak. Az álmod segített tova riasztani a süvöltő szél is, mely az ajtót, az ablakokat oly vadul rázta s a kéményben sikoltzott. A látogató kérdezősködött az ismerős családokról.

- És Belpáliek? - kérdezte legutóljára.

- Az öreg ur még él. Szegény! - sóhajtott a plébános, de aztán hirtelen megváltoztatta azt a hangot, melyen a felsohajtást tette. - Nagyon öreg már. Az asszony beteges, úgy tudom, nagyon beteges.

- Volt egy leány is.

- Igen, - szólt szárazon a plébános, pipájával foglalkozva.

- Egykor ismertem.

- Nem ment még férjhez, - referált a plébános oly hangon, melylyel kellemetlen tárgyakról szokás beszélni.

A másik pap türelmetlenül szegezte rá szemét.

- Az ősszel eladták a birtokot. A városba akarnak költözni, csak az öreg asszony betegsége késlelteti. Jó, hogy az öreg asszony vak és nem láthat; hogy a nagyapa eszelős és nem ítélhet.

A látogató pap visszadőlt a széken és a lámpába bámult.

- Mi történt vele?

- Feltűnő körülmények közt adták el a birtokot. Tisztelendő barátom bizonyosan ismeri Gáborlány Miklóst?

- Ismerem.

- Nagyon sokat adott a birtokért, pedig nem volt rá semmi szüksége, a szomszédságában sincs, mégis esztelenül drágán szerezte meg. Lehetek azonban egyéb érdekei. Gyakran el látogatott oda, előbb is, azóta is. Magyarázatok nem hiányzanak. Hallottam én is a magyarázatok. A leány, ha akart volna, tisztességesen férjhez mehet, de nem tette. Ne beszéljünk erről.

A kellemetlenkedő hang, melyen a plébános beszélt, többet mondott, mint a szavak. Látogatója mélyen hallgatott, s több perczig nem zavarta a szünetet, mely a plébános szavai után támadt.

E szünet mintegy bevezetőjévé lett az éjjeli pihenőnek. A látogató fölállt, hogy szobájába térjen.

- Reggel távoznom kell.

- Oly hamar! És megteszi-e a szivességet, hogy a városban segédpap küldését fogja sürgetni? Láthatja, hogyan vagyunk!

A pap megigérte, azután éjjeli szállására ment, a hol még sokáig fenmaradt. Hajnal felé, mikor egyszerre gyors kopogások hallatszottak ajtaján, még mindig ébren volt.

- Tisztelendő ur! - hallatszott egy sürgető hang. - Haldoklóhoz hívnak papot. A plébános ur nem mehet, a káplán nagyon rosszul van.

Az egyházfi beszélt így.

- Elmegyek tehát én.

- Kissé távol van a hely, befogatok.

A pap gyorsan fölkészült. Az egyházfi elvezette a templomba; magához vette a szentséget és a szentelt olajat. Az egyházfi a kocsis mellé ült a lámpával és a csöngetyűvel, s megindultak. - Az egész uton zugott és üvöltött a szél.

Negyed órát haladhattak, mikor az egyházfi a sötétből fölvillogó fényes pontokra mutatott, melyek valami épület ablakaiból törtek ki.

- Oda megyünk. Az öreg Belpáliné haldoklik.

- Isten kegyelme legyen ő mellette - hangzott az ájtatos válasz.

- A kastély gangján lámpákkal jöttek-mentek. Az ablakok világosak voltak; a kapu tárva s a mint a pap megérkezését a csöngetyű tudtul adta, valaki rögtön elébe futott a szekérnek.

- Még nem késő! - kiáltotta ez, és sietett lesegíteni a papot.

A cselédek mind a gangra gyűltek, letérdeltek vagy meghajoltak, a mint a pap elvitte előttük a szentséget, s az egyházfi, imát dörögve, meg-megrázta a csöngetyűt.

Düleő Béla, a ki a lelkészt fogadta, fölnyitotta az egyik ajtót.

Abba a nagyterembe léptek, hol a család rendszeren együtt szokta tölteni a napot. A meggyújtott gyertyák csak félig-meddig tudták eloszlatni a komor sötétséget, s az ajtó nyílására nagyot lobogtak. Tánczoló árnyak lepték el a falakat. A szobában egymaga volt Kopári László. Ott állt egy ajtó előtt, meggörnyedve, és várakozva, örködve, mozdulatlanul. Düleő Béla ezt az ajtót jelölte meg a papnak.

- A lelkész van itt, - szólt Düleő Béla az aggastyánhoz és megfogta kezét, hogy félrevezesse.

Kopári László erőtlenül emelte föl fejét, néhány lépést előre tett, s ekkor épen szemközt állt a pappal. Mintha aczélrugó lett volna ez a vén ember, hirtelen fölegyenesegett; ugyszólván megnőtt. Sovány, csontos alakja, a szemek mély ürege, ősz szakála, fehér haja, széles nagy koponyája, itt a haldokló küszöbénél, maga a halál kísértetes képének tünt föl. Hátra lépett az ajtó felé, kitarta hosszú karjait az ajtó előtt. Fejét előre szegezte, s egy mozdulattal nagy rémületbe ejtette Düleő Bélát, hogy mindjárt rárohan a papra.

- Ismerlek, - szólt a felindulástól fuldokló hangon. - Rád ismerek. Kiért jöttél? Ismét áldozat kell?

- A lelkész! - csillapította Düleő Béla ijedten, még soha sem látván ily lázas rohamoktól gyötörtetve a szerencsétlen aggot.

- A vérbíró! - sugta vadul Bélának a vén ember, s ökölbe szorította kezét. - Ki nem mossa emlékemről semmi ezt az arcot. Én is állottam előtte, - s a mint ezt mondta, oda fordult a paphoz: - Tömlöczre küldtél. A lányom férjének halálára szavaztál, és a bitóra segítetted jutni. Mit akarsz még? Uj áldozat kell? Ide be nem lépsz, Tállyai Zsigmond!

- Oh, kedves jó öregem, - esedezett Düleő Béla, - térjen magához. Nézze meg jobban, hisz ez nem Tállyai Zsigmond, ez a pap. Ön maga küldött utána.

- Isten kegyelmével jöttem! - szólalt meg most a pap, feltartva a selyem lepellet takart szentséget.

Az öreg ember fölkaczagott gyűlöletesen.

- Nem mindig így mondtad te azt. Mikor eltörted a pálczát, azt mondtad: Istennél a kegyelem. Mit akarsz hát most?

- Az istent szolgálom s az ő véghetetlen bocsánatát és kiapadhatatlan kegyelmét hirdetem. A hit vigasztalását hozom. Ne akadályozz, atyámfia, hogy megerősítem az utra szálló lelket az örökélet üdvösségének bizodalmaiban és megnyugtassam, hogy a kik szívének övéi, együtt lesz lelke azokkal.

Rezgő, de érczes hangon szóltak e szavak és szelid nyugalommal. Az egyházfi tompán mondta utána «Ámen!»

Kopári László csodálkozva mereszté szemét a beszélőre.

- Nem annak az embernek a hangja, nem annak az embernek a szava! - suttogta kínos tépelődéssel.

- Engedd, testvérem, hogy belépjek.

Kopári eszmélni kezdett. Lázasan vette a lélekzetet és öklével dörzsölte szemét.

- A fia vagy! - mondá ismét elébe állva.

- Az egyház fia. Isten szolgálja vagyok. Haldoklóhoz jöttem. Vezess hozzá!

- Hozzá? Ha megtudja, ki vagy, átok lesz utolsó szava. Menj innen!

A rendkívül fölizgatott Düleő Béla hatalmába kerítette az agg embernek mind a két kezét és lázas hévvel szorongatta.

- Hogyan ismerhetne rá, édes öregem?

- Ugy hát megcsaljuk! Mit mondunk neki, ha kérdezi, hogy kicsoda? - sohajtott föl Kopári.

- Hit és kötelesség embere vagyok, - hangzott a lelkész emelt szava. - A ki megátkoz, én imádkozom érte.

A pap egyik kezével kebléhez szoritotta az oltári szentséget, a másikkal intett, hogy senki se kövesse és belépett a haldoklóhoz. Az egyházfi megcsendíté a csengetyűt és szintén visszamaradt.

Éva a haldokló ágyára borultan sirt. Édes anyja a fején tartotta mind a két kezét.

- Ki jött be most ide? - suttogta egyszerre a beteg, gyöngy, mély hangon, s hüvös kezét végigvonta a lány arcán.

Éva fölemelte bódult fejét.

A pap oda állt a szoba közepén. Köpenyét letette; sötét öltönye fölött csak a rövid ing volt, az aranyos stólával. Kezét összekulcsolta mellén, szemét lecsukta.

A lámpa úgy volt állítva, hogy a beteg ágya árnyékban maradjon. A sárga világosság egészen a lelkészre esett.

Éva ugyanegy pillanatban látta meg, hogy a pap van itt, az utolsó vigasztaló; és ugyanabban a pillanatban ismerte meg. A kit halottnak tartott, itt a haldoklónál! Az egyik fájdalom összecsapott a másikkal, mint két fürgeteges felhő.

- Henrik!

- Ki az? - ismételte a beteg.

- A pap!

Mind a két megnevezésben a megmérhetetlen fájdalom szólt.

Az erős szél elhozta idáig a faluból a lélekharang éles szavát.

- Anyám, anyám! - zokogott szivrehatón a leány és leomlott az ágy elé. A beteg tapogatta ujjaival, hogy hol találja meg az arcát.

- Az isten áldjon meg!

- Gyermequem, - szólt a pap Évához hajolva, - engedje át nekem most ezt a helyet.

A leány megcsókolta anyja kezét, ajkát és fölállt; de alig birt egy lépést tenni. A lelkész támogatta és elvezette az ajtóhoz.

A mint Éva a másik szobába ért, ráborult nagyapjára, úgy zokogott.

Mindenki sirt és imádkozott.

Végre hallani lehetett a lelkész imáját: «Absolve domine!»

A pap kitárta az ajtót.

- Imádkozzunk az isteni kegyelemhez.

VIII.

A temetés után Kopári László és unokája rögtön elhagyták a falusi lakot, a hol minden az elhunyra emlékeztetett. Beköltöztek a városba.

Düleő Béla oly gyöngéd volt, hogy csak ritkán látogatta meg a gyászolókat. Hisz ő is emlékeztethet a boldogultra. Az öreg ur felszólítására volt szükség.

- Barátom, öcsém! Hát nem elég nekünk egy veszteség?

A régi barát tehát ismét a leggyakoribb látogatója lett a családnak, mely oly visszavonultan élt. Düleő Béla új varázst talált, a szomorúság és gyászruha varázsát. De rá nézve még vigasz is volt ebben a helyzetben. Nem egészen természetes-e, hogy várakozni kell Éva válaszára?

A fiatal hölgy, a csapás által fölszabadulva a gyöngédség, a szeretet folytonos gyakorlásának egy része alól, többet foglalkozhatott önmagával, de Düleő Bélának úgy tetszett, hogy a magány és elhagyatottság érzete foglalja el legjobban. Éva megváltozott. A türelmesség és a kötelesség ama halk gyakorlása, melylyel anyját vette körül és a mi annyira foglalkoztatta életét; a gondosság, melylyel övéinek lételet enyhítette még a mindennap követeléseivel szemközt is, - ezek után hézag támadt, melyet bánatos komolyság töltött be. E fiatal hölgy, ki egykor azért járt a réteken, hogy szigorun felügyeljen, ki a falusi udvarban a közönséges élet házias jelenségébe olvadt be maga is, ki anyja mellett ép úgy türt, mint a szegény beteg, de a szeretet által annyira igénybe vett szíve meg sem pihenhetett és mindig árasztá melegét, - egészen más volt most, mikor a háziasság köre megszűkölt, a nélkül, hogy még elszokott volna az előbbtől, mikor nagyobb volt a csend, több a nyugalom, de ép olyan, sőt még sötétebb a komorság.

A szerető ember, ki a maga természete szerint bizalmas tudott lenni a falusi házban, itt nem merte volna folytatni azt a bizalmasságot. A sok apró nyugósság, a beteges szeszély, melyben úgy bővelkedett a vak asszony, neki is bizonyos elfoglaltságot nyújtott, s a közben mindig közelebb érezte magát Évához. Most játszott valamit a nagyapóval, mialatt Éva elfoglalta magát kézi munkával, de érezni lehetett, hogy e kis társaságból hiányzik a láncz egyik szeme. És ha a szenvedő, akarataival nem mindig rendelkező aggastyánt a gyermeki szeretet élesztgeté melegeivel, annak tiszteletreméltó volta Düleő Bélát tartózkodóvá tette, Évát fenségessé, s mindig nélkülözte e tiszteletreméltóság és fenség azt a barátságos és népies közbevegyülést, mely a boldogulttól származott.

A nagyapó és Éva azért siettek ki a falusi házból, hogy ne emlékeztesse őket minden az elhunyra, Düleő Bélát pedig éppen itt emlékeztette minden.

Vajjon gondol-e Éva arra, hogy mily közel jutott a tökéletes egyedüliséghez? Hogy csak nagyapja van, a ki az évek számában különbözik a gyermektől, meg abban, hogy nem a bölcső áll mögötte, hanem a koporsó előtte. Oh, vajjon úgy gondol-e erre, hogy nem feledkezik meg egy jó barátról, a ki a szerető ember hitével vár és türe.

A legcsekélyebb változást, a mit Düleő Béla észrevett előbbi látogatása óta (akár új rendezés a butorokban, akár egy eddig meg nem volt virág), kellemes fordulat hirdetője gyanánt tekintette és hatalmas kézrázással üdvözölte Gáborlány Miklóst, ezt a tisztelt és nagy férfiut, a ki olykor szintén megjelent, hogy változásokat idézzon elő a komor hangulatban és szórakoztassa Éva kedélyét, mely távolodni látszott sokszor a barátságos, meleg zónából, valami violaszínű ködbe, a hol Düleő Béla szemei kevésbé nézték azért, hogy lássák, mint inkább, hogy csodálják.

A nagy és kitűnő férfiú, Gáborlány Miklós, hangjának egész ércességével szokott beszélni e csinos, langyos és meleg szobákban, hol Düleő csak suttogott és tikkadozott. Nem tekinté birói pecsét alatt levőknek a székeket, az apró csecsebecsüket; járt-kelt, hozzá nyult a tárgyakhoz, bókokat szórt, kérdezett, kérdezés nélkül felelt. Soha sem jutott eszébe, hogy Évát talán nem is érdekli, a miről beszél.

Mégis csak azt gondolta egyszer Düleő Béla: «Lám, ez a Miklós sincs gyöngeség nélkül. Észreveszem én rajta, hogy milyen kényelmesen szereti megvetni lábát abban a kengyelben, a mit a birtok vásárlásával szerzett magának. Gavallérosan vásárolt, az bizonyos. De nemcsak ott, hanem itt is otthon véli magát.»

A tavasz közeledett már, mikor Düleő szokatlanul derültnek találta az öreg urat, mintha csak elfutták volna azokat a nehéz árnyakat. Szemének vidám intésével fogadta Béla köszöntését, s meg-megforgott ültében ott a pamlagon, hogy tessék csak jól megnézni.

- Micsoda felséges sipka. Micsoda hálókabát. No, látom, hogy a papucs is új és gyönyörű himzés. Meg a dohányzacskó, aztán a csibuk. És még mi minden!

A két asztalon volt mindenféleből egész halmaz; dohányzó készlet, csengetyű, óratartó, gyertyatartó, a miket Düleő Béla elragadtatással magasztalt.

- Ma vagyok nyolczvan éves. Éva ajándékozta.

Düleő Béla meghökkent, hogy ő erről úgy megfélekezett. Nem átgallotta mégis azt mondani, hogy éppen ezért sietett ma ide. Azután válogatott szavakban fejezte ki jó kívánságait.

- Vajjon megérek-e még én több születésnap ajándékot is? - kérdezte nekikomolyodva az öreg ur. - Egészen a végén vagyok, Béla barátom, a hol már a part szakad. Ma ez a sokféle apró bolondság még az enyém; holnap már emlék lehet én rám.

- Én sokat merek jósolni, nagyapó.

- Mit, hogy ő felsége megkegyelmez?

Az erősebb indulatoknál Kopári László gondolatai mindig megkuszálódtak.

- Igen, igen, - szólt Düleő, erősen az öreg szemébe nézve, hogy visszatérítse gondolatait, - ő felsége a halál ugyancsak ráér még.

- Ennek a felségnek azt mondom, rendelkezék velem, - válaszolt kevélyen az agg ember. - Tessék neki kopogtatni. Hanem Éva?

- Oh, öreg ur, ne beszéljünk egyszerre ő felségéről és Éváról, - mond busan Düleő. Éva adhat születésnap ajándékokat önnek is és más valakinek is. Igen, ez megtörténhetik.

- Valakinek, valakinek - mormogta a nagyapa. - Éppen ez a valaki hiányzik.

- Tehát könnyebbségére volna nagyapónak az a bizonyos valaki?

- De mennyire, kedves barátom.

Düleő Béla elmélázott. Az öreg ur hirtelen megszorította kezét.

- Ugy-e, szép leány?

Bélának egész lelke kitolult az arczára, hogy tanúságot tegyen.

- A ki úgy ismeri, mint ön, Béla barátom, az tudja is, kicsoda az én Évám.

- Ismerem, ismerem! - kiáltott lelkesülten Düleő Béla - sőt meg is vallottam neki, hogy mennyire ismerem, s hogy nincs senki, a kit hozzá hasonlónak tartanék.

Kopári László ránézett arra a kipirult becsületes arcra. Megint megszorította a kezét.

- Eszébe juttatom Évának - szólt jószívűséggel - hogy nekem már nem soká adhat születés-napi ajándékokat. Becsületesemre, Béla barátom, ő felsége aztán parancsolhatna velem, ha ön itt maradna Éva mellett. Hej, a korombeli fiatal emberek nem haboztak annyit. No, megálljon, barátom, megmutatom, hogy még mindig tudok bánni fiatal nőszemélyekkel. Egy kötelességem még van az életben; gondoskodnom kell unokámról. És ön, Béla barátom, csakugyan a legjobb emberem nekem, a kit szintén nem akarok elhagyni s a kiről szeretnék gondoskodni.

Az aggastyán jóakaratu fensőséggel beszélt és Düleő Béla úgy tekintette, mint szövetséges társát. Teljes bizalommal viseltetett iránta, s reménységek éledeztek keblében, hogy sorsa most már gyorsabban eldől.

Ez este Düleő Béla a családi asztalnál is helyet foglalt, a hol kivüle más nem is volt jelen. Megülték a születés-napot. De mikor már legjobban érezte magát és az ünnepeltet is felköszöntötte, az öreg ur elálmosodott, nyugalomra kívánczolt s a társaság hamar feloszlott.

Elég késő esti óra volt arra nézve, hogy már ne menjen ki falusi lakására, de korai, hogy a vendégfogadóba térjen. Mükedvelői hangverseny előadás volt épen; tehát oda ment, hogy ismerősöket találjon, kiket úgy sem igen szokott fölkeresni máskor.

A közönség közt nagy érdeklődés tárgya lett egy fiatal szőke asszonyka, ki az első sorban ült, nagyvilági elegáncziával volt öltözve, fiatal emberek vették körül, s a szünetek alatt nagy zajjal társalogtak. A mint Düleő Béla megtudta, hogy kicsoda, maga is azonnal érdeklődött, mert hisz ez volt az a fiatal asszonyka, kinek a rózsaszín szoba iránti lelkesültségéről oly meghatva és elbusultan szerzett tanulságos tudomást. Hisz ez Éva régi barátnéja, a kiről eleget hallott mind Évától, mind néhai Belpálinétól.

Mielőtt másnap haza ment volna Düleő Béla, még kötelességének tartotta beszólni Évához és tudatni vele a hirt. Éva meglepetve hallotta:

- Vilma itt van?

- Már egy pár napja.

Éva úgy gondolta, hogy Vilmának mégis csak illő lett volna már meglátogatni őt. Várta egész nap és másnap is, de Vilma nem jött el.

IX.

Egy csinos és kedves asszonyka, nagyszerű elegáncsiával, naponkint látható volt a város utcáján, a tavasz enyhe napfényében, fűgén, elevenen és vidáman, a mint a helybeli szokások szerint kísétált a faiskola felé, vagy pedig megpihent a cukrász előtt, hol a csikos ernyőt most feszítették ki, s a székeken és asztalokon még érzett a friss festés szaga. Mindig két-három udvarló kísérte és még többen törekedtek közelébe. Az ablakokat a nők kinyitották utána, s kisvárosi urnők és kisasszonyok álmélkodva szemlélték és buvárolták öltözéke remek műveit, keserű csalódást szerezve az itteni divatüzletek elmaradottságáról.

A szeretetreméltó és pompás jelenséget egyszer maga előtt találta Éva is, a mint öreg apjával élvezték a tavasz első melegségét és kimentek a város szélébe a rügyszőlő fák alá. Apjával együtt egy padon ült. Az asszonyka vidáman csicszergett két kísérőjével; azután elhaladt előttük. Vilma arcát egy japáni napernyő takarta el. Hogyan, nem ismerte volna meg Évát?

Éva önkénytelenül fölkiáltott:

- Vilma!

Az asszonyka a megszólításra visszafordult. A mit Éva először meglátott rajta, az volt, hogy a fiatal nő arcza mennyire kipirult.

- Hisz ez Éva, - szólt a szép asszony meglepetéssel, de e meglepetés nem látszott őszintének. - Bizony nem ismertelek meg. Ez a gyászruha okozza. Hallottam, hogy nagy csapás ért. Szegény jó mamád! De nem voltam bizonyos, hogy itt laktok. Aztán ügyes-bajos dologban jöttem; vagyis inkább Géza jött. Hanem van nekem is elég bajom. Megváltoztál egy kicsit Éva, de épenséggel nem rosszul.

E fiatal hölgy, a mint tovább és tovább beszélt, mindinkább a régi kezdett lenni. Csacsogó, lármás természete gyorsan olvasztotta magába, a mi nem volt csacsogó és zajos.

- A városban nem is járok sehova, - mentegette magát tovább. - Valami baleset ért, valami szörnyű tévedés áldozata vagyok. Nem érkeztek meg a ruháim, s alig merek végig menni az utcán. Kibujdosom ide a városszélbe, hogy ne lássanak. Nézd csak, milyen vagyok! Azért bocsáss meg, Éva.

Kezet nyújtott.

- Nagyon szép vagy, Vilma, - felelt Éva, a ki egészen kihíva érezte magát, hogy ilyesmit mondjon.

- Hadd el, hadd el! - sohajtott a fiatal nő, végig nézve magát. - De lám, ugy-e öreg atyád? Kellemes az idő, nemde? Bizonyosan nem emlékezik már rám.

- A zárdabeli barátnő, ugy-e? - kérdezte Évától Kopári.

Éva fejével intett. Vilma egy pár pillanatig Évát szemlélte.

- Szép vagy. Nagyszerűn áll a gyász! - kiáltott azután az ő szokott üres elragadtatásával. - De oh, istenem! Ezekről az urakról egészen megfeledkeztem. Jöjjenek csak!

Bemutatta mind a két kísérőjét. Azok engedték, hogy a két hölgy együtt beszélgessen és az öreg ur mellett foglaltak helyet a padon.

Éva csöndesen szólt Vilmához:

- Nem akarlak föltartóztatni. Mi még itt maradunk.

- Feltartóztatni? Csak nem hiszed, hogy nem akartalak meglátni! - tiltakozott a régi barátnő. - Hisz hány éve már, hogy nem láttalak. Nem ismertelek meg. Mondom, ez a gyászruha. Itt készült? Nem, ugy-e? Oh, micsoda öltözeteket látok itt. Félnék itt maradni, hogy demoralizálnák az izlésemet. Máris egészen megmétélyeztek és érzem, hogy rohamosan loncsosodni kezdek. Máskülönben elég türehető a társaság, kivéve a tekintetes asszonyokat, a mantilokat és a hároméves téli kabátokat, meg a borzasztó kalapokat. Hanem szeretem az eredetiséget, nagyvárosban pedig már alig találni eredetiséget. Tudod-e... dehogy tudod, honnan tudnád. Lovagolok is. Szeretném, ha egyszer úgy látnál. De itt nincs lovam. Csak most veszem észre, mennyi beszélni valóm volna veled. Te nem jársz ugy-e sehova? Hát várj csak, Éva, még ma fölkereslek. Ebéd után ráérek, és te? Minden bizonynyal elmegyek. Készülj el, hogy tömérdek sokat fogok neked fecsegni.

Szelesen nyújtotta kezét Évának, azután pedig az öreg urnak. Fölnyitotta a japáni napernyőt s tovább ment kíséretével, de néhány lépésnyiről még visszafordult, kezével intett Évának, s nagyszerű keccsel rendezte elvonulását, zavarban hagyva Évát, hogy mit tartson e nő magaviseletéről, kiről egy pillanatig azt hitte, hogy el akarta kerülni, most pedig szivessége egész készletét mutatja.

- Együtt nevelkedtünk, - szólt Vilma kíséreihez. - Isten tudja, még sem lehet az ember közönyös, ha gyermekkori ismerőssel találkozik - véletlenül.

Az asszonyka csakugyan elment délután Évához.

- Mennyire örülök, hogy itt vagyok nálad. Ah, istenem, ki sem tudtam még magam beszélgetni. Az asszonyok fáradak, unalmasak. Mi mindent kellett nekem végig hallgatni, jó képet csinálni hozzá és leszorítani a nyelvecskémet, mikor pedig én olyan vagyok, mint az óra; mindig és mindig petyegni kell - vagy hogy is mondjam, - különben semmi hasznomat nem veszik. Akárhová megy itt az ember, mindig ugyanazok a nagyságos asszonyok, tekintetes asszonyok és ténsasszonyok, de hogy mért nem a nagyságos asszony a ténsasszony, még nem tudtam a nyitjára jönni.

- Tehát már régen vagy itt?

- Nem, oh nem! - tiltakozott Vilma, - csak nekem tetszik úgy, hogy régen vagyok itt. Már azon gondolkoztam, hogy elmegyek, elutazom beszélgetésre valahova, valakihez, mikor, hála istennek, megláttalak téged és egészen magamhoz tértem a dermedtségből. Végre egy okos, kedves teremtés, régi jó ismerős, a kivel össze-vissza beszélgethetek, többet, mint akárkivel. Ujra éledtem. Maradok. És most végig kell hallgatnod, meg kell tudnod mindent.

Az elevenesség izgalomával vetette magát a pamlagra és kezdett beszélni, sokat, mindent, a legbámulatosabb beszélési képességgel, mely meg nem akadt, melyet föl nem tartott semmi, mely szökdelt egyik tárgyról a másikra, mint a madár a galyakra; mely tudott zsémbelni, nagyokat mondani, sajnálkozni, dicsekedni, föllelkesülni, epéskedni, s mindenekfölött össze-vissza keverni száz meg száz dolgot.

Éva megérthette, hogy mi történt Vilmával, mióta nem látta, hol járt, milyenek a szokásai, kik az ismerősei, kiket nem szenvedhet. Végre elbágyadt a fecsegő, ha ugyan elbágyadás az, mikor valakinek lángolnak az orcái és fülczimpái, és szenvedélyesen ragyognak a szemei, valami ittasultságtól.

- Ah, be jól érzem magam, - mondá, kéjelmes lomhasággal nyújtva el magát a pamlagon. - Kifáradtam, elszibbadtam, de rendkívül kellemes módon. Már nem jut eszembe semmi, mindent elbeszéltem. Tisztában vagyok, semmi sem terhel. Szólj már most te, Éva.

Karjára hajtotta fejét, lehunyta szemét, s olyan álmatagon, de gyönyörben telten pihent ott, mint a ki opium élvezésétől kábult meg.

- Egyet nem mondtál még el, Vilma, - szólt ekkor Éva. - Mért nem akartál fölkeresni, mért kellett nekem megszólítani?

- Te bolondos lány, hiszen már elmondtam.

- A mint most is láttalak, ilyen jókedvűn, ilyen pajzán boldogságban, ez is megerősít, hogy valami okot találtál köztem és magad közt, az tartott vissza tőlem.

Vilma megcsóválta fejét.

- Jobb szerettem volna, ha előbb kérdezősködöl, - felelt nevetve, - mert most már fáradt vagyok, s ha csakugyan volt valami ok, attól félek, nem leszek képes védelmezni, hogy mért nem tettem túl rajta magamat.

Éva mellé ült, a szemébe nézett, s úgy beszélt hozzá:

- Mindig nyílt és őszinte voltál, Vilma.

- Isten őrizzen, hogy én egyszer valami olyan titokhoz jussak, a mit nem jó tovább adni, még ha én vallanám is kárát.

- Tehát volt rá okod, hogy elkerülj?

A fiatal asszony vállat vont.

- Nagyon komolyan teszed e kérdést, Éva. Hát észrevettél-e rajtam valamit, hogy ilyen szörnyű fontossággal kell kérdezősködnöd. Soha sem szerettem a kérdezősködést. Még a zárdában megutáltam, a hol nem tudtam felelni. Elmondok én úgy is mindent, a mit tudok. Kérdésekkel úgy sem lehet szabályozni engem.

Éva észrevette, hogy a szeretetreméltó asszonyka ismét erőt érez magában a szó-zuhatag csapjának fölnyitására. Azért komolyan és határozottan szólt hozzá:

- Napok óta itt vagy, föl nem kerestél; mikor pedig találkoztunk, el akartál mellettem menni szó nélkül. Mi az oka ennek, Vilma?

- Éva, kérlek, ne rontsd el ezt a pompásan kezdődött délutánomat! - kiáltott az asszonyka nagy aggodalmak közt. - Mindjárt durczás leszek a kérdésekre, és akkor kiállhatatlan vagyok.

Ez a vonakodás meggyőzte Évát, hogy itt komoly az ok. Vilma hirtelen rossz kedvet kapott, ajkait szivogatta, körmöcskéit vizsgálta.

- Jól van, Vilma. Te tudhatod legjobban, hogy mért kerültél. De azt meg én tudom, hogy titokban fakadó tartózkodások, itéletek, vagy elnézés tárgya akarok-e lenni vagy sem.

- Ne tüzz össze velem, Éva. Három hétig kell még itt maradnom, s addig ki előtt könnyebbitsem meg magamat! Bolondság az egész. Ostoba voltam, de a legtermészetesebb módon. Te oly szép vagy Éva! A tánczra talán jobban rá termettem, de ha lovagolni kell, akkor szeretném, ha te lehetnél. Minden divat felségesen állna rajtad s a te kedvedért mindig a legőszintébb divatot kellene kigondolni. És még mindig nem mentél férjhez! Azt hiszed, nem feltűnik az ilyen szép és nagy leány? Azt hiszed, nem úgy gondolkoznak, hogy egy bizonyos korban okvetetlen valami bolondságot kell elkövetni, ha az ember férjhez nem megy. Hát mért nem is mégysz férjhez? Ha elhatároznád, hogy ez vagy az lesz a férjed, azt hiszed, meg nem hódíthatnád? Mióta a világban forgolódok, meggyőződtem, hogy egy bizonyos korban minden lánynak van már története. Csalódás, válogatosság, rossz számítás és így tovább, tovább, a miről beszélni szoktak, mihelyt meglátják a kisasszonyt valahol, a páholyban, vagy az aranyművesnél, a hol nagy bevásárlásokat tesznek némelyek, vagy a butorkereskedésben, a hol dusan válogatnak. Nos, mire a készülődés, talán lakodalom lesz? Oh nem, de azért szalont, külön háztartást kell berendezni, avagy nyári lakot, lehető félreeső helyen, mint Czili,

a ki velünk növekedett a zárdában. Emlékszel rá? Kövér fekete lány volt. A télen láttam, pony fogatot hajtott, de csak úgy magányosan, egy paszomántos kocsissal. Szegényke! Tönkrementek, azért gazdagodott meg.

Éva reszketett és elsápadt.

- Mi is tönkre mentünk.

- Ti, hogyan? Semmit sem tudok róla. Eladtátok a birtokot, annyit tudok. Mit is csináltál volna te vele. Aztán ide költöztetek, s én bizony nem veszem észre, hogy csak egyetlen darab holmi is árulkodnék, mintha valaha jobb napjai lettek volna, vagy nem a maga igazi helyén állna. Sőt diszes minden, - s a mint Vilma így szólt, jól körülnézett. - Vannak látogatóitok? Ki jár hozzátok? Hallottam egy urról, a kit a multkor a hangversenyen meg is mutattak, (nagyon melege volt!) hogy régen udvarol. Az égre, mondj te is valami újságot nekem. Igaz, megismerkedtem Gáborlány Miklóssal. Nekem tetszik. Mit tartasz róla? Ő vette meg ugy-e a jószágot? Gavallér ember, mindenki mondja. Szívesen beszélt rólad. Istenem, mondom, nekem is tetszik, s meg vagyok győződve, hogy akárki is ezen a véleményen van. Régen ismered?

Most már ismét zuhogott a szép asszony.

Éva fenyegetően villogó szemekkel, lángtól borított arczczal, nekihevülten kiáltott:

- Tovább, tovább!

Erre a fiatal nő haragosan ugrott föl, ott hagyta Évát a pamlagnál s a tükör elé lépett.

- Idegessé tétél egészen. Azt sem tudom, mit fecsegetem. Te kényszerítettél, hogy valami ostobát rántsak elő s most, ime, milyen hangon követeled, hogy folytassam a bolondságot.

- Igen, követelem, hogy folytasd, hogy elmondj mindent, a mit tudsz.

- Engem ne vonj számadásra, tiltakozott Vilma. Én nem tudok beszámolni róla, hogy mit hallottam, kitől hallottam, nem is sokat gondolkoztam rajta. Mit is tartozik én rám, hogy mióta ismered Gáborlányt, hogy ki vette meg a jószágot. Miattam egy kerek milliót is fizethettek érte, akár ő, akár más.

Éva összezsapta a kezét.

- Nagyon kérlek, folytasd.

Vilmát meghatotta ez a fájdalmas hang.

- Rágalmaztak, ugy-e? - kérdezte oly részvétellel, minőre csak e szeszélyes és felületes természet tudott képes lenni, mely készen volt minden hatásokra. - Azt mondták, hogy Gáborlány fejedelmileg gondoskodott egész jövődről, hogy birtokvásárlása csak gáláns visszája szerelmének. Azt mondták, hogy már teljesen szegények voltatok, jövedelem nélkül éltetek, mégis nagy alapítványt tettetek, hogy bekössétek a világ szemét, hogy gazdagoknak lássanak. Ezt mondták el nekem apránként, itt is, ott is valamit. Sajnálalak, nagyon sajnálalak.

- És elhitted? - kérdezte fájdalmasan Éva, lehullva egy székre.

- Lásd, édesem, a ki nagyon szép, az önmagának is csábítója, - szólt Vilma, leülve Éva mellé, s megfogva barátságosan és nagylelkűen a kezét. - A mint ma délben láttalak, a mit legelőször észrevettem rajtad, az volt, hogy nagyon érdekesnek és szépnek találalak. Oh, téged nagyon lehet szeretni. Azután elfordítottam az arczomat, mert úgy szokás, hogy az ember kevély, szigorú és kegyetlen legyen. Pedig ha egyedül lettem volna, össze-vissza csókollak. Őszintén beszélek, láthatod. Elmondtam mindent, mert e pillanatban nem hiszek semmit, s ha még

egyszer szól valaki ellened, szemébe mondom: hazugság! és megvédelmezlek. Esküszöm, Éva, hogy most már egy szót sem hiszek, esküszöm!

Éva zokogva takarta el arcát.

- Szeretem, hogy eljárt a szám, - beszélt tovább Vilma. - Megtudtad, s most én visszanyertelek téged. Egy kicsit tanultam is, azt, hogy jó őszintének lenni, még pedig himezés-hámozás nélkül. Ismét barátnők leszünk, azok maradunk. Alkalmassint sok időt töltünk itt ezentul, talán két vagy három hónapot is egy évben, mert Géza átveszi Henrik birtokát. Tudod azt a birtokot, a mit Tállyai örökölt, de miután Henrik pap lett... Nem értem, hogy mért lett pap. Most nem is Henriknek, hanem Desideriusnak hívják. Emlékezel rá, ugy-e? Épen várjuk ide, mert valami kápolnát épített. Tehát a mint mondtam, sokat együtt leszünk. Megtanulsz lovagolni is. Ah, Éva, Éva, vedd meg a rágalmakat.

A sárból és szennyből, mely ide lent van, Éva gondolatai fölszálltak oda a magasba, a hol a multnak egy kilobbant fénysugára szivárványt alkotott elérhetetlen távolságban. Hallotta-e Henrik is azt, a mit Vilma hallott? Ha az az ifjúsági eszmény, a kit ő eltemetett, de fantasztikusan ápolta emlékét, ő rá nem is tud másképen gondolni, csak megvetéssel!

Ráborult Vilmára, hogy kisirhassa magát.

Az életnek első szélfuvása érte. Erős, dermesztő szélroham.

X.

Vilma másnap is elment Évához. Kijelentette, hogy ő nem csinál semmi teketóriát a látogatásokkal olyan kedves, drága és régi barát előtt. Reményli, hogy Éva is mindannyiszor fölkeresi, akárhányszor csak tetszik neki.

Mig így beszélgettek, az ablak előtt egy izmos férfi ment el, nagybokru nyakkendővel, kezében valami csomaggal.

- Ez az a bizonyos ur, a kit én a hangversenyen láttam? - kérdezte Vilma, az ablakhoz szaladva.

Néhány pillanat múlva a szobában is feltűnt Düleő Béla természetes alakja, udvarias hajlongások közt, vig mosolylyal. Egy szép ibolyabokrétával kedveskedett Évának, és vigasztalhatatlannak jelentette magát, hogy a másik bájos hölgynek nem tolmácsolhatja legalázatosabb tiszteletét a tavasz e kedves hirnökei által, melyeknek ismeretes szerénysége biztosítaná őt, hogy szívesen fogadtatnék az ő tisztelete is. Kevés vártatva bocsánatot kért, hogy a nagyapóhoz távozhassék, kinek megbízásokat teljesített, a mikről siet beszámolni. És fölragadva a csomagot, melyet magával hozott, ropogó léptekkel elhagyta a hölgyeket.

- Nem épen rossz benyomásu ember - szólt Vilma száját biggyesztve, a mint a léptek elhangzottak, - de egy kicsit nevetséges.

- Derék, becsületes ember - védelmezte Éva a család régi hű barátját.

- Valahogy férjül ne válaszd, - nevetett Vilma. Egy asszony sokszor érzi, hogy férjének láttatlanul is védelmeznie kell. A nevetséges férjnél minden férj jobb.

Vilma kaczagott e filozófián, s hozzá tette:

- Épen azért mondom, mert te még nem érted.

Düleő Béla pedig most is azzal a szorongással lépett a nagyapó elé, ha vajjon szövetséges társa nem közöl-e valami öröndetes hirt. De az öreg ur azóta nem is beszélt a szép tervekről. A szikkasztó tavaszi szelek nagy sajgást okoztak csontjainak és agyának.

Vilma e kétszeri látogatással már annyira visszaszerette magának Évát, mintha sohasem feledkezett volna el róla évekig, mintha egy pillanatig se gyanusította volna.

A mint tisztelendő unokabátyja, Tállyai megérkezett, első szava volt hozzá:

- Évával megint jó barátságban vagyok. Semmi, de semmi sem igaz. Kis városban mindig sokat tudnak, de semmit se eléggé.

- Akkor nagyon jól tetted, Vilma, hogy nem indultál az üres beszéd után.

Tállyai Henrik rögtön Vilma férje után tudakozódott, hogy elintézzék az atyafiságos ügyet. Nagyon sietősnek mondta a maga részéről, mert még estére, legkésőbbben reggel, tovább akar utazni.

- Ugy számítottunk, hogy köztünk töltesz egy pár napot, - jegyzé meg Vilma, ki büszke volt rokonára, mint oly férfiura, kinek tudományos működéséről a hírlapok is szoktak írni.

- Most nem lehet.

- Valami levéltárat fedeztél föl?

- Nem. Megnézem, építik-e a sirboltot.

- Mi megnéztük. Nem sok látnivaló van rajta, csak nagy halmaz téglák és borzasztó sáros út.

Még ezen a napon volt, hogy Éva eljött Vilma látogatására. Azt hitte, eléggé sietett; még nem érkezett meg Tállyai Henrik, kit már néhány nap óta vártak. Tállyai Henriket Vilmával együtt találta. Megreszketett, de az arcza nem jutott semmi a belsőből. Oly régen lelkébe volt már zárva Henrik emléke és oly mélyen, hogy e titok érzését megszokta már régen.

És Vilma jelenlétében egészen távol maradhattak egymástól. Annyit tudott fecsegni. Kezdte a zárdai tánczvigalmon; aztán gunyolta rokonát, hogy mért lett pap.

- Ugyan miért és miért? Mikor adsz már rá elfogadható feleletet? - sürgette Vilma.

- Ha mindenről le kell mondani, vagy nem érezzük, hogy valamiről le kell mondani, ezek a legnagyobb okok, - válaszolt a pap nyugodtan az ingerkedő kérdésekre.

- Mindenről, vagy semmiről se mondani le? De hát melyik a kettő közül! - kíváncsiskodék a szép asszony. - Azt hiszem a semmi, de az nem ok. Mikor valaki jó társaságokban mozog s biztos kilátásai vannak nagy örökségre, az mégis csak valami, kivált ha valaki oly rögtön határozza el magát, mint te.

- Rögtön, de meggondoltan, kedves hugom. Nem igazoltam-é ezt eddig?

- Istenem, száraz tudóssá készítette magát - szánakozott Vilma, oda fordulva Évához. - Könyveiből három lapot nem lehet elolvasni!

A komorna lépett be és egy papirlapot hozott. Nagy ég! A várvavárt ruhákról érkezett meg a szállító levél. Az asszonyka idegesen parancsolta, hogy rögtön szaladjanak a postára. Ah, végre! Tapsolt és kaczagott. Éva távozni akart. Nem lehet, épen most nem lehet. Inkább halálos betegségben hagyja ott, csak most ne. Ilyen izgalmak közt nem tudna mit csinálni. Kinyitotta az ablakot, úgy nézte, hogy mikor hozzák már a postáról a szállitmányt. A posta közel volt, s azonnal meglátta, mikor egy nagy ládát kiczipeltek. Fölpattant és kirohant.

Tállyai Henrik és Éva egyedül maradtak.

Végig lehet-e gondolni, hogy micsoda története van egy ábrándnak, mely el nem hagyott soha, mely izgatott lélek víziójává lett, melyet nem győzött le semmi, mert titkos homályához nem férhetett senki, mert multtá vált és nem táplálta a föltámadás reménységét. Tüneteménynyé lett, mely széteszlott a föltalálhatlanságban, nem hagyva maga után nyomot, csak emlékeztet, nem hagyva alakot sem, csak fényességet, hasonlót a lidércz lángjához, mely föl-fölgyul, azután elvész, hiába keresni. Ha lehetne gondolkozni ezen, el is lehetne üzni, mert az éberséget kerülik a kísértetek. Végig lehet-e gondolni egy láznak lángoló kaleidoszkopját, tüzes szívárványait, gyötrő furiáit?

Az ablakok tárva valának a szobában. A tavasz erjesztő levegője ömlött be és széthinté a rügyek illatát, a gyep és a föld szagát, a nap buja melegét; fölszívta a szoba elegáns parfümét, a tölgysfa- és diófa-butorok száraz szagát, a kelmék pállását. A kanári csattogott és lábával rázta a drótot.

Vajjon semmi sem történt azóta, mióta utolszor beszéltek együtt? És vajjon a mi azóta elmult, eltűnhetett a nélkül, hogy csak az egyik figyelt volna rá: hosszú idő, nagyon hosszú! Vajjon csak az egyik volt az, a ki ez idő alatt nem élt magában, hanem egy ábrándképpel?

Éva fölemelte tekintetét, hadd lássa azt szemtől szemben, a kiről nem is hitte, hogy valaha látni fogja. Ime, megszólíthatóvá lett. Mond-e valamit?

Egy sötét alak, ott az ablak világos, fehér négyszögében. Egy silhouette, lehajlott fővel. Egy sima, zárkózott arc, melyre hideg nyugalom terült.

Mint egy alvajáró, Éva fölemelkedett, kalapja után nyúlt.

A fekete ember fölkapta kissé fejét.

- Vilma mindjárt visszatér, - szólt halk és kifejezés nélküli hangon.

Valamit csak kell felelni most már. Hátha azt hiszi, hogy nem tudta elfelejteni azt az egy szót, a mit nem bucsuzásul mondott, de bucsu-szó lett. Az igazság sokszor olyan, mint a meztlenség. Szégyenleni való.

- Attól tartok, megfeledkezik rólunk.

Azok a köszobrok ott Egyiptomban, melyek ezredek óta ülnek egymás mellett, ha a nap fölmelegíti kemény ajkaikat, zengő hangon köszöntik egymást. Valóságos zenével társalognak. A legendák így mondják, a természettudósok okát adják.

Ezek itt némaságuk után köznapi szólamokban beszélnek át egymáshoz.

- Oh, semmi esetre, megmutatja, a mit kapott, - vette elő a szót ismét a pap.

Éva nem tette föl kalapját, hanem a kezében tartotta.

- Fölkeresem, - szólt gyorsan, s megindult, hogy elhagyja ezt a szobát.

Egy sebes mozdulatot hallott maga mögött, s egy elfojtott hang utána sugta fájdalmasan:

- Isten vele, kisasszony!

A fiatal hölgy egy borzasztó képmutatással visszafordult, mely nem fejezett ki semmit.

- El is felejtettem köszönni, - így szólt és fejével biczentett, kimérten, elegánsan, szabályszerű mosollyal.

Tállyai közelebb jött hozzá.

- Emlékszik az én utolsó szavamra?

- Ah! oly különös volt ön akkor. Természetesen, gyakran eszembe jutott, - válaszolt Éva, és tudott az arcának olyan kifejezést adni, hogy az derültnek látszott, sőt legyezőjét is fölemelte és ajkához tette. - Hallga! tisztelendő ur!

- Eskü volt, csak másik eskü vehette el erejét, - szólt tovább a pap, szenvedélytelenül, bánatos lemondással. - Ennyit szabad megmondanom, és azt, hogy imádkozom boldogságáért, forrón, naponkint.

- És nem hallotta, hogy boldogtalan vagyok? - kérdezte érzéketlen könnyűséggel Éva.

Tállyai a kérdező arcába nézett. A szemek jobban tudnak beszélni; azok árulkodnak is. Éva szintén belenézett abba a másik arcba, hadd lássa milyen, mennyit változott, hisz ez az igazi. Mikor anyja halálos ágyánál megjelent, akkor csak ráismert, hogy ez egy régen látott arc, mely megváltozott, mint minden az idővel. Mire változott?

Oh, az az ismeretlen, a kit álmaiból ismert! Az a fölhevült arc, az a lángoló tekintet, mely oly égetővé tette azt a szót: «szeretem». Tehát eskü volt az?

Az igazi pedig egy szomorú arc, sivár tarló, megfosztva még a férfikor mohától is, hogy üres legyen s ne könnyen rejtőzhessék el a kopárság, hanem rászáradjon. Az önmegadásnak van nyugalma, de az a kényszerűség. Tehát egy másik eskü is, mely elvegye amannak erejét? Így hirdette!

- Nem hallotta, hogy boldogtalan vagyok? - ismételte Éva gunynyal és reszketve.

A szemek mást mondtak. Annak, a ki e kérdést tette, nagy fájdalmat okozhatott.

- Hallotta, hogy szerencsétlen vagyok?

- Mondták és én azt gondoltam: bűnös vagyok, hiába imádkoztam, - válaszolt Tállyai tompán kongó hangon, mely mintha nagy mélységből jött volna.

Éva büszkén és haragosan kapta föl fejét.

- Nemcsak szerencsétlennek, hanem nyomorultnak hirdetnek engem.

- Sirtam, mikor hallottam.

A fiatal szép hölgy szívére tette balját, jobbával a magasságoshoz mutatott és tekintete is ahoz szállt föl.

- A ki mindent tud, az az én tanum.

- Nekem pedig vigasztalóm és megnyugvásom, - sohajtott ájtatosan a pap, összekulcsolván kezét.

Éva érezte, hogy kimerültségével nem soká daczolhat. Forró zsibbadástól reszketett. Nagy fájdalom húzódott fel szívéből, mint valami fojtogató görcs, mely nyakát szoritotta, és lélekzetét sebessé, akadozóvá tette. Feje lángzóvá lett, szemei cikázó tűzcsikokat láttak.

- Imádkozzék, buzgón imádkozzék! - kiáltott csodálatos hangon, mely oly erős, oly tömör, oly bus és ünnepies volt, mint egy akkord az orgonán.

Gyorsan megfordult és eltávozott.

Hangja még ott rezgett a levegőben, elhalón, mint a harang bugása.

Tállyai ezt a visszhangot oly fenyegetőnek, oly fájdalmasnak találta. Mint valami bus dal-töredék, melytől nem vagyunk képesek megszabadulni, mely mindig föl-följul emlékeztünkben, melyet meg tud szólaltatni akármi zöreje, épen úgy, mint a nagy némaság, - mindig fölhangzott ez a figyelmeztetés: «buzgón imádkozzék».

XI.

Düleő Béla hetenkint kétszer szokott bejönni a városba, és játszottak ketten az öreg urral egész délután. Kopári László nagyon igénybe tudta venni barátját és zsarnokilag rendelkezett vele. De soha még annyira, mint most. Rendkívüli szenvedéllyel játszott, szeszélyeskedett, vitatkozott. Düleőnek alig maradt ideje, a mit bálványának áldozhatott.

Kopári, ha félbeszakította is a játékot, hogy közbe-közbe börtöni sétáját folytassa, s elmerüljön egy sötét, gonosz emlékebe: most nem volt az a nyugodt és csendes merengő, a ki máskor. Nem tűrte, hogy magára hagyják, hogy senki se figyeljen rá, hogy Béla eltávozhassék; mert a derék ur tett kísérletet ilyesmire.

- Ohó, barátom uram! Folytassuk csak! - kiáltott rá.

Pedig az öreg ur már a következő pillanatban ismét visszaesett az eltompultságba; meredten nézte a kártyákat sokáig. Düleő Bélának volt ehhez is türelme és várt, míg a nehéz pillanatok elmúlnak.

Sokszor megpróbálta, hogy rávigye a nagyapó figyelmét a köztük létező szövetségre. De mintha soha sem is beszéltek volna ők ketten Éváról. Kopári néma maradt; igazgatta, vagy bámulta kártyáját, szítta pipáját.

Egyszer egészen hozzájuk elhangzott Vilma csengő fecsegése, Gáborlány mély szava.

- Ez a Gáborlány soha sem játszik? - kérdezte Bélától.

- Okvetlenül játszani fog nagyapó, ha ön úgy kívánja. Elhivjam?

A nagyapó hevesen rázta a fejét.

- Nem, barátom, nem. Maradjon csak. Valamit akarok mondani.

Béla figyelt; összerakta a kártyát, és úgy leste a szót az öreg urtól, hogy szinte a lélekzetét is visszatartotta.

Kopári fölkel a játszó-asztaltól, hátrafogta kezeit és elkezdte végig járni a szobát azokkal a kimért léptekkel. Rá sem nézett Düleő Bélára, mintha nem is tudná, hogy jelen volt.

Igy telt el jó félóra; akkor Béla szomorúan felsohajtott. Az öreg ember pedig elébe állt.

- Mindig szerettem volna, ha mellettem marad, édes barátom, öcsém. Nagyon megférünk egymás mellett. Ha nekem valami idegent kellene megszokni, a ki még nem is játszik... Terringtét, az olyan volna, mint mikor alkalmatlan ablaknyílás elé jut az ember, és a hideg légvonal ugyancsak végig járja. Oh, mi már jól ismerjük egymást.

Hirtelen megkapta Béla kezét, és megszorongatta azt. Hideg, de erős volt a szorítás. Béla egyszerre olyasmit érzett, mintha csakugyan légvonal csapott volna végig rajta.

- Édes öreg ur, beszéljessünk egy kissé. Nem ül ide mellém?

- Ne beszéljessünk, - felelt mogorván az aggastyán. - Szóval tudja az ember legjobban keseríteni egymást. Szóból kemény nagy szél is képes emelkedni jó barátok közé.

Hát biz ez értelmetlen beszéd volt. Béla csalódva vette föl ismét a kártyát és szórakozottan szórta szét az asztalon. Az öreg ur pedig egyre járt-kelt, nehéz lépésekkel.

- Hát ezentul is eljön, édes barátom uram, én hozzám? - kérdezte hosszú szünet után, ismét oda állva Béla elé.

Váratlan és értelmetlen kérdés volt. Düleő Bélát zavarba hozta.

- Ej, nagyapó, bizonyosan gondolt valamit, s azt hiszi, hogy már el is mondta nekem. Hát már hogy ne jönnék.

A szegény öreg ember végig sajtolta homlokát. Ha már így tett, tisztulni kezdett a feje.

- Megint elszéledt valahol az eszem, megint! - mormogta haragosan.

Ingerültséggel ült az asztal mellé, sebesen összeszedte a kártyát, osztott, s egy szenvedélyes játékos dühével játszott, és nyert.

- Legyen elég mára, édes öreg, - esedezett végre Béla.

- A hogy tetszik, barátom.

Béla csakugyan óhajtott már Éva közelébe jutni. Öreg barátja ma nagyon nyugtalan vizeken járt gályájával s örökösen hánykódott.

- Gonosz szél fú odakünn, érzem; szinte fázom bele, - panaszkodott Kopári, vontatva lábait, mintha most is rablánczok béklyóznák.

Az öcsémuramra is nyughatatlanságot rejtett ez a levegő, mintha siroccot hozna, vagy vészkiáltásokkal volna megvillanyozva.

Évát egyedül találta. A látogatók az imént távoztak. A szolgáló csészéket, poharakat szedeggett össze, majd meg a székeket állította megszabott helyökre. A fiatal hölgy egy hintaszéken ült és ringatta magát. Bélát nem vette észre, mikor belépett. Ez megállt. Minden hely szent volt neki, a hol Éva tartózkodott. A szolgáló elvégezte dolgát, eltávozott, a csörömpölő edényekkel. Béla gyönyörködött Éva szép alakjában, a mint ott ringott a hintázóban, valami hullámon, mely dagadoz a pajkosságtól, hogy ily teherhez juthatott.

A szék sebesen mozgott; a formás fej, a kerek vállak alá és fölmerültek, egyszer az ablakon besugárzó fehér fénybe, másszor a függönyökről vetődő gránát-pirosas homályba, mintha megállapodást keresne, de nem tudna megnyugodni. Vidám, gyermekes kedvtelésnek tetszett, de a mint egyre gyorsabban ringott, mégis annyi háborgás volt abban.

Béla némán állt meg háta mögött, hogy tanuja legyen a pusztá időtöltésnek, melylyel bizonyára együtt van a jókedv is. Annyi pajkosságot látott ebben, mennyit nem is hitt Éváról. Ez mintegy közelebbre hozta rajongása tárgyát és a fiatalos lányságot. Egészen földerült a szilaj mozgás láttára.

- Ah, hisz ez lovaglás a legsebesebb galopban! - kiáltott föl végre Düleő Béla és Évához lépett.

Éva hirtelen felugrott a legnagyobb megrezzenéssel. Nem volt ideje eltakarni arcát. Düleő Béla könyekkel borított szemet és nedves orcát látott. Hebegve lépett vissza.

- Ha tudtam volna, hogy háborgatom, nem merészkedem belépni.

- Gondolkoztam s néha nem tudok felvigyázni se érzéseimre, se nyugalmamra.

Éva oly szivességgel nyújtott kezét Düleő Bélának, hogy ez még jobban meg volt hatva s a meleg érintés az őszinteségnek egész ünnepélyességét földézte benne.

- A titkon ejtett könyvek a legemésztőbbek, - mondá nagy megindulással, és a könyvek, melyek arra szánvák, hogy észre ne vétessenek, tiltakozások is egyszersmind annak, a ki mégis tanuvá lett, hogy ne kutassa forrásukat. Nem is teszem, Éva kisasszony. De azt meg kell mondanom, hogy mily felséges feladata volna az én életemnek, ha megoltalmazhatná Éva kisasszony gondolkodását és érzelmeit oly összetalálkozásoktól, melyek magános pillanatokban így áldoznak. Azt kell hinnem, Éva kisasszony, e pillanat okot ad nekem, hogy visszaemlékezzem a tiszteletteljes módra, a melylyel följajánlottam egész életemet, a mely nekem nem engedi,

hogy érzéketlen tanu maradjak, a meddig csak Éva kisasszony nem akarja eltávolítani ezt a tiszteletteljes érdeklődést magától, s egyedül nekem hagyni, hogy némán és magamba zárva őrizzem. Oh, ha én elháríthatnék felleget és könnyet, azt kell gondolnom, hogy ezek a titkos könyvek sem születnek meg. De megszülettek, látnom kellett. Éva kisasszony nem boldog, - folytatta Düleő Béla, csaknem suttogó hangon, - s én épen most lépek be ide, talán kellemtelen emlékeztetőképén oly nyilatkozatra, mely a mióta tőlem elhangzott, talán nem lehetett szerencséje, hogy nagyobb rokonszenvet gyűjtsön magának, mint a mennyire okvetetlen szüksége volna, oh, nagyon szüksége, hogy engem boldog fordulattal vigasztalhasson. Ha csak egy szemernyi teherrel is nehezedik az lelkére, kedélyére, Éva kisasszony, hadd vegyem én el legalább azt a terhet. Igen, Éva kisasszony, ezért esedezem e pillanatban, végtelen gyarlóságomban, mert gyarló az, a ki egyszer a kegyed tetszésére bízta, hogy határozhasson akármily későn is, most pedig sürgeti az elhatározást türelmetlenül.

Éva olyan nagy jóssággal nézett Düleő Bélára, hogy ez egészen fölbátorodott ilyen hosszú beszédre, melyben benne volt annyi álmatlan éj nyugtalan érzése, annyi egymásután muló nap várakozásának hiábavalósága és a sejtelmes aggodalom, mely erősebbé vált a reménynél.

- Ön is távolodni akar tőlem és sürgeti, hogy mielőbb? - kérdezte Éva szelid fájdalommal.

- Én is? - ismétlé csodálkozva Düleő Béla.

- Nemcsak tőlem, de nagyatyámtól is.

- Nem, az öreg urat soha el nem hagyom! - kiáltott hévvel Béla.

- Kedves barátom, ön egész és tiszta szívet érdemelne, olyan szívet, melyről még a ráfogás se mondhatta, hogy ön és akárki más közt habozott volna.

Düleő Béla érzett valami fájdalmat, de nem tudta, hogy a lelkében vagy a testében.

Éva feléje nyujtotta mind a két kezét.

- Oh, milyen jó barátunk volt ön mindig, mennyire részt vett minden szomorúságunkban, mennyi örömet szerzett, mennyire nekünk áldozta egész életét. Hadd köszönjem meg én most mindezeket. Ismerte a mi bajainkat, titkainkat, segített nekem, hogy ne legyen több bajunk, de legyen több apró titkunk, a miknek megint meg volt a maguk titka, az ártatlan csalfaságok. Ismerje meg most az én titkomat is, édes barátom. Én szeretek. Ez az én hálátlanságom; de hogy megvallom: ez az én őszinteségem, a mivel jóvá akarnám tenni.

Düleő Bélának mintha egy tüzes csavar furódott volna be a fejébe, és nemsokára leért volna a szívéhez. Fájt utána a lelke is. Az Éva kezét megcsókolta.

- Mást szeret? Sejtettem. Legyen boldog!

- Legyen a mi jó barátunk.

- Oh, az öreg urat el nem hagyom! - kiáltott keserves kitöréssel Düleő Béla és e hang nagyon jól elmondta, hogy micsoda fájdalmai vannak ennek a becsületes embernek. - Legyen boldog! - kiáltott még egyszer és kiment a szobából, mely örvénynyé változott, körülötte forgott s ő a roppant mélységben lent érezte magát.

Kopári László künn sétált a gangon. Megint a börtön udvarán képzelte magát; a keze csuklóját fogta, mintha össze volna bilincselve és a földre szögezte fejét, hogy annál nehezebben lehessen arczába látni.

Düleő Bélának egy pár pillanatra volt szüksége, hogy az örvénybeli forgatag szédületes hatásából magához térjen, hüvelykujjával kitörülje a szemét, s annyi levegőt szivjon, mely eltikkadt mellében szabályosabban mozgathassa a tüdőt. Addig ott állt a gangon egy helyben.

A nagyapó elment mellette, lehorgasztott fővel; rá sem tekintett. Szegény öreg körül nagy lehet a régi emlékekből kigomolyodó köd Legjobb ilyenkor megszólítani.

- Nagyapó! hová siet?

Kopári László visszafordult, közömbös, kifejezéstelen arczczal, és püsszegett, hogy csöndesen legyen; azután tovább sétált. Düleő Béla tudta már azt, hogy ilyenkor a börtönőrök leselkedésétől kell tartani.

Utána ment, s a mint utólérte, az öreg ur nagy óvatosan a kezébe csempészett valamit, a nélkül, hogy fölnezzett volna. És sietett tovább; lement az udvarba, onnan a kertbe. Düleő Béla nem érzett valami nagy kíváncsiságot, hogy megnézzé mit csusztatott kezébe Kopári. Ez is csak kiegészítője volt a börtöni élet kiujuló szenvedéseinek. Valami titkos értesítés rákarmolva egy szilánk fára; fölirva rejtélyes ákombákomokkal papírra valami jelszó, vagy felelet. Kapott ő már ilyen sokat, rozsdás szegekkel egyetemben, a mikkel a börtön falát kellett volna kívájni.

A kemény rudacskává sodort papírszeletet ő még tovább sodorgatta ujjai közt. Jól esett most ez a szórakozás is. Végre bomlani kezdett, a papirgyűrűk szépen fölfejlődtek, s Béla kisimította a lapot. Ránézett, és azt olvasta róla:

«*Menyasszony.*»

Jelent-e ez valamit? Ugyan mit gondolnak a státusfogyok a börtönben a menyasszonyokkal. Vagy valami titkos jelszó? Hanem Düleő Bélának ismét nagyon a szívébe nyilazott e szó, meg a mi épen most történt, és az a szövetség a nagyapóval. Ugy összejöhettek ezek abban az egy szóban.

- Kinek a menyasszonya?

Kérdezte, pedig gondolt magában valamit.

Összehajtotta a kis papírlapot, s a tulsó oldalán ott volt még jókora öreges betűkkel, reszkető vonásokkal az is:

«*Gáborlány Miklós.*»

Izzé-porrá szakgatta a papírt. Ez csakugyan titkos üzenet.

- Tudtam, tudtam! - sóhajtott Béla.

Pedig nem bizonyos, hogy csakugyan tudta a valót.

XII.

Vilma boldog volt, hogy leróhatta Éva iránt azt a tartozást, melylyel esküvője óta adós maradt és megjelenhetett Éva menyegzőjén oly merész pompával, mely a templomi szertartásnak fő eseményévé lett az egész nézőközönség előtt.

A vén asszonyok ismét szórták a menyasszonyra és a vőlegényre a buzát, a kölest, az életet, az áldást, és felkapdosták az apró pénzt, a mit Düleő Béla, az egyik vőfély vetett ki a porba.

Éva a dúsgazdag Gáborlány hitvese lett. Belépett abba a fénykarajba, melyet a vagyon és előkelőség von maga körül, mint valami tündér lámpa, mely csak keveseknek világít s mely olyan sokra nézve az a jól ismert lámpa, a hol összeperzselhetik szárnyokat.

Nagyapja visszakiváncozott abba a falusi lakba; hadd gondolja el ott néha, hogy ők most is mind együtt vannak, mikor már szétváltak. Sehol ilyen jól nem találná ő magát. Éva elutazott a férjével, miután Düleő Béla magára vállalta, hogy el nem hagyja az öreg urat, a házaspárt pedig mindennap tudósítja távirattal, mint van az öreg ur. Éva és férje utaztak, hanem sohase mulasztották el, hogy tudtul ne adják, hol időznek. A leány zokogva vált el nagyapjától, de maga Kopári László is kívánta, hogy utazzék el. Nem gyerek ő már, aztán itt marad a barátja.

Düleő Béla megint veteményezett abban a kertben, megint ojtotta a rózsatőket, rendezte a virágágyakat, de úgy, hogy mindent meghagyott abban az állapotban, a mint az előtte való nyáron ékeskedett és bizonyos virágokra tulságos gondot fordított. Csakhogy most akármit tett, türelmetlenül cselekedte, zsémbelt, mormogott.

- Uramfia, - mondta nem egyszer az öreg Rézi, mikor gazdája otthon is beleavatkozott mindenbe - a nagyságos ur akkorát vénült hirtelenében, mintha tiz esztendő ugrott volna át. Ha az ember idejét mulja és nem tökéletesedik, ime, mi lesz belőle.

Az ősz meghozta Gáborlányt és feleségét. Düleő Béla, mintha jószágigazgató lett volna, kötelességének tartotta megjelenni az érkezéskor és hatalmas bokrétát nyújtani át az urnőnek. Forró kézszorítás volt érte a jutalom.

- Az egész kert a régi, - jegyzé meg Béla hízkelve.

Az őszi vadászatokra nagy társaság gyült össze. Eljöttek Vilmaék is.

- A te régi udvarlód, Éva, az a Düleő Béla, - mondá egyszer az asszonyka, rámutatva egy jól elhízott lovagra, - most már egészen nevetséges és sokat lehet vele dévajkodni. Tegnap arról beszélünk előtte, hogy a városba mentetek. A következő pillanatban elbucsuzott tőlünk, s kaczagva néztük, hogyan ügetett a városba. Vigyázz, Éva, nagyon veszedelmes ember!

- Kérlek, Vilma, ezt az egy embert soha se bánts el előttem.

Az uri társaság az ősz végén szétoszlott. Kopári László nagyon esküdözött, hogy soha sem érezte magát oly jól, mint most. Csak hadd menjen szegény Éva is a maga során a nagy világba; úgy is eleget volt fogoly. Inkább ígéretet tesz, hogy majd ő is utánok indul a fővárosba. Nem ment ugyan utánok, mert mégis csak meggondolta, hogy hosszú ut az neki, hanem eljött látogatására két ízben Éva, és az aggastyán nyugodtan viselte a magányt, jókedvű leveleket irogatott unokájának. A nyáron ugyanis készen lesznek a nagy építkezések. Gáborlány ide teszi át családi fészket.

A nyolczvanegyedik születésnapra váratlanul érkezett meg Éva a férjével, épen akkor, mikor Düleő Béla is ott sompolygott a kert alatt, rejtélyes csomagok csempészésével foglalkozva. Hogyan is feledkezett volna ő meg e napról, mely a szövetségkötés emlékezetes napja volt. Annál nagyobb lett öröme, hogy Éva sem hiányzott, s együtt rendezhették el egy asztalon

nagy titokban az ünnepi ajándékokat. Ez olyan boldogság volt neki, mely annál jobban esett, minél váratlanabbul érkezett.

Senki más nem volt este a családi asztalnál, csak ők négyen. Dűleő Béla felköszöntőt is mondott és vigan társalkodott. Éjjel fájt egy kicsit a feje, de másnapra ismét megjött ünnepi hangulata.

- No, öreg pajtás - szólt Kopári Lászlóhoz, - mit mondunk a születésnap ajándékokhoz? Nem együtt vagyunk-e mindnyájan ismét? A különbség csak az, hogy boldog Éva kisasszony, (még mindig rááll a szám, hogy kisasszony, de most úgy is a multról beszélek) és mi nyugodtak lehetünk.

- Igen, mi is, barátom öcsém. Meg kell nyugodnunk.

Egy pár nap múlva megérkezett Vilma szintén, de kedvetlenül, mert akarata ellen történt, hogy ott hagyták a városi életet. Hanem Géza nagyon bele volt bolondulva a gazdálkodásba. Az asszonyka remélte, hogy nem tart soká az a gazdasági szenvedély. Valószínű azonban, hogy a gazdálkodás mégis csak tartani fog egy kevés ideig, mert Géza már sokalta a városi életet és a divatárusok helyett napszámosok látására vágyott.

- Van-e valami, a mi hiányzik a boldogságodból? - kérdezte egyszer Évától Vilma. - Nagyon boldognak kell lenned, hogy ilyen szívesen eljössz falura.

- Nincs-e itt nagyatyám?

- Akkor én is azzal vigasztalom magamat, hogy nekem meg itt van az unokabátyám, a pap atyámfia, a ki mióta egy reverendához való himzett nyakszorítót gyémántos függővel viszonozott, nagy kedvet adott, hogy még egy pár papucsot is himezzek neki.

- Itt van? - kérdezte Gáborlányné.

- A püspök titkára lett. Most megint új tudományos szomj gyötri. Emlékezel a vegytanra, a mivel annyi bajunk volt a zárdában? Voltaképen csak most tudom, hogy a vegytan semmi egyéb, mint tömérdek kis és nagy üveg, erősen bekötve és bedugaszolva, meg egy házi nyul, melyet meg kell mérgezni, és végre kiállhatatlan bűz. Ah, az a Henrik, mire adta az életét. Ilyesmire költ, miután már annyi könyvet vásárolt, hogy nem tudja hová tenni.

Sejteni lehetett, hogy Gézáék rá vannak szorulva a gazdag papi rokonra.

Gáborlányné csak a lehető ritkán ment el hozzájuk, nehogy ismét találkozzék a régi ismerőssel.

És mégis sokszor kellett hallania Vilmától, ki gyakran emlegette és nem egyszer sohajtott föl hozzá: «Minek is neki a gazdagság.» A ládák, katulyák most nem igen érkeztek a városból. Az asszonyka mindig boszus lett, ha valami fényes alkalomra kellett készülődni. «Géza dühös gazdálkodó, de hát mért nem volt eddig, mért szoktatott úgy kezdettől, hogy legfőbb toiletem csak kötény lett volna. Ah, istenem, miért nem világosítják föl a férjhez menő lányokat, hogy a férjek mennyire megváltoznak idővel. Te jobban jártál, Éva, hogy addig vártál, míg megjött az eszed és gazdag férjet választottál. Irigylésreméltó vagy! Nekem is ott volt Henrik, de senki sem adott tanácsot. Pedig Henrik jobban jár. Semmi esetre sem lesz ily siralmas élete.» Vilma mindig eleven levegőt csinált Tállyai Henriknek. Éva sokat hallhatott róla és habár nem látta, Vilma mindig közelben tudta tartani. Ez a bolondos és léha asszony egész kaczerkodva kezdett beszélni rokonáról.

- Hízlek neki, - szólt egyszer szokásos csacska modorában, - és csufolom komolyságát. Megszámoltatom, hogy mi a jövedelme és mit költ. Az valósággal egy asszony boldogsága, talán épen az enyém, a mit azonban elvesztettem.

Éva mégsem kerülhette el, hogy ne találkozzék Tállyaival. Véletlenül történt és nem Vilmáék-nál. De együtt volt Vilmával. A nyughatatlan asszony elhívta sétálni a zöldelő mezőkre, melyeket a fehérülő pompában levő kökénybokrok ékesítettek. Vilma mindig tekintgetett szerteszét.

- A bátyám itt szokott sétálni.

Éva azonnal távozni akart, de már késő volt. Tállyai a városból ugyanazon ösvényen közeledett, melyen ők voltak. Vilma legyezőjével integetett neki, azután elébe sietett. Éva az utról a rétre ment be, virágokat tépett. Némán és távolból fogadta Tállyai köszöntését. Vilma úgy viselte magát, mint pajkos lány. De Éva azt tartotta, hogy úgy viseli magát, mint meg-gondolatlan asszony.

- Szedj nekem is virágot Éva! - kiáltott hozzá Vilma, s ő maga egész figyelmét Tállyainak szentelte.

Éva tovább és tovább ment a réten, mindaddig, mignem Vilma kiáltozni kezdett utána. Tállyai már akkor tovább folytatta sétáját a temető felé. Éva neheztelve szólt Vilmához:

- Kissé komolyabb lehetnél.

Vilma boszusan vállat vont.

- Csak akarnom kellene, és bátyám nem pap többé, - mondá elbizakodottsággal.

Gáborlányné erősen megnézte barátnéját.

- Nem tudod mit beszélsz.

- Te nem tudod, hogy mennyire meg lehet változni.

- Érzed, hogy megváltoztál?

- Nagyon, nagyon! - sóhajtott Vilma. - Szeretnék gazdag lenni.

Éva is észrevette, hogy Vilma csakugyan nagyon megváltozott.

- Egyébiránt sohse vesztegessünk erre több szót, - folytatta Vilma - Te sem futsz mindig a rétre virágot szedni és nem veszed komolyan a figyelmeztetést, hogy csak szedj minél több virágot, ott a réten!

Vilma tüntetőleg elszórta kezéből a mezei virágokat.

- Bolondság, bolondság!

Éva csodálkozva vizsgálta Vilmát, ki oly lázadó e pillanatban. Ajkát összeszorítá a háborgó érzés, mely egyszerre a kin hevességével töltötte el, mintha tűz égetné.

Mily szabadon beszél Vilma arról, a kiről ő csak álmodott.

Vilmára annyi hatással volt Éva felszólalása, hogy elpanaszolta bátyjának.

- Gáborlányné azt mondja, nem elég jól viselem magamat veled szemközt. Nem vagyunk-e unokatestvérek, habár te pap vagy is.

- Gáborlányné komoly asszony.

- Mit ér, ha a komolyság azelőtti, mikor még nem ismerjük jól a világot.

- Bizonyosan boldog és elégtelt asszony.

- Te tudhatod, Henrik, vagy Desiderius, hogy minden mulandó, és hogy a boldogság is mennyire a mulandóságok közé tartozik. Soha sem láttam Évát jókedvűnek.

- Ki is versenyezhetne veled, hugom.

Vilma azután egyébről kezdett fecsegni.

XIII.

Gyönyörű tavaszi időre esett a nagy-hét. Elégülten látta mindenki felhőtlennek az eget nagycsütörtökön és tavaszi új ruhákban mehettek a székesegyházba, a lábmosás szertartására, mikor a püspök nemcsak megmossa tizenkét koldus lábát, hanem meg is csókolja, azután pedig az ebédnél maga szolgálja föl nekik a böjtös eledeleket.

Vallásosság, kíváncsiság, pompás idő, minden közreműködött, hogy az egyház e fényes szertartása napján szorongásig megteljen a templom. Az előkelő körök sem hiányoztak, meghallgatni az énekeseket, kik mind jó ismerősök voltak és már hetek óta készültek. Az egyházi sok padot leterített vörös posztóval, hogy a figyelmeztető jellel megvédje és fenntartsa azokat a kiváltságosak számára. A templomban alig lehetett mozogni s a nyirkos és hideg levegő, mely a verőfény elől ide menekült, csakhamar átmelegült és sűrű lett. A főispán, a polgármester és az aranyzinóros tisztviselők alig tudtak helyükhöz vergődni.

A káptalan tagjai, a nagy papi személyzet, a papnövendékek nagy bajjal szabadulhattak a szentélyből, hogy a püspök fogadására a templom ajtajáig eljuthassanak. A fényes processzió küzdött a tömeg ellen, mintha utcái csődületbe jutott volna. És mikor megszólaltak a dobok, a harsonák, s megjelent a püspök violaszín ruhában, egyszerre mindenki látni akarta az egyházfejedelmet, ki ma térket fog hajtani egy csomó szegény, vén ember előtt, a kik ott ülnek a szentélyben, hosszú, szürke schirting-ruhában, gondosan megnyirva, megfésülve és olvasót pergetve.

A püspök huszárját, ki a menetet bezárta, a tolongás csakhamar elszakította a kísérettől. A városi és megyei hajduknak el kellett hagynia helyüket ott a padsorok sarkainál és beavatkozni. Mindenki a szentély közelébe akart jutni.

Düleő Béla nem vergődhetett beljebb a szenteltvíztartónál, pedig a hölgyeknek nagy szolgálatjára lehetett volna e tolongásban. Onnan nem látott semmit, csak tömördek fejet, az oltárok aranyos ormóit, az ablakokon betörő széles, világos sávokat, a kék tömjénfüstöt. Hiába akart előbbre jutni. Más felekezethez tartozván; azt sem tudta, hogy mennyi ideje van még keresztül küzdeni magát, vagy várni kedvezőbb alkalmat. Senkit sem látott az ismerősök közül; azok bizonyára jól elől vannak, ha pedig elkéstek, beljebb nehezen juthatnak, mint ő.

Gáborlányné, Vilma és a többi ismerősök az egyik vörösposztós padot foglalták el az első sorban; de köztük és a szentély közt még szilárd tömeg foglalt állást. A mellék oltárok mögötti fülkéket és a prédikáló székbe fölvezető lépcsőt is egészen ellepték az emberek.

- Bécsben minden másképpen van, mikor a császár végzi a lábmosást, - sugta oda Évának Vilma.

Éva fölnyitotta könyvét és imádkozott.

A templom megtelt tömjénfüsttel, s a napfény elvesztette e felhőzetben fényességét; sugarai halaványkék deszkáknak látszottak, melyeket az ablakokon dugtak be. A gyertyák narancssárga lánggal égtek. A szürke falak, a kidudorodó párkányok, a tele festett mennyezet, a magas bolthajtások, a szobrok, a zászlók, a lefüggő csillárok, a kanonokok menyezetes és faragványos helyei nagy távolságban tüntek föl. Az orgona moraja összevegyült a sokaság zibongásával, azt a csalódást ébresztve, hogy itt végtelen és megszámlálhatlan minden. A tömeg, a rekedt levegő, a zene, az ének, a keserű erős illat, a papoknak koronként felhangzó zsolozsmái, a miséző érthetetlen, de megszokott szavai, a csöngettyű koronkénti közbeszólása, a ragyogó, aranyos öltözékek az oltár előtti kék ködben: oly bódítólag hatottak, és az imakönyv fohászkodó, éghez irányzott könyörgései rejtélyt, a megfoghatatlanság miszteriumát

terjesztették. A vallásosan nevelt Éva ismerte a szertartás vonatkozásait, sokszor hallotta a latin énekeket, a felséges dallamokat. Az áhitat mély magányába szállt.

Nem maradhattak el azoknak az első benyomásoknak emlékei, melyekből mostani érzései táplálkoztak. Föltárult a zárda kis temploma, a hol tündökölt minden a gazdag aranyozástól, a hol ott lehetett látni a női kezek pazar gondosságát mindenben, a hófehér függönyökben, a csipkediszekben, a bokros szallagokban, a rikitó és nagy tömegű apácza virágokban, az oltárképekre akasztott ezüstben, gyöngysorokban. A kis templom olyan meleg, olyan nőiesen otthonos, olyan jól megtöltött volt. A sűrű farostélylyal védett karzat s a folyosóról a templomba nyíló ablakok nem rejtettek semmi titokzatosságot, mert jól tudták, hogy kik vannak a rostélyok mögött. Fölhangzottak a szoprán hangok, a hegedűk. Azokat is jól ismerték. Sokszor énekeltek maguk is. Oh, az oly ártatlan áhitat volt, oly benső, oly szívből eredő.

Vilmának is eszébe jutottak ezek és oda sugta:

- Emlékszel az apácza-templomra, akkor boldogok voltunk.

Akkor! Éva összekulcsolt kezére hajtotta homlokát. Akkor lopózott lelkéhez a titokzatosság, mely nem hagyta el többé. Nem kísérte, hanem előtte lebegett. A vágyak, a vonzalmak vezetni szoktak, előttünk járnak, fölemelkednek vagy mélységbe merülnek. Ez fölszállt, azért nem vészett el. Olyan kiegészítője lett életének, mint a napfény, mely melegít, érlel. Csakhogy két nap az égen mindig viaskodnék a földön.

Szívárványos otthon nyílt meg lelkének, a hova elrepülhetett, ott elzárkózhatott. Ahoz semmi köze sem volt a földnek, az egyedül az ő világa, ott nincs senki, a ki más volna, mint azok a megtisztult, tökéletes lények, a kikhez annyi fohász száll föl innen. Ott csakis egyetlenegy van, de ahoz csak ő beszélhet; az néma, az nem beszél neki semmiről; éppen olyan, mint a templomi szobrok, melyek meghallgatnak, de soha sem lesznek ismerősökké.

- Hallod, hallod, - sugta Vilma ismét, - ez a Henrik hangja. Mindjárt megkezdődik az oltárpusztítás.

Éva fölemelte fejét. Egy férfias mély hang énekelt ott az oltár előtt.

A szívárványt nem látta, csak a kék homályt, a világos sávokat, a magas oszlopokat ott az oltárnál, köztük a fekete nagy táblával, mely az oltárkép volna, de semmi sem látszik egyéb belőle, csupán azok a homályos fényű holdak, a miket a gyertyák világa vet oda. Olyan sajátságos az a mozgalom, mely az oltár körül van, azok az aranyosba öltözött alakok, kik csak félig látszanak ki a tömegben, hosszú körte-alaku süveggel, négyszögletes sipkával. Ez megint egy másik titokzatosság, hasonló a szívárványhoz.

Éva felállt a padban, és előre nézett. Vilma azt kérdezte tőle:

- Látod? Te magasabb vagy, mint én.

Gáborlányné gyorsan leült, megreszketett, sóhajtott és lehunyt szemét.

A toronyban harangozni kezdtek, előbb a kisebb harangokkal, aztán közbe bömbölt a nagy harang mély bugással. Csattogott, bongott minden. Az orgona is fölzugott, mint a vihartól vert erdő, majd az egész zenekar játszott; a dobok, a harsonák riadalmasan szóltak és végül közbe vegyült a templom minden csöngetyűje. Az összhangnélküli fölriasztó zaj néhány perczig tartott. Éva egészen elkábult, idegei remegtek.

Hirtelen csöndes lett minden. Harang, orgona megnémult. Elkezdődött az egyház gyásza. Bánatos zsolozsma szólt, kereplő kopogott. Éva fáradtan, kimerülten térdelt le, arcát a könyvre hajtotta. E csöndben nyugalom és magábaszállás kínálkozott. Vilma többször sugott neki valamit, de nem értette.

Valami mohó sovárgás lepte meg, hogy most, mikor letépik az oltárok ékességeit, mikor az öröklámpát is rejtettebb helyre függesztik, elviszik helyéről a szentséget, feldöntögetik a gyertyatartókat, a zászlókból csak a rudak maradnak meg, hogy most a gyászt és pusztulást, mely a Golgotha nagyszerű tragédiájának eszményi gyásza és keserve, összhangzatba hozza saját érzelmeivel, s átadja magát a fájdalomnak, a bánatnak, melyet oly mélyen érez, mióta elhagyatott maradt az ő szivárványa, s a dicsőített lény kilépve oszlopos mennyezete alól, megjelent e földön és ő nem tudja többé visszaképzelní a piedesztálra, hanem ismerőst lát benne, a kit annyit idézett emlékezetébe, oly rejtegetve őrizett lelkében, hogy most már fölkeresi gondolataival, ott a hol van, nem a szivárványban. Az a szobor nagyon ismerőssé lett, mihelyt meglevenült.

Vilma ismét sugott valamit. Éva föltekintett s kimerült érzéketlenséggel nézte, hogy nincsenek többé csipkés takarók, aranyos vánkösök az oltárokon, eltűntek a gyertyák. A főoltárnál papok egyhangu szava hallatszik, a mint sebesen mondják az imát. Az egész tömeg mozog.

- Most már előre kell mennünk, - figyelmeztette Vilma, - ha látni akarunk valamit. Még az olajszentelés van hátra.

A mint az oltárok elvesztették jelképies kifejezésöket, a tömeg szabadabban tolongott, mindenki a szentélybe akart jutni. E pillanatban megjelent az első padsor előtt Düleő Béla izmos alakja. Vilma nagyon megörült, azonnal karjába fűzte magát és utasításul adta neki, hogy a mennyre csak lehet, előre. Vilma megfogta Éva kezét és a kíváncsiság tüzével vonta maga után társát.

- Nem akarsz követni? - kérdezte egyszerre, mikor érezte, hogy Éva elmaradozik s mind több erejébe kerül, hogy maga mellett tarthassa.

- Álljunk meg és pihenjünk.

- De addig minden helyet elfoglalnak. Még csak egy kissé kell tolakodnunk, s ott leszünk Henrik mellett, a ki bebocsát a papok padjába.

- Nem megyek tovább. Majd megfuladok! - suttogta Éva nagy fölindulással.

Düleő Béla ijedten rántotta ki karját Vilmáéból és oda fordult Évához. Elszántan biztosította, hogy áttöri az egész tömeget, és följárlotta karját. A tolongásban megmozgatta a nagy sokaságot, mely most a főoltár közelébe akart jutni. Ezzel a lassan, de hatalmasan vonagló tömeggel nem lehetett szembeszállni. Vilma boszankodott.

- Mégis csak előbbre kell mennünk. A sekrestye ajtaja van hozzánk legközelebb.

Düleő Béla homlokát verejték lepte el. Tikkasztó melegség uralkodott, ezer főnyi tömeg lehellelte vegyült a tömjénfűstbe. Vilmánál volt egy kis szagos üveg, abból akarta fölűdíteni Évát. Gáborlányné láztól festett arcza, bágyadt tekintete most már neki is aggodalmakat okozott.

- Ki kell szabadulnunk ebből a tolongásból, - mondá Düleőnek, - ön kivezeti Évát, én nyomon követem. - Semmi esetre se forduljunk vissza. Ott vannak a mizere-papok is, azok mind orvosok.

Düleő Béla valósággal el kezdett dolgozni a vállával és a könyökével. «Egy beteg hölgy, egy beteg hölgy» - dörmögte és csakugyan előre haladhatott. Eljutott ennek a fojtogató szorongásnak a legszélire, a hol diszruhás tanuló ifjak tartották föl az omladozó tömeget. Gáborlányné már akkor egészen ráhanyatlott az elszánt lovagra, a fejét is oda hajtotta vállára. Vilma a legyezőjével hüselte.

Az oltár előtt voltak, a hol az olajszentelés szertartása folyt, s a papok egyenkint énekelték az «ave»-t. Egyenkint mentek el előttük. Ezek sora tartotta fel őket, hogy a sekrestye ajtajához juthassanak. De mit gondolt azzal Düleő Béla. Neki tört a casulák, a dalmatikák ragyogó brokátos sorának.

- Mi történt? - szólitotta meg Vilmát Tállyai.

- Éva elájult. Merre menjünk? - kérdezte Vilma.

Tállyai fejével mutatott egy kijáratra. Ott senki sincs. Oda vitték be Évát.

A pap a másik pillanatban reszketeg és tompa hangon énekelt: «Ave sanctum oleum».

XIV.

Hüvös, szűk czella volt, a hová Düleő Béla eljutott Évával és Vilmával. A templom drágaságait szokták itt tartani. Kemény fából készült nagy szekrények huzódnak el a falak mögött, pántos zárrakkal az ajtókon. Egy pár nehéz szék volt még elhelyezve, más semmi. Az egyházi rögtön megjelent, azután megnyugtatta vette tudomásul, hogy egy uri nő beteg lett.

- Menjen, hozzon egy pohár vizet, - parancsolta Vilma, ön pedig, Düleő ur, haza mehetne, és elküldhetné a kocsit.

Az egyházi kiment, Düleő elrohant. Vilma egyedül maradt Évával, dörzsölte kezét, halántékait. Nehány pillanat múlva Gáborlányné magához tért. Itt tiszta, hideg lég volt, s a rostélyos ablakon a tavasz melege járt be. Megvigasztalta Vilmát, hogy megkönnyebbült, csak egy kissé bágyadt.

- Nagyon sápadt vagy és reszket a kezed.

- Ez a csend és egy kis pihenés teljesen meggyógyít.

De e pillanatban megrázkódott. Az ajtóban aranyos és négyszögletű ruhába öltözött alak jelent meg.

- Menjünk, - szólt izgatottan Vilmához, - s föl akart kelni, hanem csak most érezte, hogy nincs ereje.

- Meg akartam győződni, hogy nincs-e veszély, - szólt Tállyai.

- Ez a tolongás, meg a hőség ártott meg, - vette át a szót Vilma, kihez e szavak is intézve voltak és megigazgatta Éva kalapjának szalagját. - Sőt, azt hiszem, megnézhetjük a szertartás végét is. Most következik éppen a lábmosás. Én még szeretném, ha a templomból elvezetnél a rezidenciába, s meglátnám az apostolok ebédjét. Elküldtem Düleőt, - mondá Évához, - hogy kocsit hozzon.

Vilma most nagyon igénybe vette magát, hogy a tolongás nyomait elhárítsa öltözetéről. Éva arcának haloványságát égő pirosság váltotta föl. Némán, fáradtan ült ott. Az egyházi behozta a vizet. Tállyai töltött egy pohárba, s oda vitte Gáborlányéhoz, kinek most is reszketett a keze, a mint utána nyult.

- Henrik, már nincs dolgod? - kérdezte Vilma, kit a kíváncsiság az ajtóba csalt, s onnan nézegetett a templomba.

A pap azt mondta, hogy nincs. Vilma tehát kérte, hogy hagyja el őket.

- Igen, itt pihenni lehet, - szólt Tállyai, senkihez sem intézve szavait s félre állva az ablak alá.

Vilma visszajött az ajtótól, Évát kérdezte, aztán megint oda szaladt, hogy kitekintsen. Évának olyan megnyugtató volt, hogy ő most beteg, nem kell beszélnie. De valami sűrű melegség rejtőzött ebben a czellában is, valami töredék a templomi khaoszból.

A pap nem fogja-e megszólítani? Mit is mondhatna! Mégis, milyen jó volna, ha már eltávozhatnék innen. Csak el tud menni az ajtóig, ott aztán bámulhat ő is, üres szemekkel. Fölállt csöndesen, mintha szökni akarna. Ugy állt egy pillanatig ingadozva, zsibbadt lábon, a mig megtett egy lépést, de akkor kábulni kezdett. Egy kar átfogta derekát, feltartotta, visszahelyezte a székbe. Letépte magáról azt a kart, és iszonyodva tolt el.

- Hagyjon el engem! - suttogta remegve.

- Oly gyöngé, - felelt Tállyai.

Vilma visszafordult.

- Most ültek le az öreg koldusok.

És az asszonyka egész figyelme a templom belsejére irányult.

Tállyai szomoruan szólt:

- Ne engedje, asszonyom, hogy ily nyíltan olvashassak lelkében.

Éva ijedten kapta föl fejét.

- Mit olvas?

- Gyűlöletet.

Gáborlányt lecsillapította ez a szó. Lehetett erre egy csöndes, gunyos mosolylyal válaszolni.

- Örökölte a gyűlöletet anyjától, nagyapjától, - folytatta a pap, - és én vezeklem érte örökké.

Vilma figyelmének egy kis fölöslege ismét a czellába tévedt.

- Igen, igen bátyám, szórakoztasd Évát! kiáltott csaknem teljes hangon, s többé vissza nem tarthatva magát, most már belépett a templomba, kínálkozó alkalmas helyet pillantván meg a papok széksorában.

Éva még utána szólt, de a kíváncsi és szeles asszony már nem hallotta.

Tállyai előtte állt meg, szemtől szembe vele. A földig érő fehér ingben, a négyszögletű sipkában magas jelenség volt. A színes virágokkal, aranynyal áttört dalmatika, redők nélkül, kemény feszességben, mint valami ékes páncél: a szokatlanság teljességével különböztette meg a köznapiságtól. Nyugodtan állt, mintegy eltökélt szándékkal.

- Ön gyanakvó természetű, - szólt Éva, kinek fülei zugtak.

- Ki tudhatja, mi történik a lelkünkben, mely nem tartozik többé senkire, egyedül Istenre, mihelyt elvonjuk mindenki elől és csak kötelességek őrizését bizzuk rá! - mondá a pap oly ünnepélyes hangon, mely elárulta, hogy a ki így kezdi beszédét, annak sok mondanivalója van, s hogy a mit mond, azt mélyen érzi.

- Nyugodjunk meg a félreismerésekben, - válaszolt Gáborlányt nagy erőlködéssel küzdve, hogy hangjában biztosság legyen.

- Mily okai lehetnek, hogy nekem mondja ezt?

A lelkész egy pillanatig még hallgatott, habozott.

- Bocsánatát akarom kérni atyámra, kinek hamvait ide hozatom, hogy egykor vele pihenhessek. Tudjon elmenni sírja mellett, a nélkül, hogy átkot mondana rá. Ezt kérem.

Gáborlányt bámulva nézett a beszélőre.

- Az imént gyűlöletről szólt?

- Anyja megbocsátott halálos ágyán minden ellenségének, - folytatta a lelkész meghatott hangon. - Leborulva kértem. Bevallottam, hogy ki vagyok. Megfogta kezemet s velem együtt imádkozott. «Megbocsátok, visszavonom az életben kiszórt átkaimat», így szólt. Ah, de már akkor engem megfogott az átok!

- Kicsoda ön? - kérdezte Éva egész lelkében megrendülve.

- Tállyai Zsigmond fia.

- Ki volt Tállyai Zsigmond?

- Azt én is későn tudtam meg.

- Én most sem tudom.

- Tudja, oh tudja, ha a nevet nem is ösmeri. Az, a kinek része volt atyja halálában; az a kit nagyatyja én bennem ismert föl, hogy bírása volt.

- A ki oka minden bánatnak, mely engem körül vett és örömtelenné tette ifjuságomat? - lázadt föl Éva.

- Az volt az én atyám!

Gáborlányné visszalépett a széken; ajkai kinosan összeszorultak.

- Ha van bűnhődés e földön, én szenvedem azt apámért, - szólalt meg ismét Tállyai Henrik, megadással téve össze karját melle fölé. - Valami bosszuálló hatalom lehetett az, mely engem elvezetett kegyedhez, játszott velem, azután eltépett, és összezuzott egy környezetet, mely szívem körül megelevenült, boldogságot hirdetett. Elkárhoztatott az egyedüllétre, a legborzasztóbb lemondásra. - Mennyi becsvágygyal törekedtem az életre! Atyámnak is nagy becsvága volt, emelkedni akart. És mint katonával, parancsoltak vele. Honfitársai voltak, a kikre ráparancsolták, a kiket ellenségül tekintett, a kik fölélt eltörte a halálos pálcát. Megjutalmazták, kitüntették. Én kiáratom abból a koporsóból, melyre ráaggatták rendjeleit; elhozom a földből, melybe koszoruival együtt temették; elhozom ide haza, a hol én is utána mehetek. Életem hozzá van kötve az ő életéhez; vegyüljön hozzá porom halálához. Én leküzdöttem magamban minden becsvágyat, hátha veszedelmes örökség az. Csak annyit tartottam meg, a mennyi nem több abból, mint a munka, a mi elfoglal, de el nem tántoríthat. Elzártam a világtól, hogy fogadalmakkal és esküvel biztosítsam magamat, és elmondhassam majd ott, a hol mindnyájan találkozni fogunk: a te fiad nem hagy haragot, nem hagy bánatot maga után, hanem nyomtalanul, nesztelenül járt és élt. Senki figyelmét föl nem hívta, hogy vizsgálják honnan ered a fény, melyben sütkeznek, senkit nem kényszerített, hogy bírálná a boldogságot, megérdemelte-e. A világtól elzártan élt, boldog nem volt; sietett átadni téged a feledésnek, és tartózkodott, nehogy téged lásson meg valaki ő benne. Oh, asszonyom, mégis boldog vagyok e pillanatban, hogy fájdalmaim fölöslegének valami külsőségben enyhülést találhatok.

A könyeket értette, melyek végig patakozottak arcán és elfojtották szavait. Hátralépett és hozzá támaszkodott egy lépcsős zsámolyhoz, melyet a szekrények felső részéhez szoktak használni. Ha az volt az enyhülés, a mi arcán látszott, ha az volt fájdalmának fölöslege, a mit tolmácsolt, nagyon boldogtalannak kellett lennie. Fejét ráhajtotta az egyik lépcsőre és szemével a boltozatra nézett, mintha azt akarná, hogy könyei visszafolyjanak, ne kifelé.

Mennyiszer gondolt Éva arra, mikép lehetne megfejteni azt a rejtélyt, hogy a szerelem első szava miért lett utolsóvá. Lehetne annak magyarázata? Mindig úgy érezte, hogy sohasem szerette, csak abban az egy pillanatban, de azt el nem felejthette többé. Annyi fájdalmat lehet-e mentetni annak, a ki okozta?

Gondolkodni akart, de minél jobban gondolkozott, annál jobban fokozódtak a régi fájdalmak, melyek kisebesedtek, kint és lázat okoztak és fenyegették, hogy előlnek benne minden bizalmat, ha ellenszegül, és nem lesz, a miben higgyen. Eszébe jutott az a borzasztó éjjel, mikor anyja haldoklott, mikor ismét látta, a kit elveszettnek hitt, de a kiről csak abban a pillanatban tudta meg, hogy örökre elvesztett. Két nagy csapás akkor éjjel. Képzelhette, hogy még több is történt akkor éjjel.

- Nyugodjanak a halottak! - szólalt meg végre Éva, mély csüggedéssel.

- Békesség az élőknek! - válaszolt a lelkész papos áhitattal és mozdulatlanul maradt.

A templomból csak zsongás hallatszott be. Itt mély csöndesség volt. A kimerültség és fájdalom nyugalmat kívánt, s a megzavart lelkek törekedtek, hogy elfoglalhassák pihenő helyüket.

Végre Tállyai elhagyta a zsámolyt, előre jött.

- Mikor ezt a ruhát felöltöttem, elhatározott szándékom volt, hogy sohasem fogom látni kegyedet, asszonyom. Így akartam könnyebbíteni magamon, mert nagy könnyebbség lett volna, akármit gondol rólam, csak ne kelljen nekem soha számot adni, ne kelljen önkezemmel föltépni sebeimet. Az egyházi kötelesség vitte közelébe a papot s az hurcolta magával a szerencsétlen fiut. Megjelentem a szomoru házban, mint a bűnök feloldozója és magam is bocsánatért esedeztem. Ah, távolról jött ismét egy új szerencsétlenség rám, távolról, de erősen, mint a nyilvessző. Akkor mondták nekem, hogy kegyed boldogtalan. Mi mérte azt kegyedre? Családjának szomoru helyzete, a zord és vigasz nélküli környezet, az a körülvevő bánat, melyről az imént mondták, hogy örömtelenné tette ifjúságát, s melyről az imént azt is bevallotta, hogy kit tart okozójának? Vagy nekem szintén részem volt benne? Nekem, a ki szívéhez mertem közeledni, de aztán soha sem közeledtem többé! Fejemre hullt a vád, mint az égő parázs. Lelkem égetésére hulltak a kegyed szavai, mikor azt mondta: «Imádkozzék, buzgón imádkozzék!» Gunyolt, vádolt, vagy megvetett engem akkor? Oh, bocsásson meg nekem is, ha nem válhattam előtte közönyössé.

Tállyai csendes és habozó mozdulattal megfogta Éva kezét s megcsókolta.

- Bocsásson meg!

Gáborlányné eltakarta arcát és sirt. Most már nem tartóztatta vissza tovább könnyeit. A bizonytalanság, a kietlen ismeretlenség, melyben eddig tévelygett, melyben egy hagymázos ragály martaléka lett, megszűnt; semmi sem akadályozta, hogy eszméljen, öntudatra ébredjen és sirjon.

Tállyai becsukott szemekkel állt előtte s állát összekulcsolt kezére támasztotta. Ugy állt ott, mintha gyónást hallgatna végig. E könyvek töredelmesek voltak.

Nem is akart sokáig tanuja lenni. Megfordult, az ajtóhoz ment és magára hagyta Gáborlányné. Ott maradt az ajtónál mindaddig, míg végre Vilma is visszatért, kipirultan, letépett fodrokkal.

- Jól láthattam mindent, de borzasztóan nézhetek ki ugy-e. Hacsak legalább egy tükör volna. És Éva? Miért hagyta egyedül?

- Nyugalomra volt szüksége.

Éva semmitmondó arczczal fogadhatta már Vilmát. Csak szemei körül látszott vörös karika.

- Ne haragudj, édesem, hogy itt hagytalak, - mentegette magát Vilma, de meg voltam győződve, hogy túl vagy minden veszélyen, s aztán a kíváncsiságnak már nem tudtam ellenállni.

- Jól tetted, Vilma.

A mint ezt mondta, fölvetette tekintetét és találkozott Tállyai szemével.

A pap kezét nyújtott Vilmának, meghajtotta magát Gáborlányné előtt és bocsánatot kért, hogy távozhasson.

- Mikor látlak? - kérdezte Vilma.

- Bécsbe megyek, elhozom szülőim hamvát. Majd ha visszatértem. Eljöttek a temetésre?

Vilma megigérte. Tállyai eltávozott.

- De hát Düleő? - folytatta tovább a kérdezősködést Vilma. - Hol késik a te hú lovagod?

Düleő Béla csak annyiban késett, hogy nem tudta áttörni magát a szentélyben összegyűlt makacs tömegen, s ott kellett várnia, míg az oszladozni kezdett. Most már eljött ő is. A hú lovag megijedt, midőn Gáborlányét megpillantotta. Ilyen bágyadtnak, ilyen szintelennek soha sem látta még.

- Nagysád, nem kellett volna ma ide jönni.

Karját nyújtotta és Vilmáról tökéletesen megfélekezve, vezette ki Gáborlányét a templomból a kocsiba. Abban csak a két hölgy fért el. A lovag becsapta az ajtót, s még állva maradt ott, mikor a kocsi már elrobogott.

- Fogadni mernék, - nevetett ekkor Vilma - hogy ezt az urat boldoggá tette betegséggeddel. Milyen büszkén vezetett, ha láttad volna! Nem tehetek róla, de engem mindig megnevettet.

XV.

A Tállyai-családnak ott állt már a sirboltja, ékes kápolna, jóniai egyszerű stílusban. Magányosan emelkedett egy kis halmon, s elrejtették a fenyvek, melyeket a múlt télen nagy költséggel szállítottak a felső vidékről, a gyökerekre fagyott földdel együtt, erre a homokos vidékre. Ha azok egyszer megnőnek, semmit sem lehet látni a sirboltból. Félre is esik az uttól, olyan helyen, a hol csak a kíváncsiság keresheti föl. Itt, ebben a csöndben nyugszik már Tállyai Zsigmond tábornok hitestársával együtt. Az is nagy csöndesség volt, a mint Bécsből ide szállították. Nem hirdették senkinek, a vasut pedig elhozta nagy pontossággal a két koporsót. Csak akkor volt baj, mikor a vasutól akarták a kriptába szállítani. Bizonyosan valami vasuti őr árulta el a titkot és figyelmeztette atyafiait, hogy veszedelem fenyegeti a határt, jön az, a minek okvetetlen jégesőt kell hozni magával. Vasvillával, fejszével mentek ki elébe, nem engedték bevinni az ő határukba. Azalatt a másik határ is megtudta, az meg nem engedte, hogy még egyszer visszavigyék az ő határukon. Dühösek voltak, elkergették a halottkisérőket, s a két ólomkoporsó ott maradt az utszálon egész éjjel. Reggelre aztán megérkezett Tállyai tisztelendő ur, de ő is hiába beszélt, mindaddig, a mig meg nem ígérte, hogy ha jégverés lesz, ő megfizet minden kárt, és ha nem lesz is, kap mindenik érdekelt határ temploma egy-egy szépszavu harangot, hogy annál hathatósabban lehessen a jég elé harangozni.

A kriptabátételnél csak egy-két gazdatiszt jelent meg. Rut, esős idő volt és Vilmaék sem jöhettek el. A szertartást az öreg plébános végezte, kinek gondjaira bízta Tállyai a sirboltot.

A szomorú ünnepélyről a pap komoran tért haza. A püspöki rezidenciában lakott, melyet csak ritkán szokott elhagyni, s vagy a levéltárban, vagy a nagy kertben töltötte idejét.

Az utóbbi időben a kert egyik épületében vegytani műhelyt rendezett be, nagy öröme doktor Vilibáldnak, a tudós misere cordianus orvosnak, ki soha sem szünt meg emlegetni, hogy látta a nagy Berzeliust, hallotta előadásait. Lelkes vegyész volt, és erős meggyőződésben élt, hogy nagyszerű fölfedezéseket tehetne, csak olyan szegény ne volna. Tállyai elég gazdag volt, s egyszer csak bevezette az öreg szerzetest egy fölszerelt laboratóriumba, a hol aztán dr. Vilibáld még az éjjeleket is el tudta tölteni.

- Mi ketten nagy dolgokat fogunk művelni! - kiáltott elragadtatva dr. Vilibáld. - Hanem egész szenvedélylyel kell áldoznunk. Ön, tisztelendő társam, a történeti tudománytól Berzeliushoz akar csatlakozni? Nos, és miért, mikor már oly szép nevet szerzett magának?

- Nem szeretem, ha emlegetik a nevemet, - válaszolt szárazon Tállyai.

- Hogyan, valami tudományt akar művelni, és mégis azt kívánja, hogy neve elő se forduljon. Bocsánat, de akkor hozzá se fogjunk semmihez. Én abban a reményben vagyok, hogy a mi nevünket nemsokára nagyon is emlegetik.

- Legyen öné minden dicsőség, ön ugyanis az én mesterem.

Dr. Vilibáld meglegedett e nyilatkozattal, és szorgalmasan dolgoztak együtt. Az öreg szerzetes majd minden nap eljött és boldog volt. Tállyait is egészen elfoglalta a vegytan, a laboratórium, az olvasztó téglék.

Az egyik délután, mikor dr. Vilibáldot sürgősen a kórházba hitták, a szerzetes nagy örömmel szólt oda Tállyainak bucsuzásképen:

- Valaminek nyomán vagyok. Majd holnap reggel bőven beszélek róla. A kéksav, a kéksav! oh, az nekem kedvencz elementumom. Majd meglátjuk, hogy mi rejlik a kéksavban, hogy mit fogok én csinálni a kéksav hozzájárulásával. Édes tisztelendő társam, fejleszsen nekem

holnapra kéksavat, hogy készen találjam. Ah, azt hiszem, hogy a keserű mandulaolaj teoriájához még fér szó, hogy az még nem teljes, hogy azt mi kiegészítjük.

Egészen izgatottan távozott el. Tállyai a laboratórium ajtajából nézte a kis fürge szerzetest, míg az eltűnt a kert fái közt. Ekkor maga is lement a kertbe sétálni, hogy egy kissé mozogjon.

Virágnélküli kert volt ez, szabályosan ültetett fasorokkal. Egykor vadasnak használták. A vadgesztenyefák szorongva nőttek fel a sűrű sorban, törpe törzsekkel, kétségbeesetten szertesztét vetett bütykös karokkal, összeboruló lombokkal, melyek unalmas és haragos-zöld alagutat alkottak egész végig a kerten, és szinte jól esett látni imitt-amott a hézagokat, a honnan a fák kivesztek, és látni a kert egyéb fáit, szabadon, büszkén és természetesen nőni.

Nyári alkonyat volt, meleg és szélnélküli, mely a gesztenyés sorban nem tudta felüldíteni a megfojtódott levegőt. Tállyai le-leült hol az egyik, hol a másik padra, de nagy forróságot érzett, fejét hőség kinozá s rövid pillanatok után ismét fölállt, tovább ment, a nélkül, hogy eszébe jutott volna e zöld folyosóból kimenekülni. Ez a szigoruan megjelölt ut, mintha kötelességül lett volna rendelve számára. Az első esti harangszó is itt találta, valamint a második. Elcsodálkozott, hogy mily lassan telik az idő s hogy csak e sűrű lombozatok alatt van sötét, míg azontul a sárgás derengés most sem mult el.

Végre az este is beállt, s mintha azzal együtt nagy nyugalom is jött volna, soká el tudott ülni egy helyen, a fasor legsűrűbb részén. Léptek zajára állt föl, s tovább akart haladni, de a léptek gyorsabban követték. Inasa jött utána, s kérdezte, hogy mit parancsol a vacsoráról. Azt mondta, hogy csak vigyék a műhelybe, ott fog vacsorálni és ne háborgassák. Ment tovább és végig bolyongott a kerten. Hallotta egymásután az órák ütését.

- Mi az? Már oly késő volna?

Köröskörül csend volt és élettelen minden, még a fák levelei sem mozogtak. A laboratórium ablakából sugárzott csak világosság, a mi éberséget hirdetett; de ott sincsen senki.

A mint kilépett a sűrű fasorból, a csillagos ég tárult ki fölötte. Felhőkből még foszlány sem volt. Ragyogott, szikrázott a miriárd csillag és ott látszottak közelben, egészen a fák hegyén.

- Ily közel és mégis annyira távol! - sohajtott a pap, föltekintve a csillagokra és a tejutra, mely, mint valami titokteljes ut vonult végig az aczélszinű boltozaton.

Az éj kellemes volt. Leült a kerti lak előtt. A nagy csönd, a mély homály, ez az egyedüliség vonzotta, meghatotta, és ott marasztalta. Az órák ismét ütöttek tovább, szertesztét a város tornyaiban és a székesegyházban. Az ég sápadni kezdett, az alaktalan, homályos tömegek is szint változtattak a földön, szürkévé lettek, s párologtak, mint valami forró tárgy.

Ragyogón fölhasadt az ég alja, föllángolt és a templom tornyának keresztje sziporkázón tündökölt. A nap jött s harangszó üdvözölte a hajnalt. Tállyai pedig letérdelt és imádkozott. A madarak csicseregtek s az eresz alatt a fecske csattogott.

Hüvös reggeli szél járt a fák közt. A lombok is fölébredtek. Tállyainak úgy tetszett, hogy a kert sohajt, mélyen és fájdalmasan. Összeborzadt, fázott. A gyepet, a fák galyát, a leveleket, a házfedeleket, minden tárgyat hideg harmat-kása borított s fagyosan villogtak. Még egyszer arra nézett, a honnan épen a nap emelkedett föl.

- Az élet!

Arcza megvilágosodott; azon is rajta volt a hajnali hidegség, de a hajnali pir nélkül. Fakó, dult és kísérteties.

És a mint a városból is fölhangzott az élet zaja, a szekerek zörgése, az emberi szó, össze-rendült és megfordult.

- Menjünk! - kiáltá szilárdan és belépett a kerti lakba.

Gyönyörű reggel volt.

Dr. Vilibáld már korán fölkelt, türelmetlenül reggelizett és sietett a laboratóriumba. A kerti lak kulcsa nem állt szokott helyén. Tisztelendő társa bizonyosan lent van már a műhelyben. De ennek ajtaját zárva találta és hiába zörgetett. Visszament ismét a püspöki épületbe, Tállyai lakására. Az inas azt mondta neki, hogy a tisztelendő ur a laboratóriumba vitette a vacsoráját, ott is hált. Dr. Vilibáld az idővesztés fölötti boszúsággal törtetett ismét vissza a kerti lakba és hatalmasan dörömbölt az ajtón. Mind hasztalan. Egy pillanatig még azt hitte, hogy Tállyai misézni ment, de meg kellett győződnie, hogy a kulcs az ajtóban van. Az öreg szerzetes nagyobb mozgékonyassággal és rugékonysággal, mint várni lehetett volna tőle, fölkapaszkodott az egyik ablakhoz.

A kerti laknak a laboratóriumon kívül volt egy szobája is, s ebbe nézett be. De ott nem látott senkit. A laboratóriumban kell tehát lenni Tállyainak, hanem ott az ablakokat függöny takarta. Megzörgette az ablakot. Semmi nesz.

Bezúta az ablaktáblát. Abban a pillanatban hirtelen visszakapta fejét, a helyett, hogy benézett volna.

- Ez a szag! - kiáltott ijedten, s óvatosan kezdett szaglálni. - Keserű mandulaszag! - kiáltá most már rémülettel. - Oh, istenem, mi történt. Miserere!

Egy pár rózsatő volt ott a közelben, onnan kirántott egy karót, és betördelte vele az ablaktáblát mind.

- Ha még lehet segítség, ez segíthet! - mondá halálos szorongások közt, és a mint érezte még erősebben kiáramlani azt a kesernyés illatot, tántorogva huzódott el onnan és sirva, tehetetlenül állt meg. - A mi élő volt oda bent, az már csak halott lehet! - így fohászkodott és imaszavakat kiáltozott össze-vissza.

Elszaladt a rezidenciába, lármát ütött és segítséggel tért vissza. Megtiltotta, hogy valaki közel menjen az ablakokhoz. Feltörette az ajtót, azon a kis előszobába lehetett jutni. Ott még nem volt semmi veszély. A másik ajtó félig tárva állt; ott a dr. már óvatosságot ajánlott.

Ezalatt a püspöki lakban elterjedt a veszedelem hire és a ki hallotta, mind a kerti lakhoz sietett. De sok idő mult el, mikor dr. Vilibáld végre kijelentheté, hogy most már veszedelem nélkül léphetnek a laboratóriumba. Előre és sokszor mondta, hogy ne tápláljanak semmi reménységet. Nagy mennyiségű kéksav fejlődött ki, az ellen nem lehet mentség.

Tállyai egy pamlagon feküdt. Az öreg szerzetes keresztet vetett magára, és reszketve, fuldokolva közeledett hozzá.

- A tudomány martirja! - zokogott lehajolva hozzá.

Mintha csak aludt volna a fiatal pap. Dr. Vilibáld nem azért nyult keze után, hogy az élet lüktetését kereste volna még, hanem hogy egy kézszorítást adjon neki.

- Még nem egészen hideg.

Másik halott is volt a laboratóriumban, egy tengeri nyul, ott a kalitkában.

De hát mi történhetett? Dr. Vilibáld kétségbe volt esve, a mint mindenfelől elhalmozták a rémület és részvét kérdéseivel.

- Megölte a kéksav! - felelt már huszadikszor. De ez borzasztó. Megölte valami szerencsétlenség. Desiderius tudta jól, hogy mi a kéksav, ha az egyszer kiszabadul. Ah, de azt rögtön meg lehet érezni, s akkor az ember friss levegőre menekül. A szerencsétlen kétségtelenül aludt a divánon, hisz most is olyan, mintha aludnék. Oh, szegény Desiderius, a te álmod örökös lett.

Dr. Vilibáld szigorú kutatást tartott a laboratóriumban. A tudós férfiú mindent kiderített. A borzasztó esetet közvetve a tengeri nyúl idézte elő.

Desiderius kéksavat akart fejleszteni. Dolgozó asztalán ott van most is, a mi hozzá kell, cianidkálium, hígított kénsav, s ott, fő bizonyoságul, a retorta, a miben a forralás történt, a miben kifejlődött a gyilkos gáz. A retorta alatt a borszesz tartó, mely szárazra kiégett. Ez mind egészen rendén van, hanem a retorta megrepedt és ez nincs rendjén; ez okozta a rettenetes szerencsétlenséget.

- Oh, kedves tanítványom! - szólt nagy fölindulással sokszor dr. Vilibáld, mialatt mind ezt elmondta. - Desiderius alkalmasint rossz éjelt töltött, talán le sem feküdt. A lámpa is egészen kiégett. Inasa mondja, hogy az este soká sétált. Hozzá sem nyult a vacsorához. Bizonyosan gyöngélt. A katasztrófa csak éjjel után történhetett; én azt hiszem, hogy hajnalban. A szegény mártír teste bizonyít mellettem. Kora reggel dolgozni kezdett, meggyújtotta a lángot a retorta alatt. Ma szükségünk lett volna kéksavra. Aztán ledőlt e divánra, halálos ágyára. Lehetetlen kételkedni, hogy álom vett rajta erőt, mert ha ébren van, az első jelentkezésre fölismerte volna a szobában a veszedelmet, hisz még most is érzik a keserű mandolaszag. A retorta megrepedt, ime! Pedig finom műszer volt, és a legalkalmasabb üveg. Minden világos előtttem. Desideriust elnyomta az álom, vagy a bágyadtság. Közel a retortához áll a nyúl ketrecze. A nyomorult állat hajnalban mozogni kezd, vályujából kilocscsantja a vizet, ráfreccsen a forró üvegre, az elpattan, s az egész szoba megtelik halálos gázzal.

A jó öreg Vilibáld zokogott keservesen.

XVI.

Vilma kétségbeesetten rohant Évához s támoilyogva lépett be hozzá.

- Irgalmas isten, mi történt! Henrik...

- Meghalt! - kiáltott iszonylyal Éva.

- Kitől tudod?

Gáborlányne nem tudta senkitől.

Vilma zokogva beszélte el a szerencsétlenséget.

- Jöjj velem, Éva, nézzük meg a koporsóban.

Virágokat szedtek, az egész kocsit tele rakták s elvitték a fiatal pap koporsójára. Vilma nem birt magával, úgy sirt. Éva behintette a koporsót, a szemfedőt virágokkal. Egy rózsát oda tett a halott kezébe a feszület mellé.

A halott arcza nem változott semmit. Épen olyan volt, mint mikor utolszor látta, de nyugodtabb és egészen hideg.

- Nem félsz tőle? - kérdezte Vilma föltekintve kisirt szemeivel.

Gáborlányne nem félt tőle. Már nem félt. Félresimitotta a halott homlokán haját is, és meglazította. Így szokta viselni egykor.

- Aludj, pihenj!

- Oh, ő nem volt neked rokonod! - siránkozott keservesen Vilma. - Te nem vesztettél benne semmit.

Mikor aztán hazament Éva és egyedül volt, akkor összeomlott és ott sirt a szőnyegen elterülve.

Düleő Béla learatta a kert minden virágát.

- Minek az, barátom öcsém? kérdezte tőle Kopári László.

- Halottnak. Meghalt a Tállyai Zsigmond fia. Édes öreg barátom, ne tartsd tovább a haragot.

Az aggastyán összeránczolta homlokát.

- Béke legyen vele!

Tállyai Henriket eltemették az ékes családi sirboltba, melyben alig tudták elhelyezni a koszorukat.

Most már csakugyan ott van a szivárványok világában, a hol Éva képzelte régen.

- Vége. -